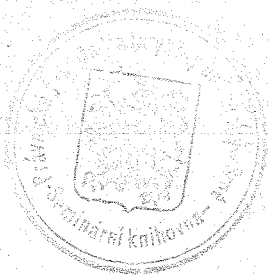

13-C-24

Rudolf Holinka

Církevní politika arcibiskupa Jana z Jenštejna za pontifikátu Urbana vi.

Spisy filosofické fakulty University Komenského v Bratislavě

Redigují: V. Chaloupecký, Fr. Ryšánek a J. Tvrď

V Bratislavě 1933

číslo XIV.

Vydala filosofická fakulta University Komenského za podpory Ministerstva školství a národní osvěty a země Slovenské

13-C-24

Travaux de la faculté des lettres
de l'Université Komenský à Bratislava

Rédaction	V. Chaloupecký, Fr. Ryšánek, J. Tvrď
-----------	--------------------------------------

N° XIV.

Rudolf Holinka

Politique de l'archevêque Jean de Jenštejn à l'égard
de l'Eglise sous le pontificat d'Urbain VI.

Rudolf Holinka

Církevní politika arcibiskupa Jana z Jenštejna
za pontifikátu Urbana VI.

Pour l'échange des publications et les réclamations s'adresser à la Rédaction:
Bratislava, Reichardova 32b

1933

Spisy filosofické fakulty
University Komenského v Bratislavě

13-C-24

Redigují

V. Chaloupecký, Fr. Ryšánek a J. Tvrđý

č. **XIV.**

Rudolf Holinka

Církevní politika arcibiskupa Jana z Jenštejna
za pontifikátu Urbana VI.

Rudolf Holinka

**Církevní politika arcibiskupa Jana z Jenštejna
za pontifikátu Urbana VI.**

Studie z dějin velikého schismatu západního

I. h. 236.

4. 7. 41

Bratislava 1933

Uvod.

Tři kapitoly, na které jest rozděleno pojednání, se zabývají tou stránkou pohnuté činnosti Jenštejnovy, která se dotýká velikého rozkolu západního přímo, a spokojují se tedy s rozbohem přesně vymezeného úseku dějinného, jenž má ostatně svou vnitřní logiku, což jest dostačujícím důvodem a také nutnou podmínkou každé práce historické. Zápas Jenštejnův o legitimitu Urbana VI. a jeho úsilí utvrditi obedienci římskou v říši, vybočuje z úzkých mezí historie domácí a patří svým významem do obecných dějin středověkých, jak je zvláště viděti v kapitole I. a III.

Velikými díky jsem zavázán p. prof. Dru Václavu Chaloupeckému, redaktoru Spisů filosofické fakulty university Komenského v Bratislavě a profesorskému sboru filosofické fakulty, který na jeho doporučení přijal laskavě mou práci do řečené sbírky. Svě ženě děkuji za pomoc při korektuře a p. Léonu Cholletovi za pořízení résumé.

R. H.

I.

Výchova a názory. — Arcibiskupem a kancléřem krále římského. — Církevní otázka na říšských sněmech.

Papež Urban VI., povýšiv dne 17. září 1378 dosavadního arcibiskupa pražského Jana Očka z Vlašimě a papežského legáta na kardinála kněze titulu basiliky XII. apoštolů, udělil — nedlouho po této kreaci — dne 20. října papežskou provisi na arcibiskupství pražské synovci kardinálovu Janovi z Jenštejna, biskupu míšeňskému. Expektance designovanému arcibiskupovi uskutečnila se pak následujícího roku, kdy odešel do ústraní „pražský kardinál“ Jan Očko, kmet starý již kolem 76 let, unavený úřadem i počtami. Téhož roku 1379 hned v březnu (snad 19.) byl Jenštejn intronisován na stolec Arnošta z Pardubic; stává se automaticky papežským legátem, legatus natus, a současně jest uveden v radu královskou jako „kníže, kancléř a rada krále římského a českého“. Jenštejnovi bylo tehdy něco přes 28 let.¹⁾ Pochopí se snadno, že tak rychlý vzestup udivoval nejen pražskou kapitulou, kde byly staré ctihodné osobnosti (personae graves), nýbrž i celou českou veřejnost vůbec a již tehdy vykládala se oslňující kariéra mladého biskupa míšeňského nepotismem starého Očka a slabostí císaře Karla IV. pro celý dům Jenštejnský. Méně je známo, že jmenováním na arcibiskupství pražské byl překvapen sám Jenštejn. Byl právě na cestě do Písku za družinou královskou, když v Chrasticích zastihl ho posel se zprávou, že ho papež motu proprio „přenesl“ s biskupství míšeňského na stolec metropolitního kostela pražského. Jenštejn byl přesvědčen — praví tak sám — že se stalo to jen

¹⁾ K datování srv. Series episcoporum et archiepiscoporum, Scriptores rerum bohemicarum, II., 440, 442; V. V. Tomek, Dějepis města Prahy III. 166—167; Q. M. Drevés, Die Hymnen Johans von Jenstein (Prag, 1886) s. 11, pozn. 1., kde správný výklad místa v Scriptores, I. c., 442; J. Loserth, Beiträge zur Geschichte der husitischen Bewegung, I. Der Codex epistolaris des Erzbischofs von Prag Johann von Jenzenstein (Archiv für österreichische Geschichte, Bd. LV.), s. 311 (cituje se napříště: Codex...).

řízením božím na přímluvu Panny Marie, již od mládí uctíval, neboť, což jest již důležitější, prý ani jeho rodina se strýcem Očkem, ani Karel IV. nijak nezasahovali v jeho prospěch u kurie papežské, aniž prý kdo vůbec věděl, že by se při změně na arcibiskupském stolci pražském mohlo počítati na Jenštejna.²⁾ Ve svých listech k papeži Urbanovi VI. nazývá sám sebe Jenštejn „creatura vestra“, ale z celého tonu těchto vznosných pasáží vyniká jasně pevné přesvědčení Jenštejnovo, že papež byl jen prostředníkem vůle boží v jeho promoci.³⁾

Než zdá se, že rozhodnutí Urbana VI. mělo důvody dosti pozitivní a že si věc uvážil. Mezi českým vyšším klérem na sklonku doby karlovske bylo sice několik jednotlivců vynikajících značně nad dobrý průměr, ale neměli přece jenom všech nutných podmínek pro úřad arcibiskupský v nejistých dobách schismatu. Stačí zajisté vzpomenouti své doby právem proslulého biskupa olomouckého Jana ze Středy, bývalého kancléře císařova: byl již stár a v nemilosti u dvora. Jak sám doznává, poklesl jeho vliv na tolik, že by mu nepomohlo ani umění Vergiliovo, kdyby žádal něco u kurie bez doporučení kanceláře císařské. Podobně nebylo možno počítati s jinou znamenitou osobou éry Karlovy, s Vojtěchem ze Šternberka; tento biskup litomyšlský, vrstevník a přítel Očkův, byl pronásledován nemocmi stáří a neměl naděje, že by přežil Očka, s nímž skutečně zemřel v stejný den. Současník obou Petr II. z Rožmberka, probošt kolegiatní kaple Všech svatých na hradě pražském, muž všeobecně vážený a mocného vlivu, oddával se již „sladkostem“ života mediativního a zajisté nepokládal za přiměřené svému stáří a noblese velkého pána zaujmouti úřad, spojený s mnoha nepřijemnostmi a vyžadující zvláště v této době osoby bojovné, která by se neštítala překážek. Těchto vlastností, jak se zdá, Petr nikdy neměl. Jeho činnost, vedle ušlechtilé propagace „životu duchovního“ mezi klérem a zvláště v konven-

²⁾ Srv. Kommentar M. Mikuláše, řečeného Rakovníka (Rakonik) k „listům a řečem o ustanovení svátku Navštívení Panny Marie“ v rukopisu universitní knihovny vratislavské č. 777, 50a—50b. Jsou tam traktáty (dosud známé pouze z rukopisu vatikánského lat. 1122) a listy Jenštejnovy, listy Urbana VI., Rajmunda de Capua a j. — vše se vztahem k řečenému svátku. Podobně tvrdí Jenštejn ve svém traktátě De fugiendo seculo (liber II.) ed. J. Sedláka, M. Jan Hus, přílohy s. 50. O jiném traktátu téhož Mikuláše de institutione festi Visitacionis b. Marie (vratisl. univ. knih. I. F. 621) srv. V. Flajshans Č. Č. M. 1906, str. 478.

³⁾ Codex, l. c., 312, passim.

tech řádů na dominiu rožmberském,⁴⁾ omezovala se na správu rodinného zboží, kterou vedl jako senior nejpřednějšího českého rodu; jinak na „život aktivní“ resignoval úplně. Není známo, že bylo jednáno o některém z těchto tří prelátů českých při jmenování na arcibiskupský stolec pražský, ale je pravděpodobné, že papež mohl býti dobře informován o těchto okolnostech a že znal stav vysokého kléru českého, když byl před svým zvolením delší dobu vyšším úředníkem kuriálních. Jen o jednom prelátu z našich zemí se ví bezpečně, že přišel, nebo mohl přijíti v úvahu při proponované změně v Praze, ale ten jistě nebyl mezi jmenovanými. Prozrazuje nám to sám Jenštejn,⁵⁾ avšak jen pouhou narážkou. Nemýlí-li se, byl to Petr Jelito, tehdy arcibiskup magdeburský, který v době volby Urbana VI. obcházel s neznámými úmysly konklave a též se potom nějaký čas zdržoval v Římě.⁶⁾ Proč se nestal Jelito, tehdy i později rival Jenštejnův, arcibiskupem pražským, nedovedu říci.

Připustíme-li tvrzení Jenštejnovo, že jeho zvolení nestalo se pod vlivem dvora císařova a arcibiskupova, pak třeba považovati jeho povýšení za fakt volné a svobodné úvahy Urbana VI., za skutečné motu proprio, ale i pak nesluší se zapomínati, že mohl při tom působiti ve prospěch Jenštejnův okruh jeho vlivných italských přátel, o nichž bude na svém místě řeč. Papež znal Jenštejna z Avignonu, znal jeho ráznost a vzdělání. Náhlé povýšení biskupa míšeňského slibovalo horlivost a vděčnost. Toho všeho bylo nanejvýš třeba pro obedienci římskou na tak významném místě, jako byla Praha. Mládí jeho a poměrná nezkušenost mohla věci uškoditi nebo prospěti. Zdá se, že papež věřil v druhou eventualitu.

* * *

⁴⁾ Srv. listy Petrovy v rukopisu kláštera vyšebrodského č. 49, něco odtud vydal A. Neumann, Prameny k dějinám duchovenstva v době předhusitské a Husově, str. 136 a n.

⁵⁾ V listě papežově z r. 1387 píše Jenštejn: Quod vero de episcopatum ad archiepiscopatum me transtulistis, deo regracior et vobis; fuit enim procul dubio voluntas dei, forte enim inimicus vester et ecclesie sacrosancte fuisset prefectus... Codex, l. c., 360; jinde vytýká papeži, že rozhodnutí v jeho procesu s cisterciáky svěřil Petru Jelitovi cuidam episcopo satis emulo ecclesie sancte dei, který ochraňuje schismatika Kuneše z Veselé atd. (l. c., 324). Na děkana kapituly vyšehradské, zmíněného Kuneše, přívržence protipapeže Klimenta VII., jež proto také častěji nazývá Jenštejn podobně, nelze vůbec mysliti pro naprostý odpor Urbana VI. proti němu od počátku, srv. Deposici Kunešovu v Monumenta Bohemiae Vaticana V., str. 4 n.

⁶⁾ Srv. Deposici Kunešovu, l. c., 10.

Jan z Jenštejna pocházel z rodu pánů z Vlašimě na Kouřimsku. Podle jejich erbu, dvou jestřábích hlav s krkem, bylo by možno souditi na jihočeský původ rodu.⁷⁾ Válečné skutky povznesly jej z oblasti zapomenutí, v níž živořilo tolik jiných rodů šlechtických; bojovná krev, nadšení a vytrvalost jsou dědičnými znaky pánů z Vlašimě. Roku 1332 vyznamenal se pan Jaroš a Mařík z Vlašimě v bitvě u Lavy tak nepochybným způsobem, že byli pasováni na rytíře.⁸⁾ Syn Maříkův, pan Hron, zúčastnil se jízdy krále Jana do Francie a padl hrdinně u Kreščaku. Jeho slavných činů rytířských vzpomíná neznámý veršovec v Smrti krále Jana.⁹⁾ V polovici XIV. století žil Beneš z Vlašimě a r. 1361 připomínají se Matěj, Petr a Linhart, synové někdy pana Hynka z Vlašimě, jenž byl snad bratrem zmíněného Jaroše a Maříka.¹⁰⁾ Rod Vlašimských byl velmi četný a stupeň příbuznosti není vždy jasný pro nedostatek přesnějších zpráv. Současně s právě jmenovanými a později ovšem častěji zmiňují se prameny o třech bratřích, Michalovi, Janovi řečeném Očko a Pavlovi.¹¹⁾

Nejstarším z nich jest Michal, „statečný rytíř“, který zemřel v Bologni (ca 1367—1368) a pochován tam u minoritů.¹²⁾ Jan stal se arcibiskupem pražským a Pavel jest otcem Jenštejnovým. Pocházejí z rodiny zřejmě chudé, zbohatli ve službách královských a spolu s Očkem povznesli se vzděláním a společenským postavením znamenitě nad vlašimský rod strohých bojovníků.¹³⁾

⁷⁾ M. Kolář—A. Sedláček, Českomoravská heraldika II., 54; supí hlava s krkem vyskytuje se na štítě četných vládek z Budějovicka a okolí Trh. Svinů, l. c. I., 182. Pavel z Jenštejna má na pečeti z r. 1355 nad lodičkou dvě supí hlavy; lodička, podle Sedláčka, připomíná snad původní erb pánů z Vlašimě, neboť se vyskytuje „poloviční člun“ v erbů pana Hrona z Vlašimě (l. c., I., 301); srv. „z Vlašimě člun polovičný“ v Smrti krále Jana. Erben, Výbor z literatury české I., 1184. Soudím však, že tu jde o doplnění erbu, snad na základě příbuzenství s jiným rodem; z dochovaných pečeti pánů z Vlašimě je zřejmo, že hlavním erbovým znakem jejich jsou dvě jestřábí hlavy s krkem. Vyskytují se na pečeti pana Očka z Vlašimě dvě modré supí hlavy s krky na zlatém poli (Kolář—Sedláček l. c. I., 20). Jan z Jenštejna má na zlatém štítě dvě supí (jestřábí) hlavy červené (l. c., 315; srv. Cod. vat. lat. 1122. fo 1a, první iniciálka, reproduk. A. Friedl, Codex Jana z Jenštejna, přílohy).

⁸⁾ Emler, Regesta III, 31. Sedláček, Ottův slovník naučný XXVI, 816.

⁹⁾ Erben l. c., I., 1184.

¹⁰⁾ Kl. Borový, Libri erectionum I., 30.

¹¹⁾ Borový l. c., I., 67.

¹²⁾ Borový, l. c., IV., 460.

¹³⁾ Píše se „z Jenštejna“, de Jenczenstein obvykle; někdy také de Jenczstajn, Borový, l. c., I., 91; nebo de Jencsteyn, srv. J. Čelakovský, Sbirka pramenů práva městského II., 902.

Od r. 1351 je v královské kanceláři jako notarius camerae regiae a v této funkci byl spolu s podkomořím královským správcem pokladu krále. Přijímal důchody plynoucí do komory královské z poplatných objektů (města královská, kláštery a jednotlivé osoby) a řídil vydání k potřebě dvora. Od r. 1372 vystupuje na listinách (ve věci královských měst) jako rada královská.¹⁴⁾ Karel IV. si ho velice oblíbil. Zve jej svým milým familiarem a demonstrativně ho vyznamenává štědrostí a milostmi.¹⁵⁾ Pavlova činnost v komoře královské, jež promíjením odúmrtí v královských městech byla postavena před nové úkoly fiskální, trvala skorem čtvrtstoletí a byla úměrná jeho výsluhám.¹⁶⁾ Pavel sám doznává, že získal mnoho statků v službách královských: dva domy v Praze a několik dědin a hradů na venkově.¹⁷⁾ Od r. 1368, kdy nabyl hradu Jenštejna, píše se pravidlem podle něho. Než tento Pavel z Jenštejna v jednom zápise na věčné časy, jímž se pojišťují platy k oltáři sv. Markety v kostele u sv. Haštala (byl zajisté velmi zbožný), poznamenává úvodem, že všechna ta zboží získal jen „těžkou prací a v mnohém potu tváře“.¹⁸⁾ Jeho ženou byla Marketa, dcera Leubelova, jenž pocházejí z váženého rodu staroměstského, původně německého (na Starém městě má i později dům), byl jako písař králův a notář dvora královského nějaký čas kolegou Pavlovým v úřadě.¹⁹⁾ Pavel z Jenštejna, který zemřel někdy koncem r. 1375 a přežil o několik let svou manželku, měl mimo Jana ještě

¹⁴⁾ Čelakovský, l. c., 649 a n.

¹⁵⁾ O daru jeho dceři Kateřině, když se provdávala za Volframa ze Škvorce, srv. Čelakovský, l. c., 649—50; dále ibidem, II., 567—568, 902 (úpis Pavlovi a jeho ženě), srv. k tomu Ferd. Tadra, Kanceláře a písaři v zemích českých, 114, 115 a Tomek, Dějepis města Prahy, III., 11.

¹⁶⁾ Srv. o tom Čelakovský, l. c., I., 150—152; 649—656; W. Hiecke-Ad. Horčička, Urkundenbuch der Stadt Aussig (Prag, 1896), str. 46—49; K. Köpl, Urkundenbuch der Stadt Budweis in Böhmen I. (Prag, 1901), str. 112—114; 168—169.

¹⁷⁾ Borový, l. c., II., 114; Tadra, l. c., 114; Čelakovský, l. c., 902; hlavně však zápis u Borového, l. c., IV., 460, kde se jeho majetek podrobně vypočítává.

¹⁸⁾ Borový, l. c., str. 460.

¹⁹⁾ Tomek, Základy starého místopisu pražského V., 249; Týž, Dějepis III., 14; Čelakovský, l. c., II., 453—454; Tadra, l. c., 104. O takových původně německých rodinách městských, jejich sociálním vzestupu srv. J. Lippert, Bürgerlicher Landbesitz im 14. Jahrhundert M. V. G. D. B. sv. 40 (1902), str. 23 n., 25 (tamže o Jenštejnech, l. c., 36 n., to ovšem byla rodina původem šlechtická); srv. i Em. Schwab v Zeitsch. f. Gesch. Mähr. und Schles., sv. 32, str. 2 n.; o rodině Jenštejnově píše též G. Sommerfeld, Die verwandschaftlichen Verhältnisse des Prager Erzbischofs Johann II., M. V. G. D. B. 60 (1922), str. 332 n

syny Martina, Pavla a Václava a dvě dcery, z nichž známe podle jména jen Kateřinu, jak se zdá nejstarší z dětí vůbec, jež se provdala do rodiny pražských Volframovců, a sice za Volframa ze Škvorce, purkrabí vyšehradského.²⁰⁾ Martin z Jenštejna připomíná se r. 1379 mezi jinými pány jako ustanovený výběrčí generální berně v kraji plzeňském.²¹⁾ Václav je v osmdesátých letech proboštem kostela u sv. Kristofora v Týně pražské diecese²²⁾ a Pavel spravoval nějakou dobu důchody ze statků arcibiskupských.²³⁾

Pavel z Jenštejna stýkal se s nejvýznačnějšími osobami své doby. Jeho vztah k Janovi ze Středy, jak také ukazuje jejich korespondence, byl velmi přátelský a zakládal se na vzájemné úctě. Význačné postavení Pavlovo při dvoře královském a naprostá oddanost panovníkova k němu, jakož i proslulost a oblíbenost jeho bratra arcibiskupa Očka — to vše pozdvihlo dům jenštejnský mezi nejpřednější té doby v Čechách.

A v tomto domě bohatém, vzdělaném a váženém vyrůstal Jan z Jenštejna. „Byla sláva i bohatství v domě otce mého“, praví o tom sám.²⁴⁾ Po zvyku doby již od časného dětství („dokud jsem se ještě nedovedl modlití“) byl zahrnut obrocími. A měl jich sedm po sobě. Nádherně a nákladně se oblékal a svůj věk chlapecký, lze tak říci, ztrávil na dvoře mezi rodinou královskou; později také skutečně stal se přítelem- vychovatelem prince Václava. Přirozeně také jeho výchova odpovídala tomuto zcela výjimečnému prostředí. Nějaký mistr svobodných umění, jménem Mikuláš, již v ranním mládí seznamoval jej se „základy vědy“.²⁵⁾ Jméno druhého učitele Jenštejnova jest již v historii známější. Byl jím Odolen Petr Boncův, bakalář práv, kaplan a sekretář Karla IV. Pod jeho vedením prožil Jenštejn léta chlapecká a rád si vzpomíná i později na jeho ponaučování, i na jeho nezlomnou houževnatost v studijích.²⁶⁾

²⁰⁾ Borový, I. c., I., 108; II., 161 a Čelakovský, I. c., 649—50. O druhé dceři, která žila v klášteře srv. Codex, I. c., 374—375.

²¹⁾ Archiv pražs. arcib. cod. X. 72, srv. Podlaha, Catalogus codicum manu scriptorum, qui in archivio capituli metrop. Pragen. asservantur, 143.

²²⁾ Borový, II., 221.

²³⁾ Chaloupecký, Účet pokladníka arcibiskupství pražského z let 1382/83 (Historický archiv 37.) str. 27.

²⁴⁾ De fugiendo seculo (lib. II.) ed. Sedláček, M. Jan Hus, příloha V., str. 51.

²⁵⁾ Codex, I. c., 380—381.

²⁶⁾ Codex, I. c., 388—389, srv. též Tadra, Kulturní styky, 278.

Více než tento nutný elementární výcvik ve svobodných uměních, za nějž děkuje Jenštejn svým prvním vychovatelům, prospěla mu „léta učení“ ve škole králova kancléře Jana ze Středy, věrného učně italských humanistů. V radostném a přátelském obcování s Janem a jeho okruhem, horujícím pro moderní proudy formálně literární, nabyt nejen dostatečných zkušeností v praxi a theorii písařské, ale také si osvojil dokonalou znalost modního „umění psátí“, projevujícího se konkrétně v pozorné péči jazykové, oplodněné již přímým stykem se slovesným úsilím světa starořímského. Jenštejn vzpomíná později na své počáteční pokusy literární, kdy, maje více horlivosti než zkušenosti a chtěje obrousiti svůj styl podle příkazu novotného směru literárního, upadal leckdy do barbarismu.²⁷⁾ To byly ovšem začátky ve škole Jana ze Středy, kterého nazývá „rhetorem a poetou výtečným“, miláčkem múz a chlubí se jím jako svým učitelem.²⁸⁾ Vyžaduje si od něho písň (metra) mariánské a na cestách touží po jeho dopisech.²⁹⁾ Také Janovi ze Středy věnuje svou první literární práci Liber dialogorum.³⁰⁾

Sluší však hned zde doznati proti skeptickému mínění Jenštejnovu o jeho schopnostech, že předčil jako rozený básník vzletem a mohutnou obrazností svého starého přítele a učitele, který byl přece jen dosti těžkopádným a prostoduchým učněm Petrarkovým, jehož vedoucí ideu o pravém smyslu obrozených studií jazykových, jak se zdá, nepochopil. Ovšem jeho zásluha, jako zprostředkovatele ranního humanismu (spíše po stránce formálního výcviku) má význam obecně kulturní. Než Jenštejn vyniká nad Janem ze Středy, pokud mohu souditi, také formálně, aspoň jak se jeví v prvních jeho spisech, jejichž ražení humanistické je nepopíratelné. Latina Jenštejnova je lehká, živá a průhledná, jest patrné, že ji ovládá znalec i básník stejně bezpečně, kdežto styl Jana ze Středy je zřejmě přeumělkovaný, dunící hutnými a složitými frázemi se silně monotonními allurami retoricnými, který prozrazuje milovníka a znalce starožitností, méně však již mistra formy, nebo docela básníka.³¹⁾

²⁷⁾ ... ibi linguam acuere, ubi inperitus et improvidus videor barbarismum comportare, rukopis Vat. lat. 1122, fo 87aU.

²⁸⁾ I. c. 87aI; Codex, I. c., 314—316.

²⁹⁾ Codex, I. c., 384—385.

³⁰⁾ Rukopis vat. lat. 1122, fo 86bI a n.

³¹⁾ Srv. též, co říká K. Burdach, Vom Mittelalter zur Reformation II., 2 (Der Dichter des Ackermann aus Böhmen und seine Zeit) str. 54.

Takto „dostatečně vzdělán v svobodných uměních“ počal se „toulati světem“ za účelem vyšších studií.³²⁾ Přirozeně již v Praze navštěvoval na vysokém učení fakultu artistickou. V letech 1370—1376 pobýval na čtyřech zahraničních univerzitách, které tehdy požívaly jako „nobilissima studia“ pověsti obzvláštní: v Padui, Bologni, Montpellieru (1374) a v Paříži (1375—1376).³³⁾ V Padui a Bologni studoval na fakultě juristické. Jeho tehdejší snahy a duševní dispoziční ilustruje dobře dopis, který posílá svému učiteli M. Mikulášovi, aby mu zaslal „Listy Faraonovy“, aby mohl rozjímati nad ctnostmi tohoto spisu.³⁴⁾ Šlo zajisté o kompilaci velmi oblíbenou té doby pro její ráz didaktický a moralistní. V Bologni jsme již blíže zpraveni o směru jeho studií. Poslouchal na právnické fakultě především čtení z práva kanonického, která zde míval Jan de Lignano, proslulý profesor obojího práva a vynikající zvláště jako kanonista. Poměr Jenštejnův k jeho učiteli byl velmi intimní; nazývá ho svým „obzvláštním přítelem“ a udržuje s ním písemný styk až do jeho smrti.³⁵⁾ Není tedy bez významu seznámiti se s církevně-politickými názory Jana de Lignano, jež pronikaly v jeho lekcích a při exegesi četných míst dekretu a které mohly míti a, soudíme-li z plného obdivu Jenštejnova pro jeho učitele, také měly trvalý vliv na mladého studenta.³⁶⁾ Jest proto důležité, že Jan de Lignano jest ve své nauce o poměru církve a státu stoupencem italských kurialistů, reprezentovaných Aegidiem Římským a Augustinem Triumphem, těchto více méně obratných vykladačů pověstné bully Bonifáce VIII. Unam sanctam, která podává nedostižitelnou formulaci ideje kurialistické: oné theorie o potestas directa, která emanuje z papežství a je prvním i posledním důvodem právní i skutkové plenipotence papežské in spiritualibus et in temporalibus. Ovšem Jan de Lignano, původně přece legista, nepřijímá všechny důsledky, lépe řečeno výstřelky, této nauky vzhledem k temporalitám a proto s oběma jmenovanými propagatory ideje kurialistické souhlasí jen na tolik, pokud se jejich raisonnement pohybuje na půdě pozitivního a historického práva. Odmítá přirozeně zásahy moci světské in spiritualibus církve bojující v plném a právním

³²⁾ De fugiendo seculo, l. c., 49.

³³⁾ Codex, l. c., 327, 381; De fugiendo seculo, l. c., 49; srv. i Dreves, l. c., 10.

³⁴⁾ Codex, l. c., 380—381.

³⁵⁾ Codex, l. c., 389, 396.

³⁶⁾ „vir toto orbi egregius atque mirabilis“, srv. De veritate Urbani, ed. Sedláček, l. c., 5.

slova smyslu. Těmito neblahými zásahy moci světské (tyrannis principum) bylo jen potvrzeno pravidlo, že špatný příklad plodí špatný příklad a že tedy vzrostla agresivnost prelátů, kterou Lignano stejně prudce odmítá; oněch prelátů, kteří naplněni duchem zpupnosti, nepamětní „slz kléru příslušejících“, chápou se zbraní, chtějí mstít domnělou nebo skutečnou křivdu. Neboť — a v tom viděti utilitaristické hledisko Jana de Lignano, jež je pro zdrženlivost církve ve vládě nad temporalii — knížata světská ochotně následují příkladu prelátů a trhají „tuniku Páně“ s ďábelskou zuřivostí. Celkem lze říci, že Jan de Lignano jest pro status quo, jak se ustavil in spiritualibus et in temporalibus v theorii a praxi kolem poloviny XIV. století; odporuje pokusům knížat a moci světské vůbec, zkrátiti iura ecclesiae také v temporalii, jako zase neschvaluje tendence politisujících a bojovných prelátů, jejichž rozpínavost, jak se domnívá, zakládá nebezpečí pro církve samu i ve věcech čistě spirituálních. Jan de Lignano zdůrazňuje ovšem spirituální supremacii papežovu nad světem. Ve věcech duchovních jest absolutně platný nález papeže, jež předsedá clavigeri cathedre sola dei providencia.³⁷⁾

Učení italských kurialistů, zmírněné tradicionalismem Jana de Lignano, konstituuje názor mladého Jenštejna na poměr mezi církví a státem a utvrzuje v něm oblíbené představy, prýšticí z rodinného podání i ze styku s vysokým klérem českým. Stává se mu pak bojovným heslem, když se ujme správy české církve.

Z doby Jenštejnova pobytu v Italii datuje se také řada jeho známostí s lidmi vynikajícího rodu i postavení. Z toho je vidět, že Jenštejn nebyl jen pilným, uzavřeným studentem, nýbrž že vyhledával společnost a býval v ní oblíbený. Byl zajisté důvěrným přítelem M. Mikuláše z Padovy, později arcijáhna gaetského, neobyčejně vzdělaného esthéta, na jehož rozkošnický život „byly obráceny oči celého studia bolognského“.³⁸⁾ Stýká se též s Antonínem Neapolským, který ani po mnoha letech nezapomíná přátelských pout s Jenštejnem a posílá mu svůj traktát „O přátelství“.³⁹⁾ Důležitá byla pro Jenštejna jeho známost s Filipem Caraffi, pozdějším kardinálem bolognským (při první kreaci Urbanově), který, jak bych soudil, měl vliv na jmenování Jenštejnovo arcibiskupem

³⁷⁾ Na základě úvodu k Fletus ecclesie podle rukopisu vat. lat. 4153 fo 22b—23b.

³⁸⁾ Codex, l. c., 373.

³⁹⁾ Codex, l. c., 387.

a také později sleduje starostlivým okem první nesnáze mladého metropolitě.⁴⁰⁾ Do období bolognského třeba klásti počátky přátelství s dominikánem Rajmundem de Capua, profesorem theologie na tamním učelišti, jenž zvláště kolem r. 1382, kdy pobýval u nás jako papežský nuncius, působil dosti problematicky na Jenštejna svým podivně sladkým uměním asketickým, jež vyzkoušel již s velkým bystrozrakem psychologickým na sv. Kateřině ze Sieny.⁴¹⁾ Snad v téže době přišel do styku s Mikulášem Contarinim, z velmožného rodu benátského, již tehdy proslulého, jenž ve volných chvílích — kterých ostatně neměl mnoho, neboť vedl rozvětvený obchod zámožský — upadal do mystických dum, ba skepse o všech hodnotách pozemských a v podobných pochybách obracel se na Jenštejna o jeho mínění. Jemu také věnuje Jenštejn — jmenuje ho „svým milým kmotrem“ — nejkrásnější své dílo, *De fugiendo seculo*.⁴²⁾

O studiích Jenštejnových v Montpellieru nemáme zpráv. Z dopisu k jeho příteli Benešovi z Horšova Týna, kanovníku pražskému, se dovídáme, že trpí touhou po domovu; stěžuje si mu, že jeho mysl je tak velice těkavá, že se nemůže rádně oddati studiu a jako by „rozdělen ve mnohé části“, neví k čemu přilnouti. Také zde těžce ochuravěl.⁴³⁾

V Paříži, kde pobyl dva roky a která ho oslnila, dovršil své vzdělání materiálně i ideově. Benešovi z Horšova Týna píše o Paříži s nadšením. „Novinek pařížských“ je tolik, že by mu je nestačil vypsat (Beneš byl na ně zvědavý) a nevěděl by ani, čím začít dříve. Píše mu tedy aspoň o universitě, která ho překvapila množstvím vynikajících doktorů — takovými zvláště jsou magistři sedmi svobodných umění. Vykládá vzletně Benešovi podstatu jednotlivých „umění“, pozastavuje se nejvíce u umění hudebního, chválí pařížské hudebníky, kterých je mnoho a jsou prý převýborní. Zde poznáváme již básníka a budoucího skladatele mariánských písní.⁴⁴⁾ Z do-

⁴⁰⁾ Codex, I. c., 389; „cuius me estimo creaturam“, srv. I. c., 373, kde mu již jako arcibiskup vzkazuje pozdravení po zmíněném již arcijáhnu gaetském.

⁴¹⁾ Raimundus delle Vigne (de Vincis), známý asketický spisovatel, přítel a zpovědník sv. Kateřiny Sienské, o níž napsal legendu; od r. 1380 generál řádu dominikánského; literaturu o něm a jeho literární činnosti srv. M. Buchberger, Kirchliches Handlexicon, II.

⁴²⁾ II. díl uveřejnil Sedláček, I. c., 49 n.; I. dosud nevydán v rukopisu vat. lat. 1122, fo 110^bII a n.

⁴³⁾ Codex, I. c., 384—385; Libellus de bono mortis (II. díl) rukopis vat. lat. 1122 76^aII.

⁴⁴⁾ Codex, I. c., 385—386.

pisu patrně, že se hleděl na pařížské universitě zdokonaliti ve svobodných uměních. Ale při tom nezanedbával studia práv. Jeho učitelem v právu kanonickém byl doktor dekretu Jean de Bournazel, převor u sv. Martina v Chartres⁴⁵⁾ a v theologii poslouchal přednášky svého slovného krajana, „mistra pařížského“ Vojtěcha Raňkova z Ježova. Roku 1375 jmenuje se již bakalářem dekretu, a jaké naděje vzbuzoval, je viděti nejlépe z bezpečného faktu, že sám král francouzský Karel V. ho vybízel, aby se ucházel o hodnost magisteria a zůstal na pařížské universitě.⁴⁶⁾ Jenštejn odmítl. Tušil snad, že ho čeká jiný úkol, než klidné a ctihodné zaměstnání učence?

Za pobytu pařížského je velmi rád viděn u dvora a získal si přízeň samotného krále. Jenštejn vzpomíná i později mnohých dobrodiní, která s vděčnou myslí přijal od krále francouzského, jenž mu byl nejprátelejší nakloněn, když pobýval v Paříži.⁴⁷⁾ To vše vydává svědectví jednak o velké vážnosti, které se zde těšil syn oblíbence císaře římského a synovec pražského arcibiskupa, jednak — a nikoli v poslední řadě — o jeho talentech společenských.

Je ovšem pochopitelné, a nelze se na to horšit, že styky Jenštejnovy se dvorem a přátelství s vysokými preláty, z nichž stačí vzpomenouti duchaplného pařížského biskupa Aimerica de Maignac,⁴⁸⁾ a vůbec vznešené vystupování mladého a krásného bakaláře vyžadovalo velkého nákladu. Není tedy divu, když si r. 1375 vypomáhá okamžitou půjčkou značné částky peněz, z nichž zbylo také ještě na krásný oblek mistrovský, který daroval taktním gestem M. Vojtěchovi.⁴⁹⁾

Z vypravování jsme viděli, že Jenštejnovi se dostalo pečlivého vychování již z domova. Na svých studiích zahraničních, vedle materiálního zisku vědního, nabytí i širšího rozhledu po světě, lidské společnosti a jejich institucích, máje přístup do vysokých kruhů světských i duchovních, což vše jest stejně důležité při vývoji osobnosti. Jako student žil veselým životem „zlaté mládeže“; od trivialit uchránil ho neobyčejně vyvinutý cit estetický a určitě vyhraněné povědomí jeho odlišnosti od profanního davu, byť urozeného.

⁴⁵⁾ De veritate Urbani, I. c., 5—6.

⁴⁶⁾ Loserth, Beiträge zur Geschichte der husitischen Bewegung II. (Archiv f. österr. Geschichte sv. 57, str. 279), kde odpověď Jenštejnova na Apologii Vojtěcha Raňkova z Ježova.

⁴⁷⁾ Codex, I. c., 316.

⁴⁸⁾ Codex, I. c., 316—317.

⁴⁹⁾ O jejich stycích v Paříži srv. J. Loserth, Beiträge I. c. II., str. 273; pojednám o tom jinde.

Byl dokonalým dvořanem a rytířem; zabrán světskými záležitostmi — praví jeho životopisec — chtěl býti v cvičeních vojenských a v službách dvorských spíše první než poslední. A ještě jako biskup míšeňský, abychom pokračovali v legendárním líčení Jenštejnova biografa, který předchází život Jenštejnův hodnotí pod zorným úhlem jeho pozdější veliké askese, miloval, obklopen družinou lovců, více pahorky a háje, než práh církve...⁵⁰⁾

Než se vrátil ze studií pařížských, požíval již obročí kanonikátu míšeňského jako nesídelní kanovník, následuje tedy v duchu doby onoho zlořádu doby, proti němuž se tolik horlilo po celé století XIV., ale jemuž podléhali příležitostně i sami horlitelé. Nalezl domov osiřelý a byl by se ztratil ve veselé komitivě svého strýce, kdyby nebyl dostal bezprostřední provisi na biskupství míšeňské. Dne 14. června píše se již biskupem míšeňským a pobývá ve své diecési. Sledujeme-li jeho itinerář z doby míšeňské, vidíme, že svůj úřad biskupský zastává velmi vážně a hledí si i visitací v kapitulách a kláštorech míšeňských. Není nutno vylučovati svědectví životopisce Jenštejnova, ale třeba je omeziti; z jiných bezpečných zpráv plyne, že lovecká náruživost nepřekážela mladému biskupovi v jeho úřadě. Naopak se zdá, že jeho správa kostela míšeňského byla velmi tvrdá a energická, takže se dostal brzo do vážných sporů. Je to patrně z dopisu jeho přítele Boreše, arcijáhna bechyňského, který vytýká Jenštejnovi velikou přísnost a přímo násilí. Jenštejn se hájí, že nemyslí, že by někomu byl učinil násilí, a chtěl by, aby Boreš přišel k němu a svou pokorou „vyhnal lotry a dravé šelmy“ z jeho diecése. Pak by se nechápal zbraně a chtěl by podle rady Borešovy žíti mírumilovně.⁵¹⁾

⁵⁰⁾ Vita domini Joannis, Pragensis archiepiscopi tertii, Fontes Rerum Bohemicarum I., 443: Prius namque saecularibus negotiis deditus in militaribus et curiensibus exercitiis nolebat esse ultimus, imo alios vincere conabatur. Tamže (I. c., 443): Etiam pontifex factus Misnensis ecclesie plus montes et nemora quam sacra ecclesiae limina excolebat. O jeho družině srv. I. c., 444.

⁵¹⁾ O jeho pobytu v Mišni srv.: C. W. Böttiger-Th. Flathe, Geschichte des Kurstaates und Königreiches Sachsen (Gotha, Perthes 1867), 2. vyd. I., s. 285 n.; E d u a r d M a c h a t s c h e k, Geschichte der Bischöfe des Hochstiftes Meissen in chronologischer Reihenfolge (Dresden, 1884), s. 309—324; T ý ž, Johannes von Jenzenstein (Neues Archiv für sächsische Geschichte VI., s. 266—299); F r. B o r o v ý, Libri erectionum II., 160; C o d e x, I. c., 383. Dosavadní nesprávný názor na jeho nedbalou správu v Mišni (kde prý ani nebyl) se hned rozplyne, všimneme-li si i jeho úředních cest, visitací atd., srv. Richard Jecht, Codex diplomaticus Lusatie supe-

Jakmile byl Jenštejn povýšen na pražského arcibiskupa, uvědomil si ihned vážnost svého poslání a chtěl mu býti práv podle své nejlepší vůle a vésti si v intencích vypěstěných rodinnou tradicí, výchovou a vysokým pojetím o této církevní důstojnosti. To nutno zdůraznit proti populárním představám, nepříznivým veskrze také první fási arcibiskupování Jenštejnova, jenž prý tehdy byl jen jedním z oněch lehkomyslných milců královských a byl by jím zůstal, kdyby se nebyl nepohodl s králem pro své příliš vypjaté názory o moci duchovní. To je výklad nesprávný. Nelze nevidět — na základě autentických svědectví — že Jenštejn i v takové radě královské byl osobností jiného ražení než, dejme tomu, nej přednější z rad králových, oni renaissančně bezostyšní šlechtici Tím z Koldic a Jindřich Škopek z Dubé, jejichž portrét nám s velkým porozuměním vykreslil mantuanský diplomat Bonifacius de Cuppis.⁵²⁾ Smýšlení Jenštejnovo, když se ujímá správy arcibiskupství pražského, zračí se v jeho Liber dialogorum, kterou v tuto dobu (1378) složil a věnoval biskupu olomouckému Janovi ze Středy, svému literárnímu promotorovi.⁵³⁾ Již dříve, než byl povýšen, viděl Jenštejn relativnost všech věcí na zemi. V bojích mezi třídami slyšel chválu i pomluvy pravidelně na nepatřičném místě a za činy, které se sluší hodnotiti právě opačně. Lží a podvodem jsou stíháni králové, knížata, preláti i doktoři. To jest mu nyní, kdy „dostoupil větších poct“, mementem, jak má souditi o „povídání“ (loquacitas) davu — nebude věřiti ani tomu, kdo potají o něm mluví dobře.⁵⁴⁾ Proto bude nejlépe, když se poradí sám se svým svědomím a nedá sluchu planému donášení.⁵⁵⁾

rioris III. (Görlitz, 1905—1910), s. 10, 12, 13, 31, 46 o jeho pobytu v Zhořelci, Stolpenu a Nossinu.

⁵²⁾ Srv. n a h o ř e pozn. 29, 30.

Prag vom Jahre 1383 (Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen, Bd XXXVII.), s. 345—355.

⁵³⁾ Srv. n a h o ř e pozn. 29, 30.

⁵⁴⁾ Quia ante eorum orsus sum fabulas, cum aliter mediocribus, aliter potentibus insufferent, aliter absentibus et presentibus conversentur, praví výstižně, c o d. vat. lat. 1122, fo 87a1.

⁵⁵⁾ R u k o p i s vat. lat., č. 1122, fo 86b a n. Jeho obsah je neméně příznačný pro Jenštejna, než sama předmluva. Je to spis o čtyř „knihách“, rozdělených do kapitol, jejichž nadpisy charakterisují dostatečně obsah i směr Jenštejnova rozjímání, když usedal na stolec arcibiskupský. I. kniha: Zvolání k bohu, pokárání vlastní nezkušenosti, pláč zoufalého člověka a o nestálosti světa, křehkost lidského postavení, proměnlivá štěstěna, rozličné zmatky světa. II. kniha: Rozmlouvání ďábla s člověkem. III. kniha: O nauce andělské. IV. kniha: Rozhovor duše s tělem, představující starý ideál „člověka duchovního“ (homo spiritualis), jenž opásán doktrínou andělskou pře-

Bylo možno očekávat, a věřili v to čeští i italští přátelé Jenštejnovi, že taková povaha vyzraje v osobnost vynikající, bude-li jí dopřáno času a jestli se poměry politické i církevní budou u nás utvářeti příznivě, jak se také zdálo; neboť že základ a směrnice politiky Karlovy přežijí starého císaře, nepochyboval tehdy nikdo, a byla skutečně naděje, že mladý král bude aspoň ostražitě těžiti z posice, kterou mu zanechal otec a poslouchati prozíravých rádců jeho (zvláště Očka), kteří důstojně konservovali tradice éry karlovské. Tomu skutečně tak bylo aspoň několik let — brzo se však ukázalo, že dědictví Karlovo bylo příliš obtížné pro slabá bedra jeho nástupce a bylo tedy částečně opuštěno: místo záměrné a ctižádostivé politiky zahraniční, jež dovede ze všeho mocensky těžiti, nastupuje zřejmé désintéressement v komplikovaných otázkách evropské politiky a úmyslná izolace na aktuální otázky říšské i dynastické; tato změna fronty, vynucená snad obtížnými poměry v evropské politice, jistě však povahou Václavovou podporovaná, znamená zajisté ztrátu usměrňujícího vlivu v zahraničním dějství a vůbec kontaktu s ním, ale na druhé straně ve vnitřní politice říšské a zvláště české projevuje se často velmi bouřlivě a vzhledem k zásadám Karlovým i protitradičně. Zmatky, které se brzy ohlašují v zemi a jež neutěšeně kontrastují s řádem doby Karlovy, značí nezadržitelný pád starých útvarů prvotního režimu dynasticky-stavovského, kulturně i církevně stále ještě internacionálního a jsou předzvěstí nových proměn v státních, kulturních a náboženských poměrech českých zemí. Proti českému státu Karlovu vystupuje stát národně český, proti internacionalismu nacionalism, proti panskému hradu královské město, proti hierarchovi „doctus“, proti prelátovi proletariát kněžský a vaganti. Netřeba podotýkati, že tyto zkratky vyjadřují pouze náznaky takových jevů, které možno znamenati ovšem již v éře Karlově, ale které v době Václavově jsou již char-

máhá člověka tělesného (homo carnalis), stále se v něm probouzejícího inspirací ďáblou. Jak patrně, obsah oněch meditací odpovídá spíše mnichovi, než průměrnému prelátovi. Namítne-li se, že podobná ascetická literatura, opřená o Dionysia a Jeronyma (Jenštejn oba znal skutečně velmi dobře) a oživená obnoveným studiem sv. Augustina (t. zv. novoaugustinism XIV. stol.) byla již tehdy dávno v modě, nebylo ještě tím vysvětleno, proč nebylo možno tehdy v Čechách čísti něco podobného kromě spisů staršího přítele Jenštejnova Matěje z Janova (o jejich stycích srv. Jenštejnuv traktát *De bono mortis*, rukop. vat. lat. 1122, fo 101a), a to ještě značně později, a proč musil zrovna mladý Jenštejn psáti podobně asketicko-mystické pasáže právě v době, kdy nastoupil úřad, jenž jeho „světáckým“ sklonům otvíral možnosti rozličné...?

akteristické, již převažují, neboť zajisté ani tehdy zději nezanikají jejich antithese, jsou však již méně životné. V duchovním řádu bychom charakterisovali bu obratem, jehož dvojsečností jsme si dobře vědomi, se nám přece jen dosti případným, že totiž demokratism začíná převažovati nad aristokratismem, kollektivismus nad individualismem.

Životopisec Jenštejnuv, který bude míti dosti znalosti i zkušenosti, aby se veštil v tuto dobu, snad nám ukáže, zda-li se Jenštejn hodil za arcibiskupa a nebylo-li jeho jmenování omylem, jak se někdy tvrdí. My zde chceme ukázati na jednom případě, totiž ve věci schismatu, jež uvítalo Jenštejna při nastoupení v úřad a bylo z největších starostí, které jej tížily po dobu jeho tragického arcibiskupování, že plnil svoje povinnosti s horlivostí větší, než se mohlo čekat — a třeba neměl na konec úspěchu a nedostalo se mu uznání (uvidí se proč), přece nikdy, pokud bylo v jeho silách, neochaboval v této málo vděčné práci, neboť — abychem užili jeho slov — řídil se vždy svým svědomím. Zbývá pak jen ukázat, jaké byly příčiny částečného nezdaru jeho usilování ve věci schismatu a zda byla vůbec objektivně správná směrnice jeho politiky církevní — posledního dotkneme se jen ovšem do datečně a jen podle toho, nač ukazuje dějinná situace, vystříhající se všeliké metafysiky. Proto jen vyličení „factu“ věnuje se pozornost obzvláštní.

* * *

Zatím však bylo již dovršeno schisma, když revoltující kardinálové zvolili ve Fondi dne 20. září 1378 za papeže hlavního osnovatele oposice proti Urbanovi VI. a nejvznešenějšího člena kollegia kardinálů Roberta Ženevského, který přijal jméno Kliment, podle pořadí VII. Ohlas dokonané roztržky v církvi byl v našich zemích tím pohnutější, že oči celého světa křesťanského byly obráceny na císaře Karla IV., jemuž v první řadě příslušel svízelný úkol pacifikace církve.

Jaké stanovisko zaujal císař k schismatu, nelze vyjádřiti jednou větou a ani bez výhrad. Jisto jest, že již v polovici měsíce června, kdy přišlo do Prahy první poselstvo Urbanovo, žádající ho za jasné uznání Urbana za papeže, choval se Karel IV. rezervovaně. K poselstvu připojil se zajisté také důvěrník strany odbojných kardinálů Václav Strnad, který měl křížiti plány a požadavky poslů Urbanových, což se mu

skutečně v tajné audienci u císaře podařilo.⁵⁶⁾ Karel IV. rozpoznal ihned, že za takové situace, do níž okamžitě správně nemohl viděti, bylo by chybou poutati si ruce, když by se snad rozhodl pro některou z obou stran. Proti poselstvu Urbanovu, ozbrojenému úředními akty o volbě a korunovaci Urbanově, bullou téhož papeže, listy kardinálského kollegia i jednotlivých kardinálů, dotvrzujících kanonickou volbu Urbanovu, bylo zde ústní svědectví Strnadovo o neregulérnosti volby, jenž k větší bezpečnosti přinášel kredenční list důvěrníka a posla císařova u kurie Kuneše z Veselé se vzkazem od kardinála Roberta Ženevského, prokurátora záležitostí císařových v kardinálském sboru, který varoval císaře před Urbanem podobně jako Strnad a Kuneš z Veselé: Urban není pravým papežem, byl zvolen pod impressí a za tumultu lidu římského — tedy nekanonicky a, což bylo na vzkazu Robertově nejpovážlivější, kardinálové prý se již obracejí proti Urbanovi. Misse Strnadova vyznívala závěrem, že Urban VI. není pravým papežem, je intrusus.

Způsob, jak si vedl císař v těchto těžkých chvílích, ukazuje celé jeho veliké umění diplomatické. Choval se k poslům Urbanovým se všemi poctami, které náležely zástupcům papeže, ale požadavek Urbanův, aby poslal do Říma slavnostní ambasadu, která měla jednati teprve o papežskou approbaci Václava králem římským (znamenalo by to asi tolik, že císař Urbana VI. již za pravého papeže neodvolatelně uznává), jako by byl přeslechl. Zatím však již píše králi francouzskému Karlovi V., že chce s ním společně postupovati v odstraňování překážek, které se vyskytly v otázce papežské. Patrně tedy, že je si císař dobře vědom politické stránky rozkolu mezi papežem a kardinály, kteří převážnou většinou byli ultramontanní, t. j. Francouzi rodem i politickou orientací. Jeho projev, včasný a obratný, ukazuje, jak dovedl potlačit okamžitě své sympatie, s nimiž sledoval emancipaci papežství z politické sfery francouzské, a na druhé straně nelze nevidět, že svým loyálním projevem hledí zaskočiti Karla V. a potlačit u něho předem, tímto morálním nátlakem, myšlenku na jakoukoliv separátní akci ve věci papežské. A Václava Strnada ubezpečil, „že chce setrvati při kollegiu“, což mohlo ovšem také znamenati, že sbor kardinálský může

⁵⁶⁾ Srv. o tom *Deposicio l. c.*, 3—14, podle níž se zde líčí situace politická z července až října 1378; srv. i *S. Steinhertz, Das Schisma von 1378 und die Haltung Karls IV.*, *Mitth. d. Instit. f. österr. Geschichtsforschung*, XXI, 1900, str. 599—636 a *L. Pastor, Geschichte der Päpste 134 (1901)*, str. 137 a násl.

míti v něho důvěru. V každém případě z obou jeho projevů možno vyčísti, že nepokládal spor kardinálů s papežem za neřešitelný při dobré vůli obou stránek a že není předem zaujat ani proti kardinálům, ani proti papeži.

Zatím však se spor papežův s kardinály zhoršil v jeho neprospěch. Papež musil rychle jednat, aby jeho posice nebyla úplně ztracena. Vše záleželo nyní na poměru mezi ním a císařem. Dne 26. července prohlásil ve veřejném konsistoriu (za přítomnosti jen tří kardinálů) Václava králem římským a approbace tato, nedávno tak naléhavě dožadovaná císařem a ve vší formě odpíraná také Urbanem VI., byla vynucena okolnostmi a v okamžiku, kdy se Karel IV. tvářil, jakoby se o ni nezajímal. Nemohla mu již ujíti. Toto vypočítavé jednání císařovo postavilo náhlý počín papežův do světla velmi nepříznivého všemoci vikáře Kristova a znatelně ironisovalo alokuci papežovu v prvním veřejném konsistoriu (v polovici dubna), kde striktně prohlašoval plnost moci papežské s právem dosazovati a sesazovati krále. Než nebylo to jen plané zdání, nebo okamžitá pouze, byť ponižující povolnost papežova: císař velmi brzy postřehl, že situace Urbanova po secessi kardinálů je hrozivá a že nastává den, kdy osud papežův je spjat s císařstvím a kdy z titulu římského císaře jako „ochránce a advokáta církve“ bude moci skutečně politicky těžiti. Nic nesvědčilo proti tomu, že papež, když již provedl approbaci Václavovu, půjde a musí jíti ve svých ústupcích dále; vyřeší i otázku obsazování biskupství v německé říši po vůli císařově a svolení Urbanovo (již tedy třetího papeže) k přání císařovu nabude charakteru práva, které by přirozeně posílilo značně samostatnou církevní politiku císařovu v říši, zvláště v poměru k duchovním kurfiřtům.

Pro udržení Urbana papežem proti kardinálům, nehledě k pravděpodobným výhodám jiným, mluvil i ten nesporný fakt, že při promyšlené spolupráci papežství a imperia, jež mělo nyní iniciativu, bude posílena odolnost papežství proti vlivům politiky francouzské. Koncem září začíná císař akci pro uznání Urbana VI. papežem. Ostře vybízí odbojné kardinály, aby se sjednotili a neprotivíce se papežovi vrátili se k němu, a současně snaží se získati pro Urbana i říšské stavvy.⁵⁷⁾ Než však může přehlédnouti výsledek, dostává se mu 28. října zprávy, že Robert Ženevský, kardinál kněz tit. basi-

⁵⁷⁾ *F. Palacký, Über Formelbücher I*, 27—28; list Václavův podobného obsahu srv. *Codex, l. c.*, 332.

liky XII apoštolů, byl zvolen revoltujícím kollegiem za papeže.

Approbace Václavova a připravované slibné jednání s Urbanem mohly býti zmařeny, nepodaří-li se udržeti Urbana papežem. Více, jak se zdá, pronásledovala císaře vidina neblahých církevně-politických následků rozkoľu, jestliže nastane boj mezi oběma papeži a obediencemi, neboť bylo již jisté, že Francie bude podporovati Klimenta VII., „francouzského papeže“. Nad řádem křesťanským měl bdíti císař; toho si byl vědom a chtěl také jako hlava imperia býti práv tradičním závazkům a převzítí iniciativu i zodpovědnost. Poslední dni Karla IV. jsou vyplněny horečnou činností ve prospěch Urbanův.

Než Kliment VII. také nelenil. Poslal ke dvoru do Prahy Kuneše z Veselé, opatřeného plnými mocemi, aby jednal s císařem v jeho věci. Vedle listů papeže a kardinálů nesl s sebou Kuneš i kopii bully, kterou by Kliment VII. approboval volbu Václavovu za římského krále. Byla stylisována tak, aby nezavazovala římského krále v nástupnictví a byla velkým ústupkem, ukazujícím k dědičnosti římského království, k němuž se nemohl odhodlati ani Urban, ačkoli jeho postavení bylo nebezpečné. Kliment prostě v tomto závodu o hlas císařův chtěl se ukázati mnohem povolnějším než Urban, a jeho pontifikát, soudě podle určitých známek prvního vystoupení Klimentova, měl otevřítí novou, slibnější éru v poměru mezi papežstvím a říší.

Když však přišel Kuneš z Veselé do Prahy, byl císař již 10 dní mrtev. Karel IV., jak vypravuje Kuneš, plakal před svou smrtí, že nemá zpráv od Klimenta; a kdyby byl žil ještě půl roku, byl by prý potlačil schisma⁵⁸⁾ a — jak tvrdí dále Kuneš — byl by se přichýlil k obedienci Klimentově.

Sluší o tom pochybovati. Jak jsme viděli, činnost císařova pro Urbana vycházela především z úvah politických, týkajících se buď říše, nebo zájmů dynastických. Možno se však domnívati, že povolnost Klimentova, „muže širokého svědomí“, vůči císaři a říši zůstala by stejně dostupnou, kdyby byl zahnal Urbana a obklopil kurii francouzskými kardinály, a že by byla zárukou a basí, na níž by mohl císař stavěti své politické plány? Jiná svědectví chtějí věděti o

⁵⁸⁾ Deposicio, I. c., 16; srv. i výrok Ludolfa Zaháňského, jenž soudí, že by rozkol církve, jak se prý věří, nebyl trval tak dlouho, kdyby Karel IV. nebyl zemřel hned při jeho počátku, J. Loserth, Beiträge, III. (Archiv f. österr. Gesch., 60, str. 407).

tom, že Karel IV. na smrtelné posteli kladl na srdce svému synovi, aby setrval při Urbanovi.⁵⁹⁾

Lze říci na základě těchto úvah stručně: císař snažil se pohnouti kardinály, aby se vrátili k Urbanovi, rozvinul akci pro Urbana a po zvolení Klimentově ještě ji zesílil, ale, jak by bylo vypadlo konečné jeho rozhodnutí, nevíme, neboť nevidíme konec císařovy akce, ačkoliv jest velmi pravděpodobné, že by Urbana nebyl opustil.

* * *

Václav, pozorujeme-li první jeho kroky, přidržel se v hlavním politiky svého otce. Approbován papežem Urbanem VI., uznal i jeho legitimním papežem a exponoval se proň ještě za živobyti císařova. Stejně jako jeho otec snažil se poctivě o rozšíření a utvrzení obedience Urbanovy v říši německé, a aby toho docílil, potřeboval především společného a závazného prohlášení říšských stavů, že budou uznávati za pravého papeže Urbana VI. a že na svém území římskou obedienci také skutečně prosadí. O to se již pokusil císař, ale neměl dosti času, aby zdolal překážky, které, jak se dalo čekati, stavěly se této akci v cestu; nepřály jí v první řadě vážné rozpory mezi říšskými stavy. Příčinou císařova nezdaru nebyl snad spor v nazírání na otázku papežskou, nebo zásadní nesouhlas s jeho politikou, nýbrž jen rozpaky plynoucí z velmi složitých stavovských poměrů v říši německé, kde otázka iniciativy k nějaké akci, nebo již jen návrh nějakého rozhodování celoříšského probudily všechny stavovské revnivostí a obavy, které pak často zmařily plán, nebyl-li obezřetně připraven. Císařovi nebylo již dopřáno, aby napravil svůj počáteční nezdar, a zůstávalo na Václavovi, aby jednání v duchu svého otce dovedl ke konci.

O pravosti volby Urbanovy s hlediska právníckého a theologického nebylo na královském dvoře pochybností, a tudíž ani to nemohlo brzditi volného rozhodování. Již koncem r. 1378 došly do královské kanceláře dvě nejpřednější obrany legitimacy římského papeže, z nichž všechny ostatní traktáty urbanovské vycházely.

První z nich De fletu ecclesiae napsal nejvýznamnější italský kanonista své doby a nám již známý učitel Jenštejnův Jan de Lignano. V něm opíraje se o doslovný text vylíčení průběhu a událostí při volbě Urbanově (factum, casus), jak

⁵⁹⁾ O přichýlnosti Karla IV. k Urbanovi VI. píše sám král Václav, srv. Pelzel, I. c., 50.

je sestavili římští urbanovci, podává právnícký rozbor „casus“, složeného kardinálem Orsinim, jenž měl pochybnosti o bezvadnosti volby římského papeže, ač ne toho druhu, aby ji popíral jako nekanonickou vůbec, jak dovozovali kardinálové strany odbojné, ukazující na impressi a hrozby davu při volbě — tedy na zjevy, které podle kanonického práva činí volbu nicotnou.

Jan de Lignano rozebírá velmi zevrubně námitky Orsiniho a pomocí bohatého aparátu kanonického vyvrací bod za bodem tuto konstrukci a všímáje si také argumentace kardinálů ultramontanních, nenachází ani jednoho důvodu, jenž by měl dosti síly průkazné, aby jím byla pravost Urbanovy volby ohrožena.⁶⁰⁾

Spis tento vyvolal poplach na straně francouzské. Karel V. nařídil jeho vyvrácení a polemik proti Janovi de Lignano zúčastnilo se několik předních kanonistů francouzských.⁶¹⁾ V literárních bojích, které se rozpoutaly v počátcích schismatu, čerpají urbanovci z traktátu Jana de Lignano, jako z pramene prvního řádu. Jeho argumentace cituje se docela i v aktech povahy veřejné, verbujících pro Urbana. Jenštejn na-

⁶⁰⁾ Rozdělení traktátu: 1. úvod adresovaný Urbanovi VI. (viz též pozn. 37); 2. factum urbanovců; 3. casus Orsiniho; 4. vlastní právnícký rozklad; 5. astrologická pozorování. O rukopisech srv. Valois, l. c., I., 126—127, pozn. 4. Rukopis universitní knihovny Pražské pochází z kanceláře královské. Valois po důkladném rozboru datuje traktát do srpna 1378 proti dosavadnímu mínění (srv. posleďně H. Denifle, Chartularium, III., č. 1631), že nemohl vzniknouti před srpnem 1379. O Janu de Lignano, jeho životě a spisech srv. Friedr. v. Schulte, Die Geschichte der Quellen und Literatur des Canonischen Rechts III., 257 n.

⁶¹⁾ Úkolu toho podjal se nejdříve opat u sv. Vedasta Jean de Fèvre traktátem De planctu bonorum (formou dialogu), Valois, l. c., 127, uvádí rukopisy pařížské. Ale pojednání Fèvreovo je těžkopádné, proto brzy po něm píše polemiku se spisem bolognského kanonisty kardinál Pierre de Barrière (Barrera), srv. Valois, ibid., a konečně do boje zasáhne kardinál Petr Flandrin, jenž zůstal reprezentačním projevem klimentovské obramemoratu digna, jenž zůstal reprezentačním projevem klimentovské obramememoru, srv. Fr. Bliemetzrieder, Literarische Polemik zu Beginn des grossen abendländischen Schismas (Wien, 1910), str. 37 n. Dokazuje, že volba Urbanova byla neplatná, neboť se konala pod tlakem ulice, že kollegium kardinálů i v konklave bylo nesvobodné, poněvadž, v případě že by nebylo zvolilo „Římana nebo Itala“, jak naléhal dav obléhající konklave, byl by jejich život v nebezpečí. To je tak zv. theorie o impressi (metus, qui solet cadere in constantissimos viros), srv. text u Bliemetzriedera, l. c., 25 n. Shledáváje „impressionem violentam“ uzavírá Flandrin, že electionem pape per violentam impressionem celebratam esse nullam.

zývá dokazování svého učitele „skvělým a oslňujícím“ a jeho repliku na odpověď Flandrinovu „triumfem“.⁶²⁾

Druhé, daleko stručnější, ale obratně sestavené Factum pro Urbana, které bylo také dobře známo na pražském dvoře, napsal Jakub de Sève (Ceva). Autor spokojuje se ironickým konstatováním, že jednotlivé body prohlášení odpadlých kardinálů neodpovídají skutečnosti.⁶³⁾

Pomocí traktátů těchto obou obhájců Urbanových nabyli na dvoře královském přesvědčení, že právnícky jest Urbanova pravost „nad slunce jasnější“, ale měli i jiná konkrétnější a bezprostřednější svědectví, že volba Urbana VI. byla bezvadně kanonická: v kanceláři královské zajisté chovali originály listů 18 kardinálů, kteří nedlouho po volbě Urbanově oznamovali výsledek volby císařovi, aniž by se slovem dotkli strachu, impressie nebo jiné překážky.⁶⁴⁾

Proto různé traktáty, „processy a bully“ papeže Klimenta VII., jimiž hleděl stoupence a obhájce Urbanovy přesvědčiti o své pravdě, nemohly míti aspoň v počátku žádného ohlasu

⁶²⁾ De veritate Urbani, l. c., str. 5. Dnes, kdy není pochyby o legitimní volbě Urbanově, srv. A. Hauck, Kirchengeschichte Deutschlands, V, str. 679 a n. a zprávu Finkeovu o velké edici Mich. Sedlmayerově. Spanien und das grosse abendländische Schisma (Historisches Jahrbuch, sv. 52, 1932, str. 460), zasloužil by si traktát Jana de Lignano, důležitý zvláště pro dějiny interpretace kanonického práva, aby byl vydán.

⁶³⁾ Dětrich z Niemu nazývá ho „doktorem starým“ a Urban VI. (r. 1384) „legum doctorem, militem et Romane curie marescallum“. Autorství traktátu bylo mu připisováno již od vrstevníků, a právem (srv. Rukopis univ. knihovny Pražské XIV. D. 19, fo 60b), ačkoliv Jakub, když se stal klimentovcem, „nedovedl se na to upamatovati“, srv. Valois, l. c., I., 125, pozn. 4, edice (chybná) u Du Boulay, IV, p. 485—514. Spis nazývá se Factum magistri et domini Jacobi de Ceva a skládá se z casus (oficiální, spracovaný u kurie římské, srv. 2. část trakt. Jana de Lignano) a následuje pak vyvrácení these kardinálů (srv. cit. rukopis fo 69b—79b).

⁶⁴⁾ Fakt ten, že kardinálové měli poslati listy té povahy, byl známý již dříve, srv. Pastor, l. c., I., str. 123, ale nevědělo se dosud o určitém a nepochybném svědectví Jenštejnově, srv. De veritate Urbani, l. c., 16. Ovšem nejdůležitější byl list kardinála Roberta Ženevského, pozdějšího papeže Klimenta VII., v němž odesílatel mluví o volbě nového papeže a zdárném postupu v jednání o approbaci Václavově klidným tonem, který nemohl vzbuditi stín podezření, že se volba dala neregulerné. Srv. Pastor, l. c., I., 792, kde list otištěn z rukopisu vatikánského, a Bliemetzrieder, Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen r. 47, 1899, str. 121, kde je inserován v traktátě o schismatě (o němž později), a Steinherr, l. c., 608, kde kollace obou. Nepovšimnut zůstal rukopis univ. knih. Pražské XIV. D. 19 (z kanceláře královské), kde je kopie listu přímo z originálu. V traktátě vydaném Bliemetzriederem jest již opis opisu a takovou zdá se také býti kopie Pastorova. Pražský text má nejlepší čtení.

na našem dvoře, když měli zde v ruce autentické doklady, usvědčující francouzského papeže nejméně z nedůslednosti. Proto nás nemůže překvapiti, že v kanceláři králově neznali ani polemiku Petra Flandrina. Sám Jenštejn se o ní dověděl jen z doslechu (ut audio), a to ještě po mnoha letech.⁶⁵⁾ A tak velká autorita Jana de Lignano, horlivé stranictví „kardinála pražského“ a zvláště mladého arcibiskupa a kancléře, přítele králova, vylučovaly u mladého nástupce Karla IV. předem všechny pochybnosti.

A dům Jenštejnský staral se i jinak, aby královo převědčení o právoplatnosti římské obediencie nebylo snad otřeseno nějakými záluďnými vlivy. Kuneš z Veselé, někdejší děkan kapituly pražské a neúnavný bojovník v službách avignonského papeže, vypravuje, že Očko a Jenštejn s ostatními urbanovci dvora bedlivě střežili krále, aby mu nikdo nemohl potají vyložití „pravdu“, a možno-li Kunešovi věřiti do slova, vytýká jim, že ve prospěch Urbanův šli tak daleko, že se neostýchali zneužití i pečeti královy.⁶⁶⁾ Nemůžeme nijak doložití tvrzení Kunešovo, ale tolik z dosavadního vysvítá bezpečně, že mladý král, ačkoliv si na počátku své vlády obličoval theologické disputace (či snad právě proto), celkem rád odevzdal se do „zajetí urbanovců“, uvádějících mu stále na mysli příkazy umírajícího otce a honosících se držním neomylné jistoty a pravdy v otázce papežské.

Pravda ta ovšem byla pravdou římskou a jejich politika politikou papeže římského. Vyslovil ji stručně, ale jasně sám Urban VI. hned v bulle oznamující královi, že ho approboval na římského krále: vyzývá ho, aby nastoupil římskou cestu, dal se ozdobiti diadémem císařským a aby jako ochránce a advocatus svatě církve římské vzal na sebe čestnou povinnost pacifikovati církev. Jest to pobídka k římské jízdě — korunováním Václava na císaře zajisté by stoupla mravně i mocenský vážnost římského papeže — a k prosazení římské obediencie z titulu císaře římského.⁶⁷⁾

K tomu cíli, aby se záležitost dostala do pohybu a byla usměrňována vůlí papežovou, poslal Urban VI. koncem roku 1378 do Němec nejohratnějšího diplomata, kterým mohl okamžitě disponovati, Pilea de Prata, kardinála kněze tit. sv. Praxidy, obyčejně zvaného Ravennským, „muže velmi chy-

⁶⁵⁾ De veritate Urbani, l. c., 5.

⁶⁶⁾ Deposicio, l. c., 16.

⁶⁷⁾ Reichstagsakten, I., 150.

trého a peněz dychtivého“.⁶⁸⁾ Přicházel jako papežský legát s plnou mocí zcela výjimečnou: měl uzavíratí ligy proti Klimentovi VII. nebo proti králi francouzskému Karlu V. a rušiti stávající úmluvy s Francií a hledět k tomu, aby obediencie avignonská zůstala omezena na Francii, která měla býti zase politicky izolována.⁶⁹⁾ Jak a pokud se posláním Pileovo zdařilo, bude patrnó v dalším líčení.

Energický nástup kurie římské proti schismatickému papeži a králi mohl míti ovšem skutečný účín jen v tom případě, jestliže dobrá vůle krále římského povede také k rázným činům. Ve velké míře záleželo to na rádcích králových, budou-li míti dosti vlivu, aby ho pohnuli také k akci ve prospěch Urbana VI., když se jim již podařilo získati ho pro Urbana ideově. V opačném případě vyzněla by velkorysá misse Pileova na prázdno. Toho si byl Pileus ostatně dobře vědom a proto spokojil se první týdný svého posláním s hlásáním legitimacy Urbanovy v německých městech, ohrožených klimentovskou agitací, a vyčkával vývoje věci při dvoře. Rozhodujícím při tom bylo stanovisko králova kancléře a nej přednějšího jeho rady, arcibiskupa Jana z Jenštejna, jehož vliv na krále po smrti císařově jen vzrostl a jehož entusiasmus a pathos působil naň bezprostředněji, než rozvážnost a opatrnost starého Očka, ačkoliv se jinak kardinál i arcibiskup v otázce papežské shodovali úplně. Ovšem Jenštejn, uhlažený dvořan, byl zároveň tuhým bojovníkem a stránkem. Dával zajisté přednost (tehdy!) životu aktivnímu před meditatívním; „vita spiritualis“ je cenným statkem člověka, ale musí býti nejdříve vybojována a uchována životem činným.⁷⁰⁾ Jenštejn nebyl nikdy v pochybnostech, kdo je pravým papežem, a dovedl později (jak ještě uvidíme) obhájití svůj názor důvody neobyčejně výmluvnými. Nabyv toho převědčení, šel k cíli bezohledně jako „věrná kreatura“ římského papeže⁷¹⁾ a stoupenec vyhraněné theorie kurialistické. Týmž militantním duchem nesou se první projevy Jenštejnovy ve věci schismatu. Hned po smrti císařově přímo útočí na krále římského a zapřísahá ho k energické akci proti schisma-

⁶⁸⁾ Charakterisuje ho tak správně W. W. Tomek, Dějepis města Prahy, III., 324; o jeho missi srv. Th. Lindner, Geschichte des deutschen Reiches unter dem König Wenzel, I (1875), 398—399 a J. Guggenberger, Die Legation des Kardinals Pileus in Deutschland (München, 1907), 36 a n.

⁶⁹⁾ Srv. Deposicio, l. c., 9.

⁷⁰⁾ Codex, l. c., 298—299.

⁷¹⁾ Codex, l. c., 331.

tickému papeži, jeho protektorům a stoupencům — neboť jako nemůže býti míru mezi andělem světla a satanášem, tak také neposkrvněná chof Kristova (představovaná Urbanem VI.) nemůže míti společenství s církví synů Belialových (t. j. Klimenta VII.). Z každé řádky projevu⁷²⁾ vyniká v ostrém světle nezdolná útočnost kancléře králova: vyzývá Václava jako obhájce a advokáta církve bojující, aby nedávaje se odraditi obtížemi a nebezpečenstvím úkolu spojil polibkem míru svatou církev římskou se svatým římským imperiem.⁷³⁾

Je to politická koncepce, jejímž autorem je papež Urban VI.; vyplývala ostatně ze situace politicko-církevní, jako jediný prostředek k uplatnění výbojných plánů obediencie římské, jejímž představitelem v našich zemích byl arcibiskup pražský. Tedy zase římská jízda a sjednocení roztržené církve důraznou politikou zahraniční, která se nebude lekati nebezpečných rozhodování. A pro takovou politiku bylo třeba získati krále Václava, jenž si poctivě předsevzal prosaditi v říši poslušnost k papeži Urbanovi VI. To ovšem bylo našim urbanovcům samozřejmou povinností římského krále, když přece Urbana za pravého papeže uznal. Bude-li však míti král dosti obezřetnosti a vůle, aby již zároveň s těmito obrannými prostředky politickými (a v tom okamžiku nejdůležitějšími) sledoval synthetický plán vyšší koncepce pro zahraniční expansi, kterou by získala říše a církev (t. j. Urban VI.)?

Byla to otázka velmi nejistá, ale rok 1379 začínal se velmi slibně pro stranu Urbanovu, jehož stoupenci u nás jsou plni optimismu. Jenštejn již vidí přicházeti den, kdy bude sčítováno se schismatem...⁷⁴⁾

* * *

⁷²⁾ Codex, l. c., 338—339; tvrdí-li vydavatel, že tento list je eine blosse Stilübung, neodporuji, ačkoliv důvody, které Loserth uvádí (že král Václav byl bez toho již hned po svém nastoupení v „plné činnosti“ pro Urbana VI. a že se toho Jenštejn slovem nedotýká), neobstojí. Ale Loserth zapomněl, že tento list, vzniklý jako diktamen v královské kanceláři, kde byl Jenštejn kancléřem, a pojatý do sbírky listů Jenštejnových, má cenu historickou a že mohou se v něm zračit jen ony tendence politicko-církevní, jichž propagátorem byl Jenštejn.

⁷³⁾ Co říká Fr. M. Pelzel, Lebensgeschichte des Römischen und Böhmischen Königs Wenceslaus, I., 88, o poměru králově ke kancléři, je úplně nesprávné a vyvrácené již tímto projevem Jenštejnovým.

⁷⁴⁾ Codex, l. c., 309—310.

Mnoho nadějí se připínalo k prvnímu samostatnému vystoupení Václavovu v politice, když byl vypsán na únor a březen říšský sněm do Frankfurtu, především za tím účelem, aby byla prosazena římská obediencie v celé říši německé. Provázen kancléřem a kardinálem Očkem vydal se král počátkem února do Frankfurtu a již na cestě v Norimberku, kde se k němu asi připojil kardinál Pileus, přešle (6. t. m.) kapitule vratislavské, aby někdejšího děkana Dětricha, který se dal potvrditi od protipapeže za biskupa tamže (tím otvírá se pohnutá epizoda t. zv. popské války vratislavské), neuznávala, vyčkávajíc pokynů dalších, pod trestem ztráty obroč.⁷⁵⁾ Tím mělo býti prozatím paralysováno šířící se schisma na východě říše.

Hned po zahájení sněmu, k němuž se dostavil veliký počet říšských stavů, začal král Václav jednati o schismatu, ale nepodařilo se mu prosaditi usnesení, které by zavazovalo veškeré stavy ve prospěch Urbana VI. Docílil však přece, že se přítomní rýnští kurfiřti, Kuno Trevírský, Ludvík Mohučský, Bedřich Kolínský a falckrabě rýnský Ruprecht I. vyslovili pro římského papeže a spojili se s králem dne 27. února v akord proti klimentovské propagandě, která ohrožovala města v Porýní a někde zakotvila trvale.⁷⁶⁾

V proklamaci se vykládá, že Urban VI. je pravým papežem (při tom citují se některé obraty známé z determinace Jana de Lignano), neboť ho kardinálové z inspirace ducha svatého svobodně a patřičně zvolili, intronisovali a korunovali, jak vysvítá z „poselstev a listin“, které v té věci poslali císaři Karlovi IV., jenž také s jinými knížaty křesťanskými Urbana plně uznal a držel pravým papežem. Václav, král římský, chce jíti ve stopách svého otce a jako „advocatus, defensor et protector sancte Romane ecclesie“ (je to obrat z přísežné formule římského imperia) prohlašuje tímto instrumentem, že se dohodl s nadřečenými kurfiřty takto: chtějíce zabrániti šíření schismat a bludů a hledíce k jejich vykořenění, zavazují se vespolek, že na svých územích nebudou přijímati legáty, posly, listy nebo mandáty onoho Roberta Ženevského, jenž se nazývá papežem Klimentem VII., ani jich

⁷⁵⁾ Pelzel, l. c. I., 76; srv. i C. Grünhagen, König Wenzel und der Pfaffenkrieg zu Breslau, Archiv f. österr. Geschichte, sv. 37. (1867), str. 240.

⁷⁶⁾ O posicích obou obediencí nejlépe dnes informuje E. M. Göller, Repertorium Germanicum (Berlin, 1916), str. 110 a n. (text), kde zpracována speciální literatura a využito vatikánských regist Klimenta VII.

neuznají a že od něho nebudou přijímati beneficií, dispensací expektancí a jiných milostí.⁷⁷⁾

Vedle tohoto společného prohlášení, k němuž měli přistupovati ostatní říšští stavové (jak se očekávalo), vydal každý kurfiřt zvlášť listinu téhož smyslu, verbující pro Urbana. Zvlášť aktivně vystupoval v jeho prospěch Kuno Trevířský.⁷⁸⁾ Později přistoupilo k prohlášení únorovému město Mohuč.⁷⁹⁾ Ale u ostatních stavů neměl královsko-kurfiřtský akord žádného ohlasu, v první řadě u městského bundu švábského, ač byly činěny pokusy zatáhnouti je do spolku proti Klimentovi VII., neboť města byla vždy opatrná k nějakému společnému závazku s kurfiřty a pány, obávající se o svou stavovskou nezávislost, zvláště tohoto roku, kdy kurfiřti nezakrývali přípravu proti bundům a také skutečně skoro současně žádali na králi, aby bundy rozpustil jako protiústavní (též Majestas Carolina jich zakazuje). Nejhorší však bylo, že biskup ze Špýru Adolf Nassavský, který de facto držel stolec mohučský (Ludvík Míšeňský byl arcibiskupem a kurfiřtem mohučským jen de iure) přiklonil se na stranu Klimentovu a choval sa tak bojovně, že každou chvíli hrozil z toho válečný konflikt s falckrabětem Rupertem.⁸⁰⁾

Stejně nebezpečným protivníkem urbanovské pacifikace v Německu byl Leopold, vévoda Rakouský, vyslovený klimentovec, kterého si hleděl avignonský papež udržeti všemi prostředky, svoluje až nedůstojně jeho četným požadavkům; vysvětluje se to hlavně tím, že državy vévody Rakouského byly i geograficky opěrným bodem posice klimentovské v Německu.⁸¹⁾

Třebas tedy nemůže se mluvíti o vítězství Urbanovy věci na sněmu ve Frankfurtu, neboť o kurfiřty nebylo se třeba báti tím spíše, kvdž je výbojný uchvatitel stolce mohučského takřka vehnal v náruč papeže římského, bylo přece jen prohlášení ze dne 27. února ve prospěch Urbanův jistým úspě-

⁷⁷⁾ Reichstagsakten, I. c. I., 241—243.

⁷⁸⁾ Parisius, Erzbischof Kuno II. von Trier (Halle, 1910), 16 n.

⁷⁹⁾ Reichstagsakten, I., str. 240—243 (č. 131—132).

⁸⁰⁾ Göller, I. c., 132 n. Proto také přistoupení města Mohuče k proklamaci ze dne 27. února mělo cenu jen ideální.

⁸¹⁾ K tomu srv. Lindner, I. c., 106 a n.; Blie metzrieder, Herzog Leopold III. von Österreich und das grosse abendländische Schisma, Mitth. d. Instit. für österr. Geschichtsforschung, XXIX (1908), str. 662 n.; H. v. Srbik, Die Beziehungen von Staat und Kirche in Österreich währ. d. Mittelalters (Innsbruck, 1904), str. 201, 208 (No V).

chem římské obediencie, potlačujíc klimentovskou agitaci na území rýnských kurfiřtství.

Ale říšský sněm frankfurtský z února a března 1379, na němž poprvé se jednalo o schismatu, jest pamětihodný i jinak. Král francouzský Karel V., jehož nyní nazývá Jenštejn⁸²⁾ Nabuchodonozorem a „příčinou základní i počátkem současného schismatu“, pokusil se v dorozumění s Klimentem VII. objasniti a uplatniti francouzské hledisko ve věci schismatu veřejně na tomto sněmu, a za tím účelem vypravil v únoru do Frankfurtu čtyřčlenné poselstvo, v němž byl nej přednější rada královský, pařížský biskup Aimery de Maig-nac, přítel Jenštejnův z doby jeho studií pařížských, a doktor dekretu Jean de Bournazel, převor kláštera u svatého Martina v Chartres, někdejší učitel Jenštejnův v právě kanonickém. O posledním bylo známo, že zredigoval dobrozdání několika pařížských dekretistů, tak zvané allegations, vyznívající buď pro Urbana VI. nebo proti němu.⁸³⁾ Platil tedy Bournazel za odborníka v otázce papežské po právní stránce. Diplomatickým aranžerem vystoupení francouzských poslů na sněmu byl ovšem biskup Aimery: přicházeli pod záminkou politické misse. Karel V. chtěl totiž zasnoubiti jednorochi Kateřinu Francouzskou s vnukem kurfiřta falckého a ujednati spolek s vévodou julišským proti králi anglickému. Ty věci se skutečně projednávaly, a tak se naskytla poselstvu francouzskému možnost zasáhnouti na sněmu i ve prospěch Klimenta VII. — což bylo vlastně jeho hlavním úkolem.⁸⁴⁾

Před jednáním odevzdali poslové Očkovi a Jenštejnovi listy od krále francouzského, které — vše bylo dobře promyšleno — měly připraviti u dvou hlavních politických rádců Václavových povolnou mysl k francouzským námluvám.⁸⁵⁾ Jenštejn byl zajisté znám ve Francii jako horlivý urbanovec a nejvlivnější osoba u dvora a král francouzský asi spoléhal, že milé vzpomínky kancléřovy na léta studentská v Paříži, probuzené jeho dopisem, učiní mu přijatelnějším i poselstvo

⁸²⁾ Quamobrem exaltatum est regnum Nabuchodonosor, hoc est regis Francie, qui moderni scismatis est causa precipua et origo... Codex, I. c., 311.

⁸³⁾ Vyšly skoro současně s Factem kurie římské, srv. pozn. o Jakubu de Sève a dále Valois, I. c., I., 128.

⁸⁴⁾ Valois, I. c., I., 269.

⁸⁵⁾ Dosud se nevědělo nic o ucházení se krále Očka a Jenštejna; píše o tom Jenštejn De veritate Urbani, I. c., 15. Z toho je však viděti, že akce Karla V. byla lépe připravena, než se domnívá Valois, I. c., I., 270, který ovšem svědectví Jenštejnovo znáti nemohl.

královské, v němž byli ostatně dva dobří přátelé Jenštejnovi. Než kancléř krále římského a arcibiskup římské obediencie zvítězil v Jenštejnovi nad dvořanem, žijícím kdysi na výsluní přízně dvora pařížského. Karel V. byl mu nyní již jen schismatickým knížetem, Nabuchodonozorem a podobně.

Jakmile poselstvo francouzské bylo připuštěno k jednání, vzniklo z toho brzy veřejné právní a theologické hádání, které za Francii vedl s neobyčejnou houževnatostí Bournazel a se strany urbanovců Jenštejn. Osud svedl po letech učitele i žáka k učenému souboji ve sporu, který tehdy zachvíval myslmi celého křesťanstva, jako representanty obou různých se táborů. Jenštejn sám seznamuje nás s jedním detailem z průběhu hádání, které se točilo kolem otázky, položené Jenštejnem bývalému učiteli: „Proč drží protipapeže za pravého papeže“? A tu Bournazel — podle Jenštejna — mezi ostatními „pokulhávajícími důvody“, které uváděl tvrdošijně pro pravost schismatického papeže, řekl konečně, že ho svědomí pudí k tomu, aby téhož držel za pravého papeže. Načež pravil Jenštejn, že podobně i ďábel měl svědomí. Když se tázal Bournazel, jak by to bylo možno, dodal jeho někdejší žák: „Tehdy zajisté, když řekl k Pánu: Na rukou poneseš Tě...“ Tu Bournazel „zuře v duchu, oněměl“.⁸⁶⁾

A tak, jak se zdá, skončil se onen theologicko-právní turnaj o legitimitě papežů a zbýval již jen „podiv“ sněmujících stavů, jak král francouzský, „suverénní kníže křesťanů“, mohl na tolik poklesnouti, že se drží usvědčeného protipapeže... S posly bylo nakládáno jako se schismatiky a dostalo se jim na konec i příkoří. Odpovědi na tyto pokusy politiky francouzské bylo známé již prohlášení z 27. února.⁸⁷⁾

⁸⁶⁾ De veritate Urbani, l. c., 15. Jenštejn dodává na vysvětlenou své odpovědi: Expediebat enim falsitatem falsitate comprimere et malam conscienciam cum mala dyaboli consciencia comparare, srv. i další vývody t a m ž e. O těchto hádáních theologických (je vidět, že francouzské poselstvo snažilo se poctivě dostáti svému úkolu), neví jediný náš zpravodaj o misi francouzské na sněmu frankfurtském r. 1379, Mnich ze Saint-Denys, jehož svědectví užil Valois, I., 269—270.

⁸⁷⁾ Resumuje Valois I., 270: Jamais échec plus lamentable n'avait couronné les efforts de la diplomatie de Charles V. Tvrdití však, že prelátí rozhodnuvší na tomto sněmu, že pravost Urbana VI. je nad světlo sluneční jasnější (jak se praví v deklaraci), byli zběhlejší ve zbrani, než v právě kanonickém, jak naznačuje Valois, I., 271 (parafrazuje ostatně jeden passus traktátu Jindřicha z Langensteinu Epistola pacis), je nesprávné, jak ukazuje svědectví Jenštejnovo a badání nejnovější, které se přiklonilo k názoru, jenž byl hájen právě těmi preláty (v tom i Jenštejn) na základě spisu Jana de Lignano. Třeba také vědět, proč Langenstein vytýká prelátům

Brzy po skončení sněmu frankfurtského, dne 6. března 1379, viděly Čechy velkou manifestaci pro Urbana VI. Ten den přišel na Hory Kutné kardinál Pileus (neznámo, proč zrovna tam), aby odevzdal Očkovi kardinálský klobouk v přítomnosti císařovny-vdovy Alžběty a zástupců kleru, university a vši obce království českého.⁸⁸⁾ Jménem kapituly pražské vítá papežského nuncia její scholastik, profesor svobodných umění a theologie M. Vojtěch Raňkův z Ježova. „Mistr pařížský“ byl proslulým oratorem své doby a řeč, kterou tehdy proslovil, byla skvělá formou a bohatá myšlenkami. M. Vojtěch mluví za kapitolu a současně za celou českou církev, potřebující oprav. Není to jen program českých urbanovců, nýbrž v první řadě staré úsilí českých reformátorů, které se od polovice století ohlašuje v díle a kázáních nejlepších lidí.

Poslání Pileovo nazývá svatou legací a apoštolskou missí a směřuje prý k „usmíření Boha a k usmíření schismaticů se svatou církví boží“. Jest užitečné, neboť napraví knížata, vzdělá lid, potěší utištěné a osvobodí klerus. Pileus, který byl poslán „a summo monarcha post deum“, jenž všechny ostatní lidi podrobil jeho iurisdikci jako „pokorné žáky“, vyzývá, ježto mu náleží starost o všechny církve, aby vyplenil morstvé a statečné, a ty aby učinil sloupy církve, kteří jsou pokorní, cudní, stáli a zdravého učení; aby postavil v čelo církvim takové kněze, kteří nedychtí po bohatství, netisknou chudé, nebojí se hrozeb lidí, a jejichž vážnost není v honosném obleku a chování, nýbrž ve vzdělání a hájení víry...⁸⁹⁾ Tyto staré a vždy nové žaloby ozývají se u nás od času Waldhausserova do Husa; tentokrát byly předneseny před zástupcem církve Kristova. Ovšem misse Pileova byla především politická a byla tedy otázka, jestliže, i kdyby chtěl, měl by čas na tuto drobnou práci, která příslušela v první řadě prelátům domácím. Ví se jen, že Pileus dosazoval lidi věrné Urbanovi na dobrou obroč, rozhřešoval schismatiky, kteří se odřekli Klimenta, a dával hojně odpustků při bohatých kláštorech

tům ignoranci: prohlášením ze dne 27. února idea o nutnosti generálního koncilu, aby bylo odstraněno schisma, jak ji propagoval Konrád z Gelnhausen a závisle na něm Jindřich z Langensteinu, byla potlačena na dlouhá léta.

⁸⁸⁾ Scriptores rerum Bohemicarum, II., 441; Dobner, Mon. hist. Bohem., III., 40; Tomek, Dějepis, III., 322.

⁸⁹⁾ Rukopis kapit. knih. pražs. E. LXXXIII. fo 127a a n.

a poutních místech...⁹⁰⁾ Ale to činil jen tak mimochodem — jeho mysl byla zaneprázdněna jinými velkorysejšími plány.

Na naléhání kurie a Pileovo složil římský král Václav před římským a pražským kardinálem a do rukou jejich přísahu podle přísežné formule, obsažené v bulle papežské, jíž se zavazuje Urbanovi VI. a všem budoucím papežům, že za svého života nedá zvoliti svého nástupce. Tím bylo definitivně uzavřeno jednání o approbaci Václavovu a ostatní formality měl vyříditi doktor dekretů Kuneš z Třebovle, generální vikář arcibiskupův, jenž byl v té věci poslán do Říma.⁹¹⁾

Současně píše Jenštejn papeži o kardinálovi Pileovi, který právě pobývá v Praze, že z jeho legace kyne církvi prospěch. Tehdy začínalo se již působiti na krále, aby nastoupil římskou jízdu; podle Jenštejna je tomu král nakloněn a jest prý vůbec „štitem nedobytným“ proti nepřátelům církve a bdí nad prospěchem jejím. Jenštejn sám pak velmi pravděpodobně ujišťuje papeže svou oddaností: jeho veškerá práce je prací pro papeže a církev.⁹²⁾ Je velmi spokojen s dosavadními výsledky politiky Václavovy, docílenými za tak krátkou dobu. Jaro roku 1379 bylo pro něj nejkrásnější dobou jeho kancléřství.

Ovšem nejdůležitější položky v rozpočtu Jenštejnově nebyly dosud kryty: byla to římská jízda a poměr k Francii. Proto mu přišel velmi vhod list papeže Urbana VI. ze dne 24. května 1379, oznamující králi pokroky papežovy v boji proti Klimentovi VII. Ale to jest jen záminka, hlavní důvod, proč list píše, vyniká v posledních větách — póněvadž Václavovi jako králi římskému především náleží brániti čest Italie, římské církve a katolické víry, pobízí ho, aby přišel do Říma ke korunovací a učinil konec nebezpečnému schismatu.⁹³⁾ Papež byl ovšem netrpělivý, ale král se zatím mohl jenom připravovati na římskou cestu, na níž nemohlo býti pomyslení, dokud by poměry v říši nebyly konsolidovány. Hlavním nebezpečím zůstával nerozřešený problém s arcibiskupstvím mohučským a pak stavovské spory mezi městy a ostatními

⁹⁰⁾ Sám o sebe dovede se také dobře postarati, domohl se pense od krále (týdně 20 hřiven kutnohorských), srv. Palacký, Formelbücher, I, 49; ještě po svém odchodu do Říma vedl proces s klérem pražské diecése o nějaké peníze, a že nároky jeho byly sotva spravedlivé, je viděti z toho, že také arcibiskup, jemu jinak nakloněný, přidal se k protestujícímu kněžstvu. Fer d. Tadra, Soudní akta II., 181.

⁹¹⁾ Codex, I. c., 331—332.

⁹²⁾ Codex, I. c., 333.

⁹³⁾ Palacký, Formelbücher, I., 33.

říšskými stavy. Zatím aspoň zasáhne král do poměrů italských, jež se utvářely pro Urbana VI. dosti nepříznivě, a bylo se obávati horšího.⁹⁴⁾ Varuje některá knížata italská a mezi nimi též sicilskou královnu Johannu, aby nestáli při protipapeži.⁹⁵⁾ V červnu toho roku se sejde ve Zvoleně s uherským králem Ludvíkem, aby ho připoutal k své církevní i dynastické politice. Oba se slavnostně prohlásí pro Urbana VI. Vraceje se zpět, setká se Václav s Leopoldem Rakouským ve Znojmě, s nímž pravděpodobně jednal též o církevní otázce (v případě římské jízdy šlo mu o průchod teritoriem Leopoldovým), ačkoliv se o tom nezachovala žádná zpráva.⁹⁶⁾

Při této aktivitě překvapuje zajisté právem, že král na frankfurtském sněmu v září t. r. nebyl přítomen.⁹⁷⁾ Těžko je to jinak vysvětliti, než že kurfiřti naléhající na svolání sněmu rozladili krále, který záříjový termín pokládal za příliš časný, než aby bylo možno připravit všechny proposice k zdárnému průběhu jednání. Zdá se mi, že již tehdy myslel na vyrovnání s Adolfem Nassavským, které by bylo značně zjednodušilo církevní poměry v Německu; že králova akce točila se kolem schismatických knížat, svědčí do jisté míry jeho setkání s Leopoldem Rakouským, které je těžko jinak vyložiti. Král však nyní viděl, že netrpělivost kurfiřtů, podněcovaná hlavně Rupertem Falckým, nepřítelem Adolfovým, může jen oddáliti nebo znemožniti vůbec řešení této ožehavé otázky. I jestliže vykládáme situaci správně, nemůžeme ušetřiti krále výtky, že se přes svůj nesouhlas nezúčastnil sněmu. Koman-

⁹⁴⁾ O poměru mezi Urbanem VI. a Johannou Sicilskou srv. Valois, I. c., I., 158 a n.

⁹⁵⁾ Palacký, I. c., I., 30—31, 32.

⁹⁶⁾ Pelzel, I. c., I., 84; Palacký, II., 2., 239; Lindner, I. c., I., 96 n.; R. Dvořák, Církevní politika krále Václava v prvních letech vlády jeho v Němečích 1378—1381, Sborník Historický II. (1884), str. 132; že mluvil s Leopoldem o schismatu, myslé na eventuelní jízdu do Říma, zdá se mi nepochybným z celé situace. Jinak soudí Dvořák, I. c., 131—132.

⁹⁷⁾ Lindner, I. c., 400, myslí, že byl přítomen, stejně Dvořák, I. c., 133 (bez důvodů); Weizsäcker, Reichstagsakten I., 257 n., Eschbach, Die kirchliche Frage auf den Deutschen Reichstagen von 1378—1379, str. 32, a jiní po nich tvrdí opak. Soudím, že vývody Weizsäckerovy, I. c., 257—258, jsou správné. V listině, vypisující sněm, praví sice král: „das vir... zu Frankenfurt uff dem Meyn meynen zu sein“, ale itinerář králův ze září a října t. r. činí to nepravděpodobným. Rovněž účty města Frankfurta z doby sněmu nevykazují zvláštních vydání (darů) pro krále, nýbrž jen pro kardinály a knížata, I. c., 258.

doval tam za sebe kancléře, kardinály Očka a Pilea a pana Jindřicha z Vartemberka na jejich útraty.⁹⁸⁾

Jednání na tomto sněmu ve věci schismatu nepokročila; většina stavů říšských nepřistoupila dosud ke královskému prohlášení ze dne 27. února o pravoplatnosti Urbanově; závažně vztahovalo se dosud jen na spoludeklaranty královny — rýnské kurfiřty. Podařilo se sice naléhání kurfiřtů získati některé biskupy a několik říšských měst,⁹⁹⁾ ale především města nejmocnější zachovávala odmítavý postoj k akci na uznání Urbana VI. z důvodů, o nichž jsme již nahoře mluvili.¹⁰⁰⁾

A zase vystupuje na scénu král francouzský Karel V. spolu se svým „milým přítelem“ biskupem Aimerym de Maignac a snaží se dopisem z máje t. r. otrástit věrností falckraběte Ruprechta I. k papeži Urbanovi. Dobře promyšlenému tahu, jenž směřoval k rozbití rýnské fronty Urbanovy, uhnul falckrabě listem velmi uctivým, inspirovaným preláty, shromážděnými na sněmu. Oznamuje králi, že jako prostý laik a znalý pouze jazyka mateřského nemůže rozhodovati v otázce, kdo je pravým papežem, a že je tudíž poslušen determinace mužů zkušených v theologii a v obojím právě, kteří na minulém a přítomném sněmu vyvodili nad světlo jasněji a za plného souhlasu zúčastněných říšských stavů, že Urbana VI. sluší pokládati za papeže legitimního. Z další části dopisu je patrné, že zde s králem francouzským mluví jménem falckraběte kněžští diplomati sněmu frázemi, které jsou dobře známy z korespondence Jenštejnovy: dovolávají se svatě paměti Karla IV., prohlášení kardinálů před odpadem, hrozí mu peklem, sejde-li s cesty jediné správné, jíž se drží „všichni křesťanští králové a národové“, věříce v pravost Urbanovu. Posléze pevně doufají, že král pamětliv spásy své duše odmítne „rozkoľu ve víře křesťanské“. Nápor francouzské politiky byl tedy šťastně po druhé odražen, ale to také bylo jediným význačnějším činem zářijového sněmu.¹⁰¹⁾

⁹⁸⁾ J. Zítek, Ke sporu Jana z Jenštejna s Václavem IV. (Časopis katol. duchovenstva sv. 50, 1909, str. 215); o přítomnosti Jenštejnově dále účty m. Frankfurta, Reichstagsakten I., 258.

⁹⁹⁾ Ibid. 260—262, jestliže ovšem můžeme mluvit o přistoupení k spolku, poněvadž nemáme doklady o akcesi, ačkoliv dokumenty o přijetí byly vyhotoveny skutečně.

¹⁰⁰⁾ Ibid., 258 n. (č. 145—148).

¹⁰¹⁾ Reichstagsakten, I., 258 n. (č. 149).

Nepatrný pokrok jednání sněmovních, na němž pro nepřítomnost královu nemohla se řešit nejdůležitější otázka církevní politiky v Německu, totiž okupace mohučského kurfiřtství schismatikem, a jakož i domněni snad jen z části oprávněné, že totiž král nemá vůli ani chuť energicky postupovati ve věci schismatu, to vše pohnulo kurfiřty Trevírského, Kolínského a Falckého k ráznému rozhodnutí. Sestoupili se ve Weselu a tam se dne 11. ledna 1380 spojili v tak zvaný „bund weselský“, jímž se zavazují provésti jménem krále akord ze dne 27. února minulého roku a vynutiti po případě i násilím obedienci papeže Urbana VI. v celé říši proti všem odštěpencům. Bund je namířen v první řadě proti Adolfovi Nassavskému, ale mezi řádky možno čísti vyhrůžku, adresovanou svazům říšských měst, která dosud nepřistoupila k prohlášení urbanovskému a proti nimž ostatně tímto bundem chtěli si kurfiřti vybudovati posici k výbojům čistě stavovským.¹⁰²⁾ Než již sám fakt, že mohlo dojíti k bundu weselskému, svědčí o tom, že Václav IV. začíná ztráceti vedení v církevních a politických věcech německých aspoň do té míry, že, třebaš jeho vyčkávací stanovisko může se zdáti správnějším, nedovedl prosaditi u kurfiřtů tuto svou linii a trpěl akce vedlejší a dával jim docela sankci svým jménem. Jest velmi pravděpodobné, že myšlenka tohoto bundu vznikla právě na zářijovém sněmu, skoro neúspěšném, tedy v nepřítomnosti krále, a je přirozené, že kněžští diplomati dvora, především Jenštejn a Pileus, nemajíce snad ani striktních instrukcí králových, mohli ve své horlivosti stranické spíše inspirovati radikální postup kurfiřtů, než aby jej v intencích královny politiky brzdili. Vyčkávací taktika králova, což dlužno přiznati, dělala příliš velké okliky a ztrácela čas; schůzka s Ludvíkem Uherským mohla se stejně dobře uváděti v souvislost s domácí politikou rodu lucemburského, a když se na druhé straně vidělo, že král v politice k Francii se omezuje na odrázení úskočných zásahů francouzského krále do vnitřních církevních poměrů v Německu, bylo pochopitelné, že kurfiřti nabyli pomalu přesvědčení, že král z ohledu na Francii, s kterou byl dosud v přátelských smlouvách, chce se vzdáti rozhodného zasáhnutí ve prospěch Urbanův. Weselský bund je tedy protestem proti dosud zdatelně váhavé politice králově — již nyní musil slyšeti král tvrdé výčitky pro zanedbávání svých povinností k církvi a říši — a výrazem přání kurfiřtů, domáhajících se radikálního postupu v říšské církevní otázce.

¹⁰²⁾ ibidem, I., 268 (č. 153).

Než výsledky bundu weselského byly spíše povahy negativní; ohlas vystoupení kurfiřtů zneklidnil poměry v říši a ucházení se o města, aby vstoupila do jejich bundu, bylo ovšem marné. Tím se dostalo určité satisfakce politice králově, ač jen její vedoucí myšlenky; co se týče jejího realizování mohl z akce kurfiřtů dojít k přesvědčení, že bude nezbytno změnit metodu, aby vyčkáváje nepozbyl vedení a přehledu.¹⁰³⁾

Oposice rýnských kurfiřtů donutila krále k svolání nového říšského sněmu na duben do Frankfurtu. V prvním vyprávění sněmu se uvádí zajisté jako důvod sjezdu a předmět jeho porad *erkenntnis des stules zu Rome und unsers heiligen vaters pabst Urbans des sechsten und menlichen eynung cristenliches glowben.*¹⁰⁴⁾ Krále provází tentokrát již jen kancléř, obklopený podle svého zvyku četnou družinou, v níž přední místo zaujímal generální vikář arcibiskupův Kuneš z Třebovle.¹⁰⁵⁾

Sněmu předcházela jednání krále s městy, především s bundem rýnským; je viděti, že král chce přijít na sněm s hotovou věcí. A také se mu podařilo získati rýnský svaz městský, že aspoň ve svých představitelích (Mohuč, Kolín, Worms, Strasburk) vstoupil do spolku ze dne 27. února 1379, oč se král tehdy marně pokoušel.¹⁰⁶⁾ Již nahoře bylo řečeno, že města odolala výzvam bundu weselského, od něhož nemohla čekati pacifikace poměrů v říši, na čemž jim v této době zvláště záleželo; svým nynějším přistoupením k spolku králově protestují proti politice kurfiřtů. Podobně také bund měst švábských, který sice k často vzpomínanému akordu královu nepřistoupil, vyslovil se aspoň pro římskou obedienci a také ji uznal. Král pak oněm městům, která se přichýlila k poslušenství římského papeže, slíbil (dne 27. IV. t. r.) pomoc, kdyby jim „nesnáze nebo válka vznikly od Roberta Ženevského, nebo od těch, kteří se k němu kloní.“¹⁰⁷⁾

¹⁰³⁾ O bundu weselském srv. texty v *Reichstagsakten* I., 265-270. (č. 152-153); Lindner, l. c., I., 102; Dvořák, l. c., 134.

¹⁰⁴⁾ *Reichstagsakten*, I., 273 (č. 154).

¹⁰⁵⁾ O nehodě v Norimberce srv. Zítek, l. c., 214; *Reichstagsakten*, I., 287-281; o smrti Očkové (14. I. 1380) srv. *Codex*, 336; o přítomnosti Jenštejnově na sněmu Borový, *Libri ertionum* II., 161 a *Tadra*, *Soudní akta* II., 14. Jenštejn je tohoto roku předním rádcem královým ve věcech církevních; ostatním významnějším radám královým přiděleny funkce jiné, srv. Pelzel, l. c., I., 37-38; 40-42.

¹⁰⁶⁾ *Reichstagsakten*, I., 274 (č. 156).

¹⁰⁷⁾ *ibid.*, 275-276 (č. 158).

Ale ani oposice kurfiřtů neprorazila proti politice králově. Václav IV. odmítal jejich plán násilného řešení otázky papežské, naopak, chtěje míti volnou ruku a vytvořiti si příhodnou situaci pro jednání s hlavními sloupy schismatické strany v německé říši Adolfem Nassavským a Leopoldem Rakouským, odhlížel od represálií proti klimentovcům, které navrhovaly artikule paktu kurfiřtského ze dne 11. ledna a nezakrýval nijak svou smířlivost vůči oběma schismatickým knížatům. Uvidí se dále, že i tento postup vedl později k výsledku kladnému; většina říšských stavů souhlasila s královou taktikou, a to bylo okamžitě také jistým plus.

Jenštejn brzo poznal, že bylo by nebezpečno řešiti církevní poměry v Německu podle názoru kurfiřtů, jemuž odpírala z ostatních říšských stavů zvláště města; musil také během r. 1380 pozorovati, že falckrabě Ruprecht naléhal na prosazení římské obediencie též z příčin čistě necírkevních. Ty se projeví plně teprve v červenci, kdy tento hlavní rozněcovatel oposice proti politice králově, nedbaje již žádných ohledů, vpadl na území nenáviděného Adolfa Nassavského a poplenil je způsobem neslýchaným. Hrozící válce zabránil král, a vloživ se za prostředníka ujednal mezi oběma rivaly příměří. Při té příležitosti uzrálo v radě královské rozhodnutí, které bylo sice sledováno již delší dobu a kolem něhož se poslední rok točila politika krále, jak se totiž vyrovnati s Adolfem Nassavským.¹⁰⁸⁾

Jenštejn radostně oznamuje Přibyslavovi, arcijáhnu horšovskému a zatímnímu děkanu kapituly pražské, že „jednání jsou šťastně vedena a že se jimi také, bůh dá, zdárně dokonají záležitosti svaté boží církve a papeže Urbana...“¹⁰⁹⁾

¹⁰⁸⁾ Böhmer, *Fontes Rer. Germ.* IV., 375-376; srv. i Dvořák, l. c., 135.

¹⁰⁹⁾ *Codex*, 312-313; žádá Přibyslava, který byl zároveň arcibiskupským thesaurářem, aby okamžitě sehnal nějaké peníze a poslal je za ním. Jenštejn je prý „zavalen“ velikými dluhy, neboť důchody z kanceláře královské jsou skromné a také ani mezi židy v mnohých městech nelze najíti peníze, *ibid.* 312. Již 10. dubna vypůjčil si arcibiskup ve Frankfurtě 400 zlatých, kteroužto půjčku zprostředkoval pražský měšťan Fráňa Terkler, *Tadra*, l. c. II., 14. V královské komoře i v arcibiskupské pokladně skutečně není peněz, srv. Chaloupecký, l. c., 15 a n. Také útraty kanceláře a všechna vydání poselstva královského na sněm záříjový r. 1379 musel hraditi arcibiskup sám, a ačkoliv král slíbil vše vyrovnati, neučinil tak, podle Jenštejna, ani později, Zítek, l. c. 215. Soudě z listu Přibyslavovi, zúčastnil se Jenštejn jednání králových na Rýně (Kolín, Čáchy), jimiž se docílilo posílení rýnské fronty Urbanovy. Srv. též l. c., 389-390.

Předzvěst Jenštejnova se zčásti uskutečnila na říšském sněmu v Norimberce v lednu a v únoru 1381.¹¹⁰⁾ Největším úspěchem sněmu bylo narovnání se schismatickým uchvatitelem arcibiskupství a kurfiřtství mohučského Adolfem Nassavským, dosud biskupem ve Špýru. Ludvík Míšeňský byl sice uznán říší za arcibiskupa mohučského¹¹¹⁾ a také sám pospíšil si přihlásiti se k obedienci římské, což právě jeho soka a faktického držitele arcibiskupství Adolfa dohnalo, že přijal hodnost z rukou Klimenta VII. To byl počátek všech nesnází, s nimiž se setkávalo prosazování římské obedience v říši, a jež zhoršovala provokující politika ostatních rýnských kurfiřtů, hledících k posílení rýnské posice Urbanovy. Ludvík Míšeňský, de iure arcibiskup mohučský, byl také arcikanclérem „per Germaniam“ a žil nejčastěji v Praze a očekával skoro netečně, jak vše rozřeší král a jeho rada.¹¹²⁾ Král seznal brzy, že spor se soupeřem tak chytrým a nebezpečným, jako byl Adolf Nassavský, byl by nepřekonatelnou překážkou církevního sjednocení v Německu, a pomýšleje na římskou jízdu musel se rozhodnouti k vyřešení této otázky buď násilně nebo vyjednáváním. První možnost, kterou živě schvalovali kurfiřti, zamítl již v r. 1379, obávaje se pravděpodobných zmatků v říši. Druhá však znamenala ústup před schismatikem a rušitelem veřejného pokoje a potlačení práv Ludvíkových.

Král již koncem r. 1379 myslil na druhou eventualitu, jak jsme se toho na svém místě dotkli, a hledal jen vhodnou příležitost navázati jednání s Adolfem. Ta se naškytla v červenci 1380, kdy jako král římský vystoupil na obranu pokoje v říši a uzavřel mezi válčícími kurfiřty Adolfem a Ruprechtem příměří. Prostřednictvím královo bylo do jisté míry vítáno Adolfovi, neboť jeho situace náhlým vpádem Ruprechtovým utvářela se velmi hrozná, a od té chvíle hledal se jen vhodný způsob smírné likvidace sporu; a ten se konečně našel na tomto sněmu.¹¹³⁾ Ludvík Míšeňský musil ustoupiti a Adolf měl býti uznán králem a říšskými stavy za arcibiskupa mohučského, ale za podmínky, že přestoupí k římské obedienci.

¹¹⁰⁾ Reichstagsakten, I. c., I., 287—303, č. 166—173; přítomnost Jenštejnova zaznamenává rukopis klášterní kroniky norimberské (der herre Johans erzbischof zu Prage) a účty m. Norimberka z t. r. (die kanzelie), I. c., I., 307.

¹¹¹⁾ O tom srv. Lindner, I. c., I., 101.

¹¹²⁾ Měl na Malé straně dům, srv. W. W. Tomek, Dějepis města Prahy, III., 322.

¹¹³⁾ Reichstagsakten, I., 287 n.

Poněvadž nebylo pochyby, že Urban VI. bude ochotně souhlasiti s tímto žádoucím obratem, neváhal ani lstivý Adolf Nassavský změnit frontu, neboť právě pře s Ludvíkem o kurfiřtství mohučské zatlačila ho na stranu avignonského papeže. Ludvík byl odkázán na stolec magdeburský a Petru Jelitovi, dosavadnímu jeho držiteli, bylo slíbeno biskupství olomoucké, uprázdněné smrtí Jana ze Středy, která takto umožnila církevně-politickou kombinaci velkého dosahu. Jelito, jak vše tomu nasvědčuje, nebyl úplně srozuměn s touto permutací hodnosti a prebendy a chtěl aspoň těžiti ze svého svolení.¹¹⁴⁾ Kancléř zajisté již dávno po sněmu, maje stále obavy, aby výsledek tak pracného jednání nebyl oddalován, píše káravý dopis Jelitovi, aby si spíše hleděl meditací, ponechává stranou světské starosti a jiné plotky, netoužil po návratu na stolec magdeburský a vrátil se zpět do vlasti „k rodné půdě“, aby prožil zbytek svého života klidně mezi svými.¹¹⁵⁾

Koncem ledna odešlo do Anglie královské poselstvo, vedené knížetem Přemyslem Těšínským, aby jednalo s anglickým králem Richardem II. o uzavření sňatku se sestrou královou Annou Lucemburskou.¹¹⁶⁾ V podmínkách k svaatební smlouvě bylo mezi jiným ustanoveno, že oba králové uzavřou spolek na potírání schismaticů¹¹⁷⁾ — sňatek byl tedy také jednou podmínkou politické akce, směřující k vytvoření koalice řísko-anglické proti Francii, jako hlavní opoře avignonského papežství. Byla dílem kardinála Pilea; a že nedosáhla cíle hlavního, ačkoliv na straně anglické bylo pochopitelně veliké porozumění pro jakoukoliv agresivní politiku proti „uchvatiteli království francouzského“, nebylo již vinou tohoto obratného kardinála, který vykonal vše, co mohl, aby otázka papežská byla nastolena a řešena aktivně jako přední problém evropské politiky. S proponovanou koalici protifrancouzskou třeba uvést i v souvislost rozhodnutí krále Václava, k němuž došlo již na sněmu v Norimberce, o nutnosti zrevidovati poměr říše, resp. Lucemburků, k Francii ve věci schismatu. A podle Valois¹¹⁸⁾ byl dvojí důvod tohoto

¹¹⁴⁾ Lindner, I. c., I., 121 n.

¹¹⁵⁾ Codex, 318—319. Koncem března t. r. bylo docíleno snad i souhlasu Jelitova, dopis zdá se býti psán z následujícího sněmu frankfurtského (září t. r.), ale ještě snad před 20. IX., kdy ujal se biskupství magdeburského, srv. Lindner, I. c., 121.

¹¹⁶⁾ Pelzel, I. c., 101; Lindner, I. c., 117 a n.

¹¹⁷⁾ Pelzel, I. c., I., 108.

¹¹⁸⁾ Valois, I. c., II., 274.

obratu, jenž měl vésti k přerušení tradičních dobrých styků mezi oběma mocnostmi. Předně zdá se nepochybným, že kurfiřti porýnští znovu začali projevovati nespokojenost s málo energickou politikou královou vůči Francii, která se naopak pokoušela dvakrát zasáhnouti do církevních poměrů říšských ve prospěch Klimenta VII. A druhým důvodem této změny vidí se Valoisovi taktika Václavova, jenž chtěl rázným vystoupením proti politice francouzského krále usnadnit jednání o projektované svatbě své sestry s králem anglickým Richardem II. Král byl by tedy jednal pod tlakem těchto dvou okolností, tedy spíše donucen k rozhodnutí, jež mělo začít, což se snadno pochopí, novou éru v zahraničních stycích říše a království. Nutno ještě dodat k pozorování Valoisově (jehož správnost vysvitne v dalším vypravování), že politika papeže Urbana, představovaná kardinálem Pileem, směřovala od počátku k rozrušení přátelských smluv mezi Lucemburky a rodem Valois a koncepce spolku s Anglií měla zatáhnouti krále do situace, jež by logicky vedla ke konfliktu s Francií. Plánu tohoto nebyl také Jenštejn dalek jako arcibiskup římské obediencie; jako kancléř znal lépe než Řím a Anglie obtíže spojené s politickým přeskupením takového dosahu. Nepochybně však naléhal aspoň na jednání s Francií, aby odstoupila od „kardinála Ženevského“, a také první se snažil — zajisté v dohodě s králem — připravit půdu k takovému jednání, v jehož účelnost stále ještě doufal, neboť jsa neochvějně přesvědčen o dobré věci Urbanově nemohl pochopiti, že by Francie setrvala v tak „hrózném bludu“, ačkoliv zase nepodceňoval nijak politický a prestižní moment ve francouzské obraně papežství avignonského. A tak obrací se listem na biskupa pařížského Aimeryho, Ludvíkem z Anjou, vlastního ředitele politiky francouzské, aby oznámil příchod posla římského krále do Paříže. Při té příležitosti, vzpomínaje mnohých dobrodiní, jichž se mu dostalo od nebožtíka krále Karla V., přihlašuje se k Aimerymu jako k svému „nejlepšímu příteli a příznivci“ z doby pařížské; a jen toto „pouto lásky“ vnutilo mu prý pero do ruky, aby upozornil na přítomné schisma, jehož nebezpečí vyličuje velmi suggestivně.¹¹⁹⁾ Než, ačkoliv svatá církev nerozdílná je nyní ve víře roztržena, vracejí se přece s pomocí boží

¹¹⁹⁾ Grave est enim huius presentis scismatis pondus et inportabile, quod minatur animarum interitum propriis (!) salutis spolum, per quod inferni sciaturs ingluviés et superne quondam ruine retardatur beatorum congeries. Codex, 317.

bloudící ovce do pravého ovčince, takže již jen malá část křesťanů zůstává dosud nerozhodnuta a ta, kdyby byla správně informována, neodchylovala by se od pravdy. Proto tedy píše biskupovi, doufaje, že bude míti krále k tomu, aby nepodceňoval svých přátel (Václava IV.), nýbrž aby se řídil jejich radami (ve věci schismatu), neboť oni zajisté již vzhledem k starým přátelským smlouvám budou mu raditi jen k jeho prospěchu.¹²⁰⁾

Jenštejnova taktika je patrná: pomalu celý svět křesťanský uzná Urbana VI. a schisma se chýlí ke konci (což, jak známo, se nesplnilo), nechť není Francie poslední! Poukazem na „starý svazek smluvní“ naznačuje, že v opačném případě bylo by nutno přikročiti k revisi vztahů mezi oběma panovníky, jak se konečně o tom z jara t. r. mluvilo již veřejně.

Odpověď biskupa pařížského je zdvořilá a pevná. Na útok odpovídá útokem. Potvrzuje velkou úlohu Jenštejnovu ve věcech schismatu; bohužel, není na správné cestě ani on, ani král římský a uherský. Ohražuje se proti závěru dopisu Jenštejnova a lituje skutečně velice, že oba spřátelení králové, kteří mají k sobě chovati vzájemně jen nejlepší city, tak dalece se rozcházejí v nazírání, kde je pravda. Uhnuv takto výhrůžce Jenštejnově, oznamuje mu, že bližší mu vyloží ambassada, kterou král pošle v brzkou ke dvoru římského krále.¹²¹⁾

Z listu předního rádce krále francouzského dalo se soudit, že vyjednávání, ohlašovaná Jenštejnem, budou svízelná. Spojené poselstvo říšské a uherské, upomínající na společnou akci dvora pražského a budínského z r. 1379 ve prospěch Urbanův,¹²²⁾ přišlo do Paříže před 10. březnem a setrvalo tam až do 14. dubna.¹²³⁾ Jeho proposici lze shrnouti do několika vět: Václav, král římský a Ludvík Uherský po četných a svědomitých poradách se svými preláty došli k přesvědčení, že Urban VI. jest pravým vikářem Kristovým, a proto také prosí Karla VI., aby se k nim v této víře přichýlil. Jinak zajisté, ježto smlouvy uzavřené se schismatiky jsou protivné dekretům svatě stolice, byli by nuceni, Václav i Ludvík, prohlásiti za zrušené a nicotné všechny přátelské traktáty,

¹²⁰⁾ Codex, 316—317.

¹²¹⁾ Codex, 317—318; o Aimerym srv. Reichstagsakten, I, 234; Valois I., II., passim.

¹²²⁾ Srv. nahoře str. 37; a Valois II., 274.

¹²³⁾ Valois, II., 275.

kteře někdy uzavřel králův předchůdce a otec Karel V. s říší i s Uhry.¹²⁴⁾

Rada krále Karla VI. nemínala debatovati o otázce, kdo je pravým papežem — nepochybovala, že je jím papež avignonský — a dala proto poselstvu na vědomí, že vyhrožování králů, je-li myšleno vážně, minulo by se cílem. Vévoda z Anjou, jehož zájmy italské byly, jak známo,¹²⁵⁾ spjaty s politikou Klimenta VII., hned při první audienci poslu vyhnul se obratně choulostivé otázce pravosti Klimentovy, poukazuje s podivem na holý fakt, že přece kardinálům přísluší volba papeže, a že Francie, jak je obecně známo, ochotně se přidržuje jejich proklamace... Jedním slovem — nápor spojeného poselstva rozplynul úplně v rozhovorech s hosty vybraného chování. Po příjemném pobytu obtíženi dary vraceli se „vesele“ domů — bez pořízení.¹²⁶⁾

Více však překvapuje obrat krále římského, od něhož se očekávalo, soudě podle tenoru hrozby, již tlumočilo s dokonale prostotou jeho poselstvo, že rázně vystoupí proti Francii, jak na to spoléhala strana Urbanova a jak toho vyžadovala konečně čest a vážnost římského krále. Bylo snad a také se očekávalo pro začátek aspoň tolik, že král přetrhne dosavadní přátelská pouta se zemí, jejíž politiku označovalo veřejné mínění strany Urbanovy za příčinu vzniku schismatu i jeho trvání. Šlo aspoň o demonstraci, že král římský nemůže míti se schismatiky společenství. I to bylo by do jisté míry posílilo postavení Urbanovo, čehož stále ještě potřeboval, neboť některé země (na př. Aragonie) nebyly dosud rozhodnuty a na ty mělo zapůsobiti gesto královo. Než zklamali se ti, kdož očekávali skutky, které by měly logicky následovati po energické mluvě. Ani zdání nebylo zachráněno. Je jisté, že král, bral-li vůbec celý ten podnik vážně a neměl-li mu býti pouhou a ovšem jen okamžitou záštitou před naléhajícími kurfiřty a horlivějšími urbanovci, zarazil se před konsekvencemi, které měl vyvoditi z nezdaru jednání. Zdá se však, že snad vůbec nepomýšlel na zahra-

¹²⁴⁾ O společné ambassadě říšské a uherské z r. 1381 do Paříže píše Valois, II., 274 a n. a zvláště IV. exkurs téhož dílu (str. 447 n.), kde prokázána skutečnost, že šlo o poselstvo říšské a nikoliv kastilské, jak tvrdí Mních ze Saint-Denys, jinak obyčejně velmi dobře informovaný, I. c., 447—448. Hlavním argumentem je zde hořejší list Jenštejnův biskupu Aimerymu; o proposici poslu srv. Valois, II., 275.

¹²⁵⁾ Valois, I., 145 a n. passim.

¹²⁶⁾ Religieux de Saint-Denys, I., p., 72—80, srv. Valois, II., 276.

niční akci většího stylu k prosazení práv Urbanových ve světě křesťanském — jistě nikoli na takovou, která by vedla k rozrušení dosavadní, dosti jednoduché, a třeba říci šťastné konstelace vnější politiky říše. Je lákavé se tázati, ač nemá to smyslu, zdali by dal starý císař placet politice svého syna; jeho podivuhodný smysl pro klidné odhadnutí situace a jejího opanování předem vylučuje, že by se za jeho vedení dostala politika říše v církevních věcech na onen mrtvý bod rozpaků, kde ji vidíme na konci dubna 1381. Václav IV. již zde ukazuje, že mu chybí tvůrčí smysl politický. Ztrácí iniciativu, a když se rozhodne k akci, nepromyslí všech důsledků, které by z ní mohly vyplynouti. Dosud však chce ještě býti konservátorem politických vztahů, jež kdysi šťastně navázal císař. V této jeho poctivé snaze je jisté plus, neboť se ukazuje i jinak, že Václav nechápe své povinnosti lehkomyslně, ač těžko rozhodnouti, pokud třeba mysliti zde na vliv jeho rádců, především Jenštejna, o čem bude ještě řeč. Konečně i staré přátelství našich Lucemburků s rodem Valois padalo v rozhodném okamžiku na váhu, byť i jako imponerabile — patrný podiv a sympathie k „šťastné Francii“ byly znatelný od počátku století u našeho dvora i v intelligenci.

Král tedy, když nemohl pohnouti Francii k uznání římské obediencie vyjednáváním, vyvolati konflikt se neodvážil, nebo nechtěl; snad i projekt římské jízdy (na který pořad ještě myslel) odrazoval ho od nějaké větší politické komplikace. Ale to jsou jen dohady. Skutečnost je taková, jak se zračí v listě králově, oznamujícím králi francouzskému rodovou alianci s dynastií anglickou (po zasnoubení jeho sestry Anny Lucemburské s Richardem II.); tam ujišťuje Václav IV. Karla VI., že tímto novým svazkem nemá býti nijak umenšeno přátelství, které váže jeho dům s rodem francouzským. A také nebylo ani později. Za nedlouho bude se král sám nabízet za zprostředkovatele mezi Francií a Anglií, on, jenž měl býti podle smělého plánu Pileova soupeřníkem Anglie v jejím historickém zápase se „lživými Gally“.¹²⁷⁾

Po nezdařeném jednání spojeného poselstva říšského a uherského přešla politika Klimentova do ofensivy. Nepomýšlel sice okamžitě působiti skrze francouzského krále nebo

¹²⁷⁾ Valois, II., 277, praví: La France, en particulier, pouvait persister dans sa foi; elle n'avait rien à craindre du chef de l'Empire. Také později udržuje Václav IV. i nadále dobré styky s králem francouzským, srv. Palacký, Über Formelbücher, I., 68—69.

¹²⁸⁾ Valois, II., 277—279; Göller, Repertorium, 23—25.

své legáty přímo na Václava a otrásati jeho věrností k Urbanovi, jako se pokusil o to na sněmu frankfurtském v březnu 1379, nýbrž nezkrúšen odpadem Adolfa Nassavského vypracoval plán guerrilly klimentovské v Německu, jak získati posice v krajích dosud neutrálních, nebo se ještě úplně nevyjádřivších pro Urbana VI. Vedením této propagandy jako protihráč Pileův a Jenštejnův, byl pověřen kardinál Vilém d'Agrefeuille, člověk odvážný a schopný. Usadil se ve Freiburgu Breisgavském a podporován četnými emissary Klimentovými řídil tento legát papeže avignonského klimentovskou akcí v Německu, hlavně v městech, jejichž spojení s oběma říšskými bundy bylo volnější. Celý tento i následující rok stojí ve znamení zvýšené činnosti pro Klimenta v Německu.¹²⁸⁾

Zjevy, které provázejí agitaci klimentovskou v říši, ukazují jasně, jak přistoupení měst a jiných říšských stavů k spolku na obranu Urbana VI. zůstalo často na papíře, ne-následoval-li v zápětí energický postup vrchností světských a duchovních na oněch územích proti schismaticům. Ale to byl skutečně zjev dosti vzácný a tak se stávalo, že i v městech obediencie římské, která demonstrativně přistoupila ke královi prohlášení ze dne 27. března 1379 na prosazení práv Urbana VI., pracuje klimentovská propaganda nerušeně a úspěšně,¹²⁹⁾ třeba zase neměla naděje, že by prorazila na tolik, aby celkový urbanovský charakter města byl porušen.

Důrazněji postavil se na odpor proti aktivitě klimentovců v Německu zase Jenštejn, který poučen zkušenostmi tohoto roku poznal, že jeho představa obecné ofensivy ve prospěch Urbana je neuskutečnitelná v dohledné době a že třeba se obíratí vážně úkolem méně velkorýsým, ale bližším: dáti pevný základ římské obedienci aspoň v Německu. Vydal dne 29. dubna, jako říšský kancléř a legát papeže Urbana VI., přísná nařízení, aby v diecésích míšenské, řezenské a bamberšské, podléhajících jeho visitaci, byli schytáni stoupenci protipapežovi a uvrženi do žalářů.¹³⁰⁾

* * *

¹²⁸⁾ Göller, l. c., 28—30.

¹²⁹⁾ Codex diplom. Saxoniae regiae, II., p. 192; Machatschek, l. c., 315; o jeho pobytu té doby v Míšni srv. Codex diplom. Lusitaniae sup., III., 77; o chystané visitaci diecése řezenské a jeho funkci legátské srv. Codex, l. c., 299—300. Chtěl v Řezně konat diecéšní synodu, na níž otázka papežská měla ovšem míti první místo. Došlo-li k synodě skutečně, nevíme.

Na říšském sněmu frankfurtském v září 1381 měla býti učiněna opatření, čelící propagandě klimentovské v říši a realisující konečně starý plán pacifikace církevních poměrů v Německu prosazením obediencie římské, na níž pracoval král od r. 1379 s nestejným úspěchem. Přehlédneme-li hlavní události, vidíme, že akord králův s kurfiřty (dne 27. února 1379) a získání Adolfa Nassavského pro Urbana byly skutečně velkým pokrokem k uznání římské obediencie v říši, ale bylo již patrné, že nestačí nijak na důsledné prosazení téže obediencie, nedojde-li k společnému a závaznému vystoupení všech stavů říšských pro Urbana. To byla myšlenka již starého císaře a přejal ji také Václav, ale jeho vyčkávací taktika, směřující k řešení po etapách dílčími akty, byla v konečném svém cíli hacena zásahy kurfiřtů, nástrahami francouzské politiky a propagandou klimentovskou. Bylo možno dojíti konečně k přesvědčení, že k prosazení římské obediencie v celé říši bude také třeba celoříšské koncepce politické, jejíž provádění bude nyní o to snazší, že rýnská fronta urbanovská přestoupením Adolfa Nassavského byla zabezpečena. Záleželo nyní na tom, jak se problém tento bude řešit.

Na sněmu frankfurtském, kamž provázal krále zase kancléř,¹³¹⁾ byl učiněn návrh lanfrídu, jímž se měli říšští stavové zavázati několika artikuly k zajištění a udržení obecného míru v říši. Prvním a hlavním článkem toho lanfrídu bylo uznání a obrana římské obediencie. Podnětem k tomu byla smlouva weselská, s níž se sjednotila dne 11. ledna 1380 tři rýnská kurfiřtství k společnému postupu v otázce papežské, ale která neměla ohlasu. Nyní tedy, lanfrídem pro Urbana, měla se myšlenka kurfiřtů realizovati a nabýti většího důrazu. Neboť zajisté všichni stavové říšští, kteří by přistoupili nebo byli donuceni přistoupiti k lanfrídu, museli by se podle svých sil snažiti řešiti otázku církevní ve vytčeném smyslu.¹³²⁾

¹³¹⁾ Codex, l. c., 375—376.

¹³²⁾ Reichstagsakten, I., 315, č. 180, artikul papežský původního návrhu: Item alle fursten graven herren knechte stete und aller menclich dieser einungen sollen nicht gestaten, daz imand in iren landen stetten slossen oder gebieten wider unsern heiligen vater pabst Urbanum den sechsten, den wir alle einen rechten pabst erkennen und halten, offentlig predige brive lese ader anslage ader öffentliche botschaft werbe von wegen des widerpabst der sich Clemens nennet. Und wer das tete, den sullen wir fursten graven herren rittere knechte und stete dieser einunge in unsern slossen steten und gebieten nicht enthalden husen noch hofen in dheine wiss an allez geverde.

Tím by byla věc papeže Urbana VI. v říši úplně zpolitovávána. Než právě toto spojení záležitosti církevní s věcmi čistě politickými nemohlo dojíti souhlasu u značné části stavů, především říšských měst, která sice o otázce papežské neměla jiného názoru, ale nemohla se odhodlati přistoupiti k tomu artikulu z toho důvodu, že ve věcech stavovských, které také pertraktoval návrh lantfrídu, neměla stejného zájmu s kurfiřty a ostatními knížaty a pány říšskými. Byl to bludný kruh, neboť otázka papežská, o níž se chtělo rozhodnouti, měla býti podporována závazkem obecného míru, jenž nebyl dříve projednán a k němuž nebylo ani dobré vůle u všech říšských stavů. Města naopak mohla viděti v lantfrídním artikulu, týkajícím se obediencie římské, jen záminku kurfiřtů a knížat, již kryli své cíle stavovské, a osidlo na sebe. Na takový pokus církevně-politického lantfrídu odpověděla města užším semknutím rýnského a švábského bundu, k němuž se přiblížila i města, která s ním dosud byla ve volnějším svazku, jako Řezno a j.¹³³⁾

Tak jediný celoríšský plán na závazné uznání a prosazení římské obediencie v Německu ztroskotal pro řevnivost stavovskou, která již ohlašovala domácí válku. Byla to tedy doba nejméně příznivá takovému projektu a způsob, kterým měl býti docílen, nebyl šťastný. Rovněž nelze omluviti radu královskou, jež mohla předvídati obtíže podobného lantfrídu a nejednala předem s bundy městskými a nevymohla si určitý modus při postupu na sněmu, tím spíše, že se král ve věcech stavovských již tehdy ujímal ostentativně měst proti ostatním říšským stavům.

Nezbývalo tedy nic jiného, než odsunouti záležitost na příhodnější dobu a provésti lantfríd aspoň částečně, když již jednou se začalo o něm ve sněmě jednati. Ale toho roku nedalo se již nic dělat. Jan z Jenštejna je úplně zklamán; naříká v dopise Jelitovi, že ony „traktáty“ nebyly skutečně, jak to bylo stanoveno kurfiřty a ostatními knížaty a že vůbec v této době jeden jde sem a druhý tam.¹³⁴⁾

Kancléř, jak patrně, skládal veliké naděje v tento projekt církevně-politický, neboť o tom není možno pochybovati, že kdyby se bylo podařilo prosaditi aspoň první článek lant-

¹³³⁾ Reichstagsakten, I., 315, č. 180, 181, 190; diplomat. rozbor návrhů srv. ibid., str. 311—313; Lindner, l. c., I., 151 a n.

¹³⁴⁾ et compaciore multum, quod non usque ad effectum tractatus illi perducti sunt prout per electores et alios principes determinatum erat... quia isto tempore alius sic, alius sic incedit... C o d e x, l. c., 318.

frídu, byla by bývala agitace klimentovská v říši napříště znemožněna. Než Jenštejn myslí stále ještě na prostředky útočné, jimiž by bylo možno ohroziti postavení Klimenta VII. Když se poselstvo říšské a uherské vrátilo s nepořízenou a král neměl odvahy vyvoditi důsledků, neztrácí Jenštejn hlavu a hledá jinou cestu, jak uplatniti onen plán, s nímž vstupoval na stolec arcibiskupský. Pozoruje sice s obavami, že bude těžko pohnouti Václava IV., aby vystoupil v zahraničí ve prospěch Urbanův mocensky celou vahou svého vysokého postavení, ač ještě stále doufá, že se situace pro Urbana vytvoří příznivěji, až se král odhodlá k římské jízdě; přesto však nezahálí. Pronásleduje schismatiky doma i v sufraganních diecesích německých a hledí zmobilisovati veřejné mínění proti Klimentovi. Snaží se využítovati také nesnází, do nichž se dostala universita pařížská po vypuknutí schismatu. Jest původcem onoho projektu, který se vynořil v užší radě královské na zářijovém sněmu ve Frankfurtu a jenž v případě zdaru byl by měl povahu přímo demonstrační a byl by korunoval svým dosahem ideovým snahy urbanovců v říši. I kdyby Jenštejn sám se k němu nehlásil, poznali bychom jeho autorství podle rysu jisté fantastičnosti, která zřetelně proniká v onom plánu. Nešlo o nic menšího, než o přeložení pařížské university do Prahy — tedy spojení obou v jedno učení. Nutno si zpřítomniti význam a slávu starého generálního studia pařížského, oné třetí velmoci v křesťanském světě středověkém (papežství, císařství a pařížská universita), abychom pochopili dosah myšlenky Jenštejnovy — vzletu přímo básnického, ale také všechny obtíže, které se staví v cestu její realizaci. Než, ku podivu, dovidáme se, že král římský „chce“ v této věci psáti papeži a hodlá vypraviti zvláštní poselstvo do Říma pod vedením kardinála Pilea, aby se jednalo o přenesení university. Tak aspoň o tom píše Jenštejn rektorům a magistrům kolleje Karlovy v září 1381. V listě praví dále, že králové francouzští (myslí Karla V. a VI.), rebelující proti svaté víře a držíce se „zlořečeného Beliala, Ženevského protipapeže“, stali se nehodnými „aeropagu pařížského“, jehož mistři „uprostřed národa zvráceného“ jsou pronásledováni pro víru a donucováni k „modloslužebnictví“. Z Paříže prý již odcházejí doktoři, o jejichž „stálosti“ posílá Jenštejn pražské universitě nějaký notářský instrument, a jeden z nich je právě ve Frankfurtě. Jenštejn naléhá dále, aby se ve věci učení pařížského také v Praze učinilo rozhodnutí. S radostí zvěstuje pražské universitě jako kancléř krále římského a kancléř téhož učení, že se již král i legát papežský vyslovili

pro přenesení university pařížské do Prahy, a tak se stane, že lid boží z moci Faraonovy bude doveden konečně „do země oplývající mlékem a medem, to jest do Čech“. Oslněn slávou, již pokryje se takto jeho rodná země česká, pronáší přání výrazně nám představující vášnivou osobnost Jenštejnovu: „O kéž zloupením Francie jsou obohaceny Čechy a kéž i nám vzejde den podobný tomu, který zloupil Egyptany a obohatil Hebreje... Já však — dodává — jako kancléř university pražské, jenž jsem byl učinil počátek, budu pracovati k šťastnému konci.“¹³⁵⁾

Je však nepravděpodobné, že by se bylo o přeložení university pařížské u kurie jednalo, aspoň se nezachovala žádná zpráva o tom a také bezpečný fakt, že nebylo větší secesse mistrů a scholárů z university pařížské,¹³⁶⁾ potvrzuje spíše domnění, že radost Jenštejnova byla předčasná a že na konec přece jen se svým návrhem neprorazil.

¹³⁵⁾ C. A. C. Höfler, *Magister Johannes Hus und der Abzug der deutschen Professoren und Studenten aus Prag 1409* (Praha, 1864), str. 121—122; list Jenštejnův je dále otištěn u H. Deniflea, *Chartularium universitatis Parisiensis III.*, č. 1642. Universita pařížská rozhodla se na nátlak krále Karla V. pro Klimenta VII. dne 24. května 1379 (pikardská i anglická národnost zůstala neutrální, Denifle, l. c., III., p. 565, č. 1619—1626). Ve své většině byla však počátkem r. 1381 přesvědčena, že schisma může býti odstraněno jedině generálním koncilem — v duchu svých předních členů Konráda z Gelnhausen a Jindřicha z Langensteinu. Než tenkrát, více než kdy jindy, musila tato myšlenka narazit na velké překážky, především u pařížského dvora a papeže Klimenta VII. Ludvík, vévoda z Anjou, jemuž by generální koncil zkřížil všechny jeho mocenské plány v Itálii (o tom srv. Valois, l. c., II., 17 a. n.), zajał dne 15. června t. r. mluvčího university, který mu tlumočil žádost doktorů a scholárů svořati generální koncil k odstranění schismatu a propustil ho jen pod tou podmínkou, že universita bude mlčeti v otázce koncilu a nebude mluvíti do sporu papežů. Následovala pak secesse značného počtu německých studentů a také několik mistrů opustilo Paříž, aby se odebrali do Itálie nebo do Německa. Mezi posledními byl Konrád z Gelnhausen, Jidřich z Langensteinu a Jindřich z Oyty, kteří, jak známo, byli později přijati na university v říši (v Heidelberku, Vídni a v Praze). Srv. Denifle, l. c., 583—589, č. 1640, 1644.

¹³⁶⁾ Srv. poznámku 135; M. Jindřich Oyta byl přijat na university pražskou dne 22. prosince t. r. Denifle, l. c., pag. 665; t. ž. *Auctuarium I.*, p. XLI. O odchodu jiných mistrů, kteří však vystoupili z aktivity a přijali obročí z rukou Urbana VI., srv. Valois, l. c., II., 366—367; o Konrádovi z Gelnhausen a Jindřichovi z Langensteina srv. tamže, str. 367—368. Kardinál Pileus, který měl vésti ono poselstvo, opouští ostatně říši německou až počátkem března 1382; 8. t. m. píše ze Šoproně arcibiskupu pražskému, že musí nutně odcestovati do Říma, srv. Grünhagen, l. c., str. 266. Z toho je vidět, že ohlašované poselstvo nevedl, a jak už nahoře řečeno, je velmi pochybno, došlo-li k nějaké akci vůbec.

Nový nezdar nezkrušil Jenštejna. Neztrácej se zřetele agitaci klimentovskou v říši, která osmělena netečností biskupů v Německu, počínala si stále agresivněji, vrací se k „drobné práci“, aby jako legát papežský učinil si pořádek aspoň v diecésích jemu podřízených. Opatření minulého roku setkala se s úspěchem, ale propaganda klimentovská se přenesla tentokrát do Augšpurku, kde těkaví kněží hlásali veřejně legitimitu papeže Klimenta VII. Proti nim vydal Jenštejn přísná nařízení¹³⁷⁾ a snažil se vzbuditi bojovného ducha v správciích německých diecésí.¹³⁸⁾ Uměle udržované nadšení pro Urbana v říši německé pozvedl také trochu říšský sněm frankfurtský v červnu a červenci r. 1382. K lanfrídu, o kterém se jednalo na posledním sněmu, sice nedošlo; místo obecného míru německého, k němuž měli přistoupiti všichni stavové říšští a utvořiti bojovné souručenství ve prospěch Urbana VI., podařilo se aspoň uvéstí ve skutek lanfríd rýnský, jenž se vztahoval na čtyry tamní kurfiřty a několik měst, která nebyla v bližším vztahu k oběma městským bundům. Generální lanfríd překazila hlavně švábská města.¹³⁹⁾

* * *

Tento rok je vyplněn pokusy přiměti Václava IV. k římské jízdě. Již v approbační bulle žádá papež krále, aby přišel do Itálie ke korunovaci, a později vybízí ho k tomu znova.¹⁴⁰⁾ Neví se, že by Václav byl tomu odpíral, naopak se zdá, že hodlal nastoupiti římskou cestu hned, jakmile mu dovolí poměry v říši. Dohodou s Adolfem Nassavským se vyjasnilo značně v obedienním zmatku německém a záleželo pak již jen na souhlasu říšských stavů. Také ve Francii se nepokládala římská cesta za nemožnou a podobně soudil avignonský papež, který se jí obával již v polovině července 1381 a hleděl jí odporovati úmluvou se svým, tehdy již jediným významným stoupencem v Německu, Leopoldem vévodou Rakouským.¹⁴¹⁾

¹³⁷⁾ J. F. Schannat, *Concilia Germaniae IV.*, p. 526 sq.

¹³⁸⁾ Dne 11. IX. 1382 přísahá před arcibiskupem pražským biskup münsterský Půta z Potenštejna, jenž se zatím stal biskupem ve Zvěříně, že bude držeti s Urbanem a potíratí Klimenta VII. ve smyslu prohlášení sněmu říšského ve Frankfurtě ze dne 27. února 1379, srv. Lindner, l. c., I., str. 398.

¹³⁹⁾ *Reichstagsakten*, I., 337 n., č. 191; lanfrídriční artikul o schismatě podobný jako předchozí, srv. tamže, str. 338.

¹⁴⁰⁾ Srv. nahoře, str. 36.

¹⁴¹⁾ Srv. indulť téhož papeže ze dne 16. VII. 1381, Pelzel, l. c., I., str. 43; Valois, l. c., II., str. 279 (podle Lichnowského, *Geschichte des Hauses Habsburg IV.*, č. 1604).

Urban VI., jehož postavení se v r. 1382 zhoršilo vojenskou intervencí Ludvíka z Anjou,¹⁴²⁾ naléhal nyní znovu na krále. Viděl, že důležitou překážkou v rozhodování králově jest jeho přátelský poměr k dvoru francouzskému, a proto vydal 30. března 1382 bullu, kterou vybavuje Václava, krále římského, ze všech úmluv, uzavřených s knížaty schismatickými a kacířskými. Smlouvy takové jsou neplatné a nepřipustné.¹⁴³⁾ V polovici tohoto roku, tísněn akcí Ludvíkovou, pobízí znova Václava IV. k energickému řešení otázky papežské cestou římskou.¹⁴⁴⁾ Politika anglická doplňovala a podporovala snahy papežovy a měla sama zájem na tom, aby došlo k přerušení dobrého poměru mezi králem římským a francouzským. Proto Richard II. usiluje v srpnu r. 1382 o vytvoření aliance mezi Anglií a říší proti Španělsku, Skotsku a proti „usurpatorovi království francouzského“.¹⁴⁵⁾ Ale král římský se nehýbá; vykládalo se to tehdy obecně vlivem politiky francouzské, která dovede hřešit na loyální city královny. Tlumochníkem toho názoru je sám papež Urban VI., jenž v listě ze dne 6. září t. r. vyslovuje obavy, aby je vzbudil v královi, že je klamán lstivými řečmi a nástrahami Francouzů. Národ francouzský zajisté, jak bylo známo již jeho otci Karlovi IV., touží po imperiu a chtěl by si usurpovati monarchii nad celým světem. Dokladem toho jest počínání Ludvíka vévody z Anjou, který jest již v Itálii, aby se ujal, jak praví, království sicilského, a domáhá se tributu v krajích, kudy táhne, což sluší jedině Václavovi. Celá akce Ludvíkova směřuje proti králi římskému — to jsou tedy ty jeho důkazy přátelství a míru, jimž král tolik věřil. Papež sice doufá, že pomocí Karla Dráčského a vlastního vojska bude moci odporovati Ludvíkovi, ale jestliže přesto vyzývá krále římského, aby spolu s kurfiřty přišel do Itálie a rozpoutal celou moc císařskou, děje se tak ne z obavy o prospěch jeho vlastní a svaté církve, nýbrž jen z úvahy, aby čest královská neutrpěla újmou.¹⁴⁶⁾

Papež opakuje totéž dne 20. listopadu 1382, kdy jeho situace byla opravdu zoufalá. Ludvík z Anjou řadí prý v Itálii nesnesitelně; jest to následek královny nerozhodnosti. Již

¹⁴²⁾ Valois, I. c., II., 38 a n.

¹⁴³⁾ Rymer, Foedera, conventiones, litterae III., 3, p. 137, 152; Dumont, Corps universel dipl., II., p. 1., č. 121; Valois, I. c., II., str. 279 n.

¹⁴⁴⁾ Valois, I. c., ibid.

¹⁴⁵⁾ Rymer, I. c., III., 3, p. 141, 142; srv. Pelzel, I. c., I., 123—124 a Valois, I. c., II., 280.

¹⁴⁶⁾ Pelzel, I. c., I., 53—54.

dříve — tak píše papež — vybízel krále sám i prostřednictvím jiných, aby usplnil svůj příchod. Nyní však, v době největšího nebezpečí, striktně ho vyzývá, aby se bez odkladů a výmluv vydal na cestu.¹⁴⁷⁾

Není známo, jestli Václav odpověděl na tento rozhodný list papežův, ani jak odpověděl. Projekt římské cesty musel ostatně přijít na pořad jednání říšského sněmu, který byl vypsán na únor a březen příštího roku do Norimberka. Na minulém sněmu se o něm nejednalo, ačkoliv v tu dobu přišel první list Urbanův, volající na pomoc. Papež neříká sice, prostřednictvím koho vybízel krále k římské jízdě, ale nechybíme, myslíme-li na Jenštejna, který vedle kurfiřta Kuneše Trevirského jest podle obecního názoru doby nejvýznamnějším straníkem Urbanovým. Projekt římské cesty připomínal ostatně Jenštejn královi hned při jeho nastoupení. Ale, jak patrně, neprorazil s tím ani r. 1382, kdy konečně nepomohly ani prosby a hrozby papežovy. Král mlčí... V Itálii, marně čekající Václava, ujalo se již tehdy přesvědčení, že je nehodným býti římským císařem. Kolovaly pověsti o jeho nezřízeném životě, nekonečných lovech a o zvláštní nedbalosti ve spravování věcí státních.¹⁴⁸⁾

Veřejné mínění, které také v Německu, zvláště v krajích rýnských, nebylo příznivé Václavovi, mělo ovšem pravdu jen zčásti.¹⁴⁹⁾ Král měl sice jisté obavy z podniku římské cesty, ale jinak měl dobrou vůli a odstraňoval postupně překážky, které oddalovaly tento projekt, o čemž byla již řeč. Záleželo jen na tom, zda-li dobrá vůle králova bude také dosti silná, aby odhodlaně plán jednou pojatý uskutečnil. Viděli jsme, že se již dvakrát vzdal akce, kterou začal a neměl odvahy dokončiti. Ale Václav IV. chtěl římskou cestu nastoupiti. Neboť jinak bychom si těžko vysvětlili, nechceme-li prostě tvrditi, že podlehl soustředěnému útoku papeže, Jenštejna a ostatních horlivců Urbanových v říši, proč se na říšském sněmu v Norimberce, v únoru a v březnu r. 1383, jedná o římské cestě za přítomnosti krále a kancléře.¹⁵⁰⁾ A zde

¹⁴⁷⁾ Pelzel, I. c., I., 53—55.

¹⁴⁸⁾ Srv. dopis Antonia de Lemaco (24. X. 1382) u Palackého, Formelbücher, I., 34—36.

¹⁴⁹⁾ O lovecké vášni králově mluví u nás Kuneš z Veselé, Deposicio, I. c., 13.

¹⁵⁰⁾ Reichstagsakten, I., 361 n.; že byl Jenštejn přítomen, vyplývá z účtů města Norimberka za náklady k tomu sněmu, „dem erzbischof zu Prag...“, I. c., 420.

také bylo usneseno se souhlasem kurfiřtů a jiných říšských stavů, aby Václav nastoupil cestu do Říma ke korunování na císaře a k vybavení papeže z jeho nesnází.¹⁵¹⁾ Král pak posílá Urbanovi list po zvláštním poslu, že jeho příchod do Říma jest již blízký, a že se dá na cestu v máji toho roku.¹⁵²⁾

Papež radostně přijímá tuto zprávu: plesají prý s ním všichni kardinálové a celý Řím. Než maje již své zkušenosti, útočí znovu na krále, připomíná mu jeho čest a zapřísahá ho, aby nedaje se odstrašiti nesnázemi, neodkládal svého rozhodnutí. Nikdo prý z jeho předchůdců neměl při svém příjezdu takovou slávu, jaká čeká Václava IV. Současně poslal papež do Prahy Rajmunda de Capua jako svého nuncia, který měl zaříditi ostatní. Rajmund byl intimním přítelem Jenštejnovým, jenž přirozeně vzal posláni nunciovo za své.¹⁵³⁾ Tenkrát se zdálo, že urbanovce úspěch nemine a že korunovací na císaře zahájí Václav novou aktivní politiku v říši i v zahraničí...

Zatím co se toto dálo, přišlo do Prahy náhle poselstvo francouzského krále, složené z theologů a dvořanů a opatřené plnou mocí, aby jednalo jménem krále s Václavem IV. a jeho bratry o obnovení všech smluv, kterým se oba královské rody dosud těšily. Ale to nebylo vše. Francie tušila, co se připravuje, a dobře odhadla mocenský i morální účinek korunovace Václavovy na běh věcí církevních a politických — a ten by nebyl vítán ani Francií ani Klimentovi VII. Šli přímo a netajili se nijak, že chtějí jednat také o problému papežském. Nepřicházeli ovšem s hrozbami, nýbrž se slovy zdvořilými a se zlatem v rukou. Kliment k tomu cíli otevřel poselstvu kredit na 80.000 zlatých. Tímto dispozičním fondem mělo se účinněji působiti na rady krále římského a českého, jimž, podle názoru avignonského papeže, byly bližší argumenty této povahy, než distinkce práva kanonického.

Kliment znovu slíbil potvrditi volbu královu, korunovati ho na císaře, obnoviti všechna privilegia, kterých dostalo se kdy římskému císaři od papežů, a slíbil je v budoucnu se souhlasem Karla VI. ještě rozmnožiti... chtěl se ukázati štědrým k prelátům českým i německým, kteří by se zřekli „intrusa“ a odpřísáhli svůj blud. Člen poselstva Rajmund Flameng, „rytíř a legista“, podal královi rozklad, v němž vy-

¹⁵¹⁾ Srv. listy u Pelzla, I. c., I., 54 (č. 34—37) a Tomek, I. c., III., 330.

¹⁵²⁾ Pelzel, I. c., I., 55.

¹⁵³⁾ Pelzel, I. c., I., 55.

vracel vývody urbanovců a dovozoval neplatnost volby Urbanovy neobyčejným množstvím citátů z práva kanonického i civilního a operoval zase hlavně teorií o impressi, kterou s velkým důmyslem vybudoval a hájil, tehdy již mrtvý, kardinál Petr Flandrini.¹⁵⁴⁾

Král Urbana VI. neopustil. „Nichil fecerunt“, poznamenal současný registrátor na obálce kopií královských listin, jimiž měl býti získán Václav IV. pro avignonského papeže. Byl nezdár francouzského poselstva úplný? Zatím stačí ukázati na tu skutečnost, že Francie spojená s papežem Klimentem VII. odvážíla se vypravití přímo poselstvo k pražskému dvoru za netajeným účelem odtrhnouti krále římského od italského papeže — to vše jasně ukazuje, že církevní politika Václava IV. jevila se na venek značně nepevnou a nerozhodnou. Francouzská politika nemohla ovšem dobře počítati s možností, že se podaří její maximální program — aby se totiž Václav zřekl Urbana VI. Myslím, že jejím záměrům dostačovalo na čas, jestliže římský král zaujme jakési neutrální stanovisko mezi oběma papeži; okamžitě šlo však Francií o to, aby Václav římskou cestu nepodnikl, nebo aspoň odložil. A to se také stalo, ač byly toho příčiny ještě jiné.

Sotva odešli Francouzi z Prahy, rozšířily se na západě pověsti, že se král římský kloní na stranu Klimentovu. I když je král v zápětí vyvrátil, Urban VI. hned vytušil, že projekt římské cesty je v nebezpečí, není-li již definitivně zmařen. V listě ze dne 17. června 1383 vytýká ostře královi, proč odaluje jízdu do Říma, která přece byla stanovena všemi kurfiřty a jinými knížaty. Neplní svou povinnost „advokáta a protektora církve“ a jest nebezpečí, že z toho vzejde církvi a imperiu záhuba. Proto ať přijde okamžitě. Dále varuje krále slovy skutečně otcovskými (byl Urban ve veliké nejistotě), aby se vystříhal styků s francouzskými schismatiky, neboť, jak se dovídá, nějací poslové francouzští předstoupili před krále římského, aby svými lstivými námluvami nakazili „čistotu srdce i uší jeho“. O cestě římské má s ním jednat zase Rajmund dominikán.¹⁵⁵⁾

Král však do Říma nejel. V červenci toho roku jmenuje Jošta, markraběte moravského, generálním vikářem říšským v Itálii a ve všech krajích ultramontanních s plnou mocí

¹⁵⁴⁾ Valois, II., 281—282; francouzské dobrozdání v Reichstagsakten, I., p. 398 n.; o rukopisech Denifle, Chartularium, III., 668.

¹⁵⁵⁾ Pelzel, I. c., I., 57—59.

správní, jurisdikční i politickou, aby odpomohl „tísni svaté církve římské“, do níž se nyní v oněch krajích dostala.¹⁵⁶⁾ Jošt měl jako plnomocný prokurátor jménem krále obnovovati nebo potvrdzovati konfederace a vůbec úmluvy, které jsou, anebo budou, anebo mají býti stvrzeny, nevylučuje z toho ani vévodu z Anjou, s nímž může vejíti ve spolek zvláštní.¹⁵⁷⁾ V jmenovacím diplomu není vytčena Urbanova legitimita a také není v něm přesné instrukce, jak má postupovati v souboji rivalů o trůn sicilský, exponentů obou papežů na půdě italské, totiž Ludvíka z Anjou a Karla Dráčského. Jošt, jako generální vikář, neměl snad přijíti do Itálie s neutrálním stanoviskem, jak se tomu chtělo ve Francii (neboť ani na tuto eventualitu poselstvo francouzské nezapomnělo, předloživši králi římskému svůj návrh plných mocí pro Jošta), ale již tenor pověření Joštova byl značným úspěchem francouzské politiky, neboť Jošt měl jednat s Ludvíkem, eventuálně uzavřít s ním smlouvu.¹⁵⁸⁾ Ale stejně jako Václav ani Jošt do Itálie nepřišel...

* * *

Kancléři se tedy nepodařilo prosadit u krále ani jednu z obou základních myšlenek oné politické koncepce, která podle výpočtu papeže italského měla ukončit schisma ve prospěch obediencie římské. Nedošlo k aktivní protifrancouzské koalici říšsko-anglické, ačkoliv jednání směřující k izolaci Francie a Avignonu byla s počátku vedena obratně a důrazně kardinálem Pileem a za velmi příznivých okolností. Také se nepodařil plán Jenštejnův odvrátit přesvědčováním a smírnou cestou Karla VI. od papeže Klimenta VII. Padl posléze projekt římské jízdy, jež měla býti jasným výrazem změněné situace politické a korunou snah maximalistů urbanovských, dohlédajících spásu římské obediencie jen v rozpoutání faktické a symbolické moci hlavy imperia římského, a do značné míry právem.

Neúspěch požadavků papežské politiky římské, jejíž přední oporou u dvora byl kancléř, hlásající vždy jednotný postup sacerdotia a imperia ve věcech zahraničních, lze vylo-

¹⁵⁶⁾ Pelzel, l. c., 56—57; Palacký, Formelbücher, I., 36—37.

¹⁵⁷⁾ Pelzel, l. c., 59.

¹⁵⁸⁾ Práví o pověření Joštově Valois, l. c., II., 283: De même, sans reconnaître expressément les droits de Louis d'Anjou au trône de Sicile, il autorisa le margrave, un fois parvenu en Italie, à se liguier avec l'adversaire de Charles de la Paix. O projektu francouzské kanceláře, srv. Reichsaktent I., 394.

žiti z několika příčin. Král Václav IV. zajisté hned na počátku své vlády v říši projevil zřetelně vůli odstraniti všemi prostředky rozkol v křesťanstvu a na toto rozhodnutí měl vedle odkazu otcova nemalý vliv rázný postup mladého arcibiskupa. V říši se to po značných obtížích a do jisté míry podařilo; avšak uplatnění této vůle v ostatním světě křesťanském bylo nepochybně podmíněno dalekosáhlými přesuny v politice zahraniční, zvláště když se již ukazovalo, že Francie nemá v úmyslu opustiti po dobrém avignonského papeže. Než i zde byla situace příznivá takové politice říšské, která by bez váhání a důsledně směřovala k izolaci Francie a hleděla využití získané převahy mocensky i pomocí veřejného mínění. Klíčem k takovému řešení byl antagonismus francouzsko-anglický a proto Pileus, oficiální představitel politiky urbanovské, viděl zajisté správně, když navrhoval plán aliance říšsko-anglické a snažil se jej uvésti ve skutek. Anglie přirozeně uvítala tento postup a usnadňovala značně úkol Pileův, navazujíc velmi loyálně jednání s králem římským. Třebas tedy začátek nové zahraniční orientace byl nadějný, zůstalo proti očekávání při rodové alianci a nepodařilo se ani spojenému úsilí Anglie a Říma proměnit ji v bojovné souručenství protifrancouzské. A to byl také konec onoho plánu z r. 1379, provázeného sympathiemi stoupenců Urbanových, doufajících v pacifikaci církve potřením schismatického krále. Ve skutečnosti Václav IV. neměl nikdy odvahy k realizování nové myšlenky politické. Chyběla mu tvůrčí fantazie a průbojnost, která si poměry přizpůsobuje svým potřebám. Jeho dobrá, ale slabá vůle narážela beznadějně na stávající útvary politické. Náhlé projevy energie byly zrazovány okamžitě nedostatkem vyššího syntetického plánu jednotné linie a sebe menší nepředvídanou překážkou. Přizpůsoboval se tedy spíše sám poměrům a po několika zklamáních oblíbil si politickou praxi méně náročnou: nevázati si ruce a řešiti otázky v pořadí, jak se vyskytly, od případu k případu a nejlepším způsobem, jakým věděl, totiž kompromisem. Jeho vztah k Francii a otázka římské jízdy jsou demonstračním příkladem takové politiky, kterou snad neurčují jen jisté konstanty, s nimiž třeba počítati, nýbrž spíše řada překážek a nesnází, které se rázem nakupí kolem těchto politických konstant, jde-li o to, dáti jim nový a životnější obsah.

Václav IV., chtěje odstraniti schisma, došel k přesvědčení, že bude to možno jen za cenu oběti určitých sympathií

a v důsledku jistě revise zahraničních vztahů vůbec; než roztržka s Francií a nový směr politický, alliance říšsko-anglická, která, i kdyby nenahradila plně starých přátelských pout s rodem Valois, byla nepochybně nutnou, běželo-li o uskutečnění sledovaného politického plánu, ho zastrašily a obratná politika francouzská dovedla výborně těžiti z rozpaků králových, hřešiti na jeho zděděné sympathie, a bylo-li třeba, paralysovala vždy včas případně rozmach královny energie. „Francie se neměla čeho báti od hlavy imperia“, praví Valois; a je to ovšem pravda.

V zajetí podobné neujasněnosti a nerozhodnosti ocitl se Václav IV., když chtěl uskutečniti projekt římské jízdy, jež měla býti především symbolem vůle královny prosaditi uznání legitimacy Urbanovy, o níž přece byl přesvědčen, v celém křesťanstvu a ukončiti schisma. Opakujeme znovu, že král římskou jízdu nastoupiti chtěl, k ní se připravoval a že tento podnik cenil jako politicky hodnotný, užitečný a nutný. Než nahodily se překážky, které bylo lze předvídati již r. 1378, když se o cestě poprvé jednalo: byl to zvláště nedostatek peněz a hrozící rozbroje mezi říšskými městy a kurfiřty. Na sněmu norimberském r. 1381 byla sice zásadně schválena římská jízda a tím padla také první překážka a dán podnět jednati o odstranění druhé, ale ještě r. 1383 nejsou stavovské poměry vyjasněny. Král, jak patrně na jednáních s městy, není si plně vědom, že k uskutečnění římské cesty jest nezbytně potřebno vynaložiti veškerou autoritu, aby došlo k pacifikaci říše aspoň dočasným vyrovnáním řevnivostí a rozporů mezi stavy, a že tedy je okamžitě politicky naprosto škodlivé držeti okázale s městy proti ostatním stavům říšským.

Konečně od promyšlenějšího uspořádání vnitřních věcí v říši odvádí současně krále i jeho dynastická politika. Pozornost Václava IV. v této době je spíše obrácena k Budínu a ke Krakovu, než do Itálie, kde ostatně vystoupením Ludvíka z Anjou vytvořily se poměry velmi nebezpečně. Než ony plány královny, jistě správné a užitečné, nemohly býti podle našeho názoru zkříženy ani zameškány okamžitým cílem hlavním, cestou italskou; naopak Václav jako císař svaté říše římské měl by mnohem autoritativnější hlas ve věcech uherských i polských. Je sice pochopitelno, že se obával eventuální francouzské intervence u dvora uherského proti Zikmundovi, ale při tom zapomínal, že právě zdar římského podniku byl by paralysoval politickou expansi francouzskou

podstatně. Než v rozhodující chvíli, kdy bylo ještě možno se ctí nastoupiti jízdu do Itálie, rozhodl, jak je nejpravděpodobnější, ohled na Zikmunda, že král opustil plán, kterému byla po tři roky s takovými obtížemi urovnávána cesta, a sleduje jen své cíle nejbližší, vzdal se definitivně velké koncepce politiky evropské a tím i ctížádosti vtisknouti svou rozkazující a pořádající ruku v chaos doby. Ludolf Zaháňský, který ovšem z různých důvodů nenávidí Václava IV. jako „muže nepolepšitelného“, praví o něm, že „opustil imperium římské málo si je ceně a takřka jím pohrdal jako nicotností“ a že vůbec „jsa oddán lovu v Čechách nic neučinil pro sjednocení církve“. Tak se asi Václav jevil mnohým urbanovcům své doby.

Pokud je správné toto mínění, vyplývá z hořejšího vypravování, ale ani tehdy, pochopíme-li správně všechny obtíže, kterých mu hojně nepřízeň osudu nakupila do cesty, nemůžeme ho zbaviti výtky neporozumění stěžejním problémům doby a chabosti, s kterou přistupoval k řešení jejich teprve tehdy, když jich nebylo možno již obejít. Namítne-li se, že jeho politika byla přece jen pozitivnější, než nějaké romantické dobrodružství evropské ve jménu imperia a jednoty církve, jehož úspěch byl značně problematický, je to sice pravda, nechceme-li ovšem při tom podceňovati stále ještě značnou hodnotu „diadému císařského“, a také dále bylo by snadno dovoditi, že resignace na iniciativu v otázkách politiky evropské a říšské uspíšila jaksi nepřímou evoluci vnitřních poměrů vznikajícího národního státu českého, ale přes to námítka taková nemá zde místa. Rozdíl je totiž v tom, že král Václav pomýšlel na vysokou politiku po příkladu svého otce a také se pro ni exponoval a že se tedy stalo proti jeho původním záměrům, jestliže byl konečně zatlačen do situace, jejíž rub nebyl úplně temnou stránkou české domácí historie.

* * *

Poměrná aktivita zahraniční politiky královny do r. 1383, jež aspoň držela v mezích francouzskou propagandu pro avignonského papeže právě v dobách nejkritičtějších (status quo, jak se po tomto termínu utvořil, měl již znatelnější stabilitu), byla do značné míry zásluhou Jenštejnovou. Bylo to již nahoře zdůrazněno na svých místech a lze tedy plně věřiti Jenštejnovi, jestliže později (r. 1387) píše v listě papeži Urbanovi, že v době, kdy byl kancléřem, byla by mnohá jednání

skončila velmi nepříznivě (pro papeže), kdyby nebyl v této své hodnosti pracoval s největším úsilím a obětmi pro obedienci římskou. V periodách slábnoucí vůle královny zaplétal se ovšem Jenštejn svou horlivostí jen v jeho nemilost. Již v květnu r. 1383 nemá náležitého spojení s radou královskou, ač se jedná o důležitých otázkách, a uchyluje se od té doby vždy častěji do Roudnice, aby se tam oddával životu kontemplativnímu. Neboť pádem projektu římské jízdy končí se také jeho činnost při dvoře králově a v politice vůbec. Nemohl si již s králem rozuměti a další účast tohoto militantního urbanovce v radě uváděla by obě strany při nejmenším v trapné rozpaky. To bylo také jedním z důvodů, proč byl z jara r. 1384 sesazen z úřadu kancléřského. Bezprostřední příčina byla ovšem, jak známo, jiná.

Než, mluví-li se o politice urbanovské v letech 1378 až 1383, není možno nevzpomenouti jména Jenštejnova na předním místě, jehož práce „pro papeže Urbana a sjednocení církve“, ačkoliv jest volno o ní souditi rozličně, nepostrádá přízvuku tragičnosti a dojíká svou věrností a čestností.

II.

Boj proti českým stoupencům Klimenta VII. Kuneš z Veselé a Hynek Kluk z Klučova. Rotuly supplikujících klimentovců z českých diecésí.

Současně se zahraniční činností, podmíněnou funkcí kancléře i legáta a směřující v první řadě k potlačení klimentovské propagandy v německé říši, rozvinul Jenštejn důraznou akci proti stoupencům papeže Klimenta VII. v českých zemích. Zde sice nebezpečí schismatu nebylo tak veliké jako v Německu a nemohlo míti pro římskou obedienci takových důsledků jako schisma na Rýně, ale přece nesmělo býti podceňováno.

Zvláštní české poměry způsobily, že úkol prosaditi poslušnost k římskému papeži v dědičných zemích krále Václava, zdánlivě tak snadný, zdolával arcibiskup jen s největším úsilím. Ironií osudu se stalo, že v diecési nejhrošlivějšího stoupence Urbanova vystoupil agitačně jeden z nejvěrnějších straníků avignonského papeže; když po tříletém zápasu opanuje Jenštejn pole a znemožní přímou propagandu pro Klimenta VII., pozoruje s překvapením, že činnost českých klimentovců nevyzněla úplně naprázdno. Veřejné mínění, v převážné většině naprosto urbanovské, nešlo přece za arcibiskupem slepě. Bezohlednost Jenštejnova, s níž vystupoval proti stoupencům Klimentovým, probudila v širších vrstvách náladu jakési oposice, nepříznivou fanatickému uplatňování římské obediencie. Tím se také stalo, že sympathie k protipapeži chápaly se u nás spíše jako osobní risiko a nepřikládalo se jim významu náboženského: schismatici nebyl kacířem (jak se někdy v zápalu boje zaměřovalo na západě), ačkoliv se zase nepodceňovaly neblahé následky rozkolu v církvi.

Ovšem, zlořády církevní byly staršího data a citelněji se začínaly jeviti již od počátků avignonského papežství nerozpačitou fiskální politikou kurie, která naplnivši novým obsahem starý pojem církevního officia, vytvořila beneficium a

urovnala znamenitě půdu simonii a mnohoobročnictví vůbec. Na tom se nemohlo schismaten nic zhoršiti; naopak vidíme, že Urban VI. správně postřehl kořen zla a snažil se mu odpomoci, ačkoliv jeho radikální plány reformní, na něž ostatně neměl času, aby je uvedl ve skutek, byly by organismus církevní snad vůbec rozvrátily. Schisma tedy jenom oddálilo naději v možnost zlepšení celkového stavu církve a v ohledu mravním svědčilo spíše proti církevní hierarchii, tonoucí v politice a v zájmech osobních, než proti mase kléru nižšího. Volání po reformaci „in capite“ ovšem zesílilo, ale zároveň vyhranilo se kritičtější nazírání na církevní kolektivum a na jeho právní a sociální strukturu. Mnohé hodnoty, prohlašované dosud mravokárným apoštolováním po kostelích za absolutní, ukázaly se zřejmě relativními. Bylo-li schismatem zasaženo papežství, nemohlo ujíti, že jsou zde ve hře také momenty politické a národní.

Takové rozpoznávání proniká rozličně i u Matěje z Janova, jenž jest ostatně dosud v zajetí staršího směru spiritualisticky-gotického, představujícího si církev jako ideální pojem mimo čas a prostor, tehdy poněkud již neživotného, neboť v druhé polovici XIV. století mohl zajisté již jen mystik ražení františkánského doufati, že bude ještě možno, vnitřním procesem reformním, bez ohledu na politický vývoj Evropy, obrátiti expansivní „církev bojující“ na augustinovské město boží. Když však Matěj mluví o schismatě — překvapuje, že se tak děje na několika málo místech jeho Regulí — nelze nepozorovati jistou, takřka objektivní umírněnost, která značně kontrastuje s vyhraněným stranictvím Jenštejnovým, jemuž první a základní podmínkou reformy v církvi jest sjednocení obou obediencí, správněji řečeno: návrat k Urbanovi VI.

V tom setkává se s oposicí. Obecné mínění v českých zemích přijalo obedienci římskou jako fakt, ale lépe se mu zamlouvala politika krále Václava, jež byla ostatně šťastným výrazem této kompromisní nálady, než radikálnost Jenštejnova. Proto také není bez zajímavosti sledovati v tomto prostředí osudy klimentovské propagandy a příčinu konečného jejího nezdaru.

* *
*

Předním stoupencem avignonského papeže v našich zemích byl Kuneš z Veselé. Jeho původ jest nejasný.¹⁾ R. 1356 dostává věčné vikářství v kostele pražském²⁾ a v dubnu r. 1373 připomíná se po prvé jako děkan vyšehradský a zdržuje se v Avignoně.³⁾ Později, již jako sekretář císaře Karla IV., byl vybírán k různým poselstvím v říši a v téže funkci byl r. 1377 spolu s Konrádem z Geisenheimu a Ekharthem, biskupem wormským, poslán od císaře k papeži Řehoři XI., aby ukončil jednání o aprobaci Václava na krále římského.⁴⁾

Přinášel s sebou 40.000 zlatých, jako půjčku římského císaře papeži. Jednání se dařilo, neboť kollegium kardinálů horlivě doporučovalo žádost Karla IV. a konečně i papež, dosáhnuv předtím aspoň dodatečně formální satisfakce, ničeho nenamítal.⁵⁾ Kuneš zřejmě dohlédaje již zdárného konce, vydal z ruky peníze (za které byla vykoupěna ně-

¹⁾ Podle Tomka, Dějepis města Prahy III., 180—181, byl jeho otcem Jindřich z Veselé, soused na Novém městě Pražském, pišet se Kuneš často: Conradus Henrici de Wessel, ale také jen Cunso de Wessel, srv. Monumenta Bohemiae Vaticana II., 320, č. 811; 520, č. 1308; tak ho zve také Jenštejn, Codex l. c. 329 a passim. Dokladu pro Tomkovo tvrzení v jeho Základech starého místopisu pražského nenalézám. Proti tomu jest bezpečné svědectví Jenštejnovo, který přirozeně mohl býti dobře zpraven, že Kuneš jest spurius jako filius cuiusdam sacerdotis, srv. Codex, l. c. 330. Neví se dále, jak se má česky psáti „z Veselé“ nebo „z Veselí“ (latinsky obojí jen Wessel nebo Wessil), pocházel-li jeho rod z jihočeského Veselí (Wessel, srv. Fr. A. Tinglel, Liber primus confirmationum 28, 32, 99), nebo ze středočeské Veselé (Johannes de Wartenberg, dictus de Wessel, srv. M. B. V. II., 202, č. 497 a jinde více), nebo z moravského (olom. dioc.) Veselí (Wessel, l. c. II., 432, č. 1081). Píši-li „z Veselé“, držím se formy, již se obvyčejně užívá. Kunešův sestřenec Mikuláš (sororinus decani de Bissegrado), zvaný obvyčejně Mikeš Děkanův, nebo Děkanovic (Mixico Decani, Decanowecz), byl měšťanem novoměstským v letech 1379—1417, srv. Tomek, Základy (Nové m. Pražs.) str. 144, č. 429.

²⁾ Conradus de Wessel, M. B. V. II., 189—190, č. 459; rok před tím supplikuje za něj Mikuláš, notář dvora králova, o beneficium na kollaci kostela pražského. Tehdy otec Kunešův již nežil (Conradi quondam Henrici de Wessil, M. B. V. II., 129, č. 318). R. 1358 je prokuratorem v právní věci (Cunso de Wessel, M. B. V. II., 520, č. 1308).

³⁾ Cunssonem decanum Wissegradensem, nunc in curia Romana, Ferd. Tadra, Soudní akta konsistoře pražské I., 24.

⁴⁾ Srv. Deposicio Conradi Henrici decani Wissegradensis, M. B. V. V., 3; srv. i vlastnoruční zápis Kunešův v rukopise kapit. pražské O. 18., který otiskuje Palacký, II., 2., 237, pozn. 320, ale věta počínající se et duravit..., nemůže již býti od Kuneše, srv. Lindner, l. c. II., 216; Reichstagsakten, I., 137, kde výklad o předchozím jednání (srv. úvod 50 a n.).

⁵⁾ Srv. k tomu výklad Weizsäckerův o dodatečně vyhotovených bullách a listech v Reichstagsakten, I., str. LXXXVI a n.

kteřá zastavená území papežského státu), když tu náhle papež zemřel. Jeho nástupce Urban VI. chtěje pozvednouti autoritu vikáře Kristova, jak prohlásil hned v allokuci prvního veřejného konsistoria, začal se zdráhati a na domlouvání Kunešovo řekl otevřeně, že v tak důležité otázce, jako je approbace římského krále, nemíni jednati s nějakými „Konrády“, nýbrž očekává, že císař pošle za tím účelem ke kurii slavnostní poselstvo knížat, a pak se uvidí.⁶⁾ Tento neblahý obrat přiblížil Kuneše, s nímž i později papež jednal hrubě, k straně kardinálů, kteří velmi brzo učinili podobnou zkušenost s Urbanem VI.

A když propukla nespokojenost s papežem a kardinálové se netajili pochybami o jeho pravosti, tu Kuneš zabezpečiv se notářsky ověřeným prohlášením, v němž vyličuje změněnou situaci, přiklonil se úplně k straně revoltujících kardinálů, více než bylo prozřetelno císařovu diplomatu. Ovšem Kuneš jako očitý svědek volby Urbanovy byl přesvědčen o její neregulérnosti, viděl již vítězství kardinálů nad papežem, a jak se zdá, nepochyboval, že přivede k podobnému názoru i císaře. V orientaci takové, značně subjektivní, neboť nevyplývala z klidného pozorování a vyčkávání, byl utvrzován vůdcem oposice kardinálem Robertem. Tento muž panských gest a okouzujícího chování, úplná protiva k Urbanovi, prozrazujícím svým jednáním typického povýšence, získal si císařova posla úplně. Ale na druhé straně přesvědčení Kunešovo, že císař, jakmile pozná skutečný stav, „bude držeti“ s kollegiem, působilo do jisté míry (vedle jiných úvah) na rozhodování kardinálů, jež konečně vedlo k druhé volbě a k schismatu.⁷⁾

Není proto bez významu tvrzení Jenštejnovo, ač jako často přepjaté, že Kuneš je „původcem přítomného schismatu“.⁸⁾

S Robertem ujednal Kuneš také vyslání svého klerika Václava Strnada ke dvoru pražskému⁹⁾ (sám se nemohl

⁶⁾ Deposicio, l. c. 10 a Steinherz, l. c. 610.

⁷⁾ Srv. Steinherz, l. c. 617, který však nedoceníl význam první schůzky Kuneše s Robertem (o ní Deposicio, l. c. 7), jež posílila naděje kardinálové, když viděl naprosté sympatie císařova posla s plány kardinálů.

⁸⁾ Codex, l. c. 368 „ille antichristi discipulus Conradus auctor presentis scismatis“; nahoře jsme viděli, že podobně tvrdil o francouzském králi a přirozeně důvodněji. Než lze si z toho vybrati aspoň tolik (píše to Jenštejn Petru Jelitovi), že v našich zemích byli zpraveni o Kunešově jednání v Římě v počátcích schismatu a pokládali je za významné.

⁹⁾ Deposicio, l. c., 8.

vzdáliti, dokud nebylo rozhodnuto o otázce approbace Václavovy), aby zkřížil plány poslů Urbanových, a jak bylo již řečeno, nikoli bez jistého úspěchu.¹⁰⁾

Zůstal pak již ve Fondi u kardinálů a zdržel se tam příliš dlouho, jak sám otevřeně doznává, zřejmě v rozpacích nad obtížnou situací, ježto ani po zvolení Roberta Ženevského papežem se nedostavoval očekávaný obrat v politice císařově — naopak bylo již pravděpodobné, že rozhodování hlavy imperia vyzní proti nadějím Kunešovým. Když se pak císař ujal důrazně Urbana VI., odcestoval konečně také Kuneš do Prahy, aby osobně rozvinul před ním celou při kardinálů. Než svého pána nezastihl již na živu.¹¹⁾

Přišel domu jako přesvědčený stoupenec Klimenta VII. a ačkoliv jeho výpočty, částečně chybné, byly takto zmařeny, nehodlal se vzdáti; ale jak se zatím poměry utvářely, nebylo skoro žádné naděje, že by bylo možno vyvolati v život vážnější hnutí pro avignonského papeže. Z vypravování Kunešova je patrné, že největší překážkou tomu byli oba přední rádcové královi, Očko a Jenštejn, kteří velmi rázně a včas začali „pracovati“ pro Urbana VI., přijavše z rukou „Bartoloměje“ (t. j. Urbana VI.) „protikardinalát a protiarcibiskupství“, jak se o tom vyjadřuje přívrženec Klimentův. Jiní byli prý zahrnuti od Bartoloměje prebendami a hodnostmi, takže měl ihned v Čechách převahu.¹²⁾

Tím potvrzuje očitý svědek dvojí, co rozhodlo pro římskou obedienci v českých zemích: včasné zakročení Urbanovo a energický postup kardinála Očka a kancléře. Slyšeli jsme, že Kuneš jim docela vytýká zneužití „listin a pečeti králových“ v prospěch Urbanův, a tvrdí dále, že „světští lidé“ byli „preláty“ překonáváni penězi a jinými

¹⁰⁾ Nevím, zdali tento clericus (jak výslovně praví Deposicio, l. c.) je totožný s Václavem Strnadem, farářem chrudimským, o němž by se podle zápisů ze dne 25. II. a 17. III. 1378 mohlo souditi, že není v tu dobu v Čechách přítomen; měl býti společně s Petrem Všerubem a Boncem ze Všeborsk prokuratorem v rozeprě v tom případě, že by se o ní rozhodovalo u kurie v Římě, srv. T a d r a, Listář veřejného notáře ve 14. století, Věstník král. č. společnosti nauk 1893, str. 23—24, č. 14, 15.

¹¹⁾ Deposicio, l. c., 13.

¹²⁾ Deposicio, l. c., 14; skutečně také počet papežských provisí a expektancí pro české země z r. 1378 (hned po zvolení Urbanově) je značný, srv. M. B. V., V., 18 a n. Mělo to ovšem i stinné stránky. Také Jenštejna pohoršuje shon po obročí, prelaturách a jiných hodnostech s počátku schismatu, kdy se podle něho někteří urbanovci snažili i živě dosíci jich od Urbana VI.; srv. Codex, l. c., 389.

věcmi. Myslí patrně na rádce královny. Osvětluje to další výrok Kunešův, velmi zajímavý, ale také jinak nedoložený, který by dokazoval, že mezi rádci královými nebylo jednoty v otázce papežské a že skutečně někteří z nich aspoň na počátku schismatu byli nakloněni avignonskému papeži, snad právě vlivem agitace Kunešovy. Neboť — jak tvrdí Kuneš — Tím z Koldic, magistr královské komory, a Přemysl, kníže Těšínské, oba z rady královny, byli ihned posláni ze země, jakmile se zpozorovalo, že drželi s Klimentem VII.: Přemysl na missi do Uher a Koldic do Marky Braniborské.¹³⁾

Stalo se tak hlavně působením „prelátů-bartolomějců“, kteří vládli králem podle libosti. Král toho nedbal; byl mladý a „ustavičně na lovu“. A tak — shrnuje Kuneš s lítostí — „mohl jsem vykonati jen velmi málo pro stranu našeho pana papeže Klimenta...“¹⁴⁾

Vypravování Kuneše z Veselé o počátcích klimentovské agitace v Čechách lze doplniti ještě některými podrobnostmi. Kuneš jako oblíbený sekretář císařův těšil se také přízni Václavově. Vrátil se domů v polovici prosince, kdy approbace Václavova byla již dávno vyřízena, mohl zase bez závary zaujmouti své místo v kapitule vyšehradské a sondovati půdu. Ovšem radu královskou, na níž okamžitě nejvíce záleželo, nepodařilo se mu roztrhnouti. Frakce Jenštejnská hleděla všemi prostředky odvrátiti schisma u dvora králova, než jak se později ukázalo, ani v tomto ovzduší nebyly pokusy Kunešovy úplně bez ohlasu. Rádcové královští, se sice drželi loyálně obediencie římské, ale nebylo u nich nikdy toho nadšení pro věc Urbanovu, kterým se vyznačoval kancléř.

Kuneš se nedal odstrašiti nezdarem, aby nepojal jiný, neméně odvážný plán: získati pro avignonského papeže kapitulou pražskou a vysoké učení. Děkanem kapituly pražské byl tehdy Hynek Kluk z Klučova, osobní přítel Klimenta VII. z doby jeho kardinalátu, muž odvážný a novotou chtivý. Kuneš ho patrně nemusil dlouho přemlouvati; jisto jest, že Hynek

¹³⁾ Deposicio, l. c., 13, 14; srv. tamže poznámku vydavatele K. Krofity, ač ovšem rukopis Deposice, který se zde označuje C a má jistě plus na rozdíl od A (v textu) a B — jde zajisté také o hořejší údaj — zasloužil by podrobnějšího srovnání s A a B. Je příznivější straně kardinálů než A a B a možno mysliti na dvojí: buď je to opis konceptu Kunešova, nebo jinou rukou doplněný (někde zkrácený) originál Kunešovy deposice; klonil bych se k eventualitě první.

¹⁴⁾ Deposicio, l. c., 14.

se velmi brzo, někdy počátkem r. 1379, vyslovil pro Klimenta a toho roku již horlivě propaguje spolu s Kunešem avignonskou obedienci v Praze.¹⁵⁾

Vlivem Hynkovým přichýlil se ke Klimentovi VII. jeho bratr Jindřich ze Stvolenky, bakalář dekretu, který r. 1378 byl rektorem fakulty juristické, prvním z „národa českého“.¹⁶⁾ Ale Hynek šel v agitaci dále. Chtěl vyvolati na universitě rozkol v otázce papežské, doceňuje dobře mravní moment, kdyby se tato korporace vyjádřila pro Klimenta VII. A tak někdy v zimním semestru na sklonku r. 1379 přibil s bratrem Jindřichem a několika scholáry na dveřích koleje obou universit a na jiných místech po Praze bully Klimentovy (oznamující jeho zvolení), „processy a jiné traktáty“ (přívodní materiál o legitimitě Klimentově).¹⁷⁾

Než odvážnost Hynkova neměla úspěchu. Universita jako celek, měšťanstvo, šlechta i klerus až na několik jednotlivců (jejich výpočet podáváme dále) odmítli pokusy Hynkovy a zůstali věrni římskému papeži, neodpírajíce mu poslušnost, pro níž se ostatně, v únoru toho roku, prohlásila oficiálně politika krále Václava. Hlavní příčinou nezdaru českých klimentovců bylo odhodlané vystoupení Jenštejnovy, který jako kancléř krále, kancléř university a arcibiskup rozpoutal všechny zastrašující prostředky, nevyčkáva je souhlasu králova, ani papežova.

Bylo nasnadě, že obrátil svou pozornost především na děkany Kuneše a Hynka, jejichž počínání hrozilo vyvolati schisma v obou předních kapitulách dědičných zemí krále

¹⁵⁾ Hynek Kluk pocházel z rytířského rodu, který vedle Klučova držel ještě zboží Stvolenku, srv. E m l e r, Libri confirmationum III., 126, 151. Jeho vzestup byl velmi rychlý; r. 1372 je farářem ve Mšeně, téhož roku je kanovníkem pražským a poslouchá na právnické fakultě čtení z dekretu; jest capellanus et familiaris commensualis kardinála Quidona, jemuž spravuje prebendu probošství pražského do r. 1374, srv. T o m e k, l. c., III., 167—169; T a d r a, Kulturní styky Čech s cizinou až do válek husitských (Praha, 1897), str. 111; jako děkan kapituly pražské připomíná se již 7. III. 1375, T a d r a, Soudní akta konsistoře pražské I., 113; T ý ž, Listář veřejného notáře ve 14. stol., l. c., str. 41, č. 26; srv. o něm i P a l a c k ý, II., 2, 236.

¹⁶⁾ T o m e k, Děje university Pražské I. (Praha 1849), str. 110; podle jednoho rotulu Hynkova (srv. E m. G ö l l e r, Repertorium Germanicum I. Verzeichniss der in den Registern und Kameralakten Clemens' VII. von Avignon vorkommenden Personen... 1378—1394 [Berlin 1916] str. 161), o čemž ještě později, byl rektorem „po celé dva roky university juristů při učení pražském“.

¹⁷⁾ G ö l l e r, l. c., 161 (text), 61 a také T o m e k, Dějepis města Prahy III., 323 a V a l o i s, l. c., I., 291.

Václava. R. 1379 zbavil hodnosti i prebendy děkana vyšehradského, který se však udržel v Praze ještě do ledna 1380. Tehdy píše pamflety (libellos infamacionis) proti scholastiku téže kapituly M. Janovi Pecníkovi, nazýváje ho „schismaticem“, a to proto, jak vysvětloval Pecník před soudem konsistorním, že „drží papežem Urbana VI.“ Než zdá se pravděpodobnějším, že scholastik původně nebyl daleko sympatiím ke Klimentovi VII., ale konečně přece jen selhal, zastrašen postupem Jenštejnovým proti děkanovi, a tím popudil proti sobě Kuneše.¹⁸⁾

Nebezpečí v kapitule pražské zažehnal Jenštejn stejným způsobem. Pravděpodobně hned po příhodě na universitě prohlásil Hynka Kluka za zbavena důstojnosti i beneficia a uvrhl ho do žaláře.¹⁹⁾ Jindřich ze Stvolenky nečekal na sentenci arcibiskupova soudu a opustiv obročí (byl altaristou u sv. Erharda v kostele pražském) i otcovský podíl, odešel do Avignonu.²⁰⁾ Avšak represálie toho druhu proti oběma značně populárním prelátům neměly ve veřejnosti shodného ohlasu a také v kapitule pražské nebylo jednotného názoru o vhodnosti postupu Jenštejnova. Naznačuje to sám arcibiskup, když píše v jednom listě, že ve věci schismatu vyhledával rady i u šlechty a laiků vůbec, poněvadž mu selhali preláti a doktoři; býval prý osamocen v těchto těžkých chvílích a opuštěn i dvorem královským, takže mohl s ním jednati jen prostřednictvím šlechty a jiných ochotných laiků.²¹⁾

Konečně si přece jen vynutil kancléř sankce svého postupu proti schismaticům. Král listem ze dne 29. června 1380 potvrzuje sesazení Hynka Kluka pro jeho přichylnost ke Klimentovi VII., prohlašuje ho za zbavena všech duchovních hodností a prebend²²⁾ a asi v téže době (patrně po dubnovém

¹⁸⁾ Dne 20. I. 1380 píše se již o Kunešovi: Cunsso de Wessel olim decanus Wissegrad., srv. T a d r a, Soudní akta II., str. 4; o Pecníkovi tamže l. c. a T ý ž, Listář veřejného notáře, l. c., 25, 71; č. 15, 50, srv. i T o m e k, Dějepis III., 323—324; o nástupcích Kunešových v děkanátu T ý ž, l. c., III., 181.

¹⁹⁾ Vita, l. c., 462.

²⁰⁾ Göller, l. c., 161.

²¹⁾ Codex, l. c., 306, interpretuji místem ve Vita, l. c., 462—463: Nam tempore schismatis fidelissimus sanctae Romanae ecclesiae extitit et schismaticos pro suo posse a sua dioecesi effugavit; nam et Cunsso nem Wissegradensem et Hynconem Pragensem decanum schismaticos, Hynconem captivando, alterum insequendo perturbavit. Propter quod non modicas molestias est perpressus.

²²⁾ Pelzel, l. c. I., 96.

sněmu ve Frankfurtu) rozhoduje se náhle (podle svého zvyku) potlačití hnutí pro Klimenta v českých zemích velmi radikálně. Píše z Němec Joštovi, markraběti moravskému, aby jeho jménem pronásledoval odpůrce pravého papeže s mečem v ruce.²³⁾

Není známo, došlo-li vůbec k nějakému vystoupení většího rozsahu a důrazu proti českým klimentovcům. Jestliže však převládá u dvora názor, že sesazením obou hlavních stoupenců Klimenta VII. byla již potlačena propaganda pro avignonského papeže, neodpovídalo to skutečnosti. V Praze, jak bylo již řečeno, agitace byla zastavena a je známo podle jména jen několik osob duchovních, které vytrvaly při Klimentovi, ale na venkově pohybovali se klimentovci svobodněji. Soudíme-li podle rotulů a jednotlivých supplik, které v letech 1379—1380 došly do Avignonu, je patrné, že hnutí ve prospěch Klimenta VII. v našich zemích není zcela bezvýznamné, i když se mu nepodařilo získati důležité korporace (kapituly, universitu), v nichž by se mohlo pevněji a trvaleji uchytiti.²⁴⁾ Ba odpůrci církevní politiky Jenštejnovy, v první řadě klimentovci, šli tak daleko, že hleděli znepřáteliti oba sloupy římské obedience, Pilea a Jenštejna, než bez úspěchu.²⁵⁾

²³⁾ Baluze, Vitae pap. Aven. II., 890, k tomu Dvořák, l. c., 140, který asi právem řadí list do této souvislosti. Jako opožděný ohlas události dávno hotové přichází (19. října) mandát papeže Urbana VI., jímž nařizuje arcibiskupovi, aby předvolal před sebe Hynka Kluka a jeho stoupence, o nichž došlo jeho sluchu, že „přilnuli k žákovi nepravosti Robertovi“, a ukáže-li se v inkvisičním řízení udání správným, aby soudně zbavil Hynka děkanátu, kanonikátu a prebendy kostela pražského. Současně dává papež na první hodnost provisi Přibyslavovi Markvartovu z Pořešína a na kanonikát Pertoldovi z Částkova, srv. M. B. V., V., str. 49—52, č. 53, 54. Téhož roku zbavil Pileus Wildericha de Mitra kanovnictví pražské kapituly a všech ostatních hodností a beneficií, srv. T a d r a, Kulturní styky, str. 263; o dalších osudech Wilderichových, který se stane předním agentem klimentovým v Německu, srv. Göller, l. c., 147. Na pronásledování svých stoupenců odpoví dne 17. března t. r. Kliment VII. bullou, jíž uzavírá pražskou universitu, zastavuje přednášení a udělování gradů, ruší všechna její privilegia, neboť podle jeho názoru město takového smýšlení jako Praha není hodno vysokého učení. Mandát papežův přirozeně nevešel ve skutek a českým klimentovcům sotva prospěl, srv. H. Denifle, Die Universitäten des Mittelalters I., str. 602 a Valois, l. c. I., str. 291.

²⁴⁾ Srv. o tom dále str. 83 n.

²⁵⁾ Bohužel chybí nám zde veškeré podrobnosti. Jenštejn píše (ještě před 20. II. 1380) velmi podrážděně Pileovi, vytýkáje mu lehkověrnost, s jakou popřává sluchu záhubným pomluvám schismaticů, kterým přece nechce dávat přednost před Kristovými věrnými, Codex, l. c., 336—337.

Kuneš ovšem i po vypuzení z kapituly vyšehradské neustával v šíření „pravdy“ Klimentovy (jak říkal) a také mu získal, zvláště v nižším kléru, řadu stoupenců. Než posléze se přece jen necítil dosti bezpečen v diecési tak fanatického straníka Urbanova, jakým byl Jenštejn, a odešel asi z jara 1381 na Moravu, kde se ho ujal markrabí Prokop.²⁶⁾ Následky jeho pobytu na Moravě se brzy ukázaly. Vření mezi kněžstvem hrozilo propuknouti v otevřené schisma. Jenštejn musil začít od počátku . . . Dával Kunešovi znova a znova termíny, aby se vrátil „k jednotě svaté církve a k uznání papeže Urbana VI.“, ale tento „syn nepravosti“, máje oporu v markraběti Prokopovi, který za něj často prosil u Jenštejna, neuposlechl, a naopak vystupňoval svou agitaci. Tehdy Jenštejn, po opětovných poradách s doktory v Písmě a v dekrettech, máje na mysli — jak tvrdí — mandát papežův, který nepřipouštěl odkladu, čest královi i hrozící roztržku církevní na Moravě, vyzval důrazně markraběte, aby Kuneše „heresiarchu“ vyhnal „za hranice vlasti“.²⁷⁾

Jenštejn chce tedy svést odium z takového činu na „rameno světské“, ale Prokop se tomu obratně vyhnul, ujednav konečně s arcibiskupem, že se Kuneš dostaví ve dvou měsících do Prahy a zde že bude „stát bez překážky“ tak dlouho, dokud ho bude moci arcibiskup strpěti bez újmy své cti; nebude-li možno ani potom se s ním dohodnouti, má býti předem o tom upovědomen markrabě.²⁸⁾ Jenštejn doufal, že se mu podaří po dobrém smířiti Kuneše „s pravdou a s církví“, neboť užití násilí se již obával především „pro rozličná pohoršení a nebezpečí, která by mohla vzniknouti celému kléru z jeho zajetí, nebo kdyby mu jinak bránil“.²⁹⁾ Toto doznání arcibiskupovo je charakteristické pro celou církevně politickou situaci té doby v Čechách: duchovenstvo i veřejnost česká vůbec, v naprosté většině urbanovská, tak citlivě re-

²⁶⁾ C o d e x, I. c., 330, srv. i P e š i n a, Phosphorus septicornis p. 195 n.; P a l a c k ý, II., 2, str. 242. Neví se však, že by Prokop Moravský podporoval do té míry plány protipapežovy, aby se jevil schismatickem, jak myslí D u d í k, Geschichte des Benediktiner-Stiftes Raygern I., str. 373, ač také T h o m a s de Amanatis (podle L i n d n e r a, I. c. I., 401) uvádí mezi jinými přívrženci papeže Klimenta VII. i jednoho „marchio“. Prokop klimentovcem v pravém slova smyslu nebyl. Podporou schismatického děkana začíná se pouze serie demonstrací tohoto bouřliváka, jimiž dráždil krále i arcibiskupa.

²⁷⁾ C o d e x, I. c., 330.

²⁸⁾ I. c., 299, 329.

²⁹⁾ I. c., 329.

aguje na počiny arcibiskupovy v otázce schismatu, že již sám arcibiskup při své slepé zaujatosti pro Urbana VI. mohl předvídati zmatky, kdyby se nemírnil a nešetřil jistých ohledů. Nemohlo býti trpčí zkušenosti pro muže takového ražení jako byl Jenštejn!

Není známo, dostavil-li se Kuneš do Prahy, ani jaký byl další osud akordu Jenštejnova s markrabětem; jen tolik lze říci, že Kuneš zůstal věrným avignonskému papeži. Následujícího roku (1382) vidíme ho zase v olomoucké diecési, kde káže „pravost“ Klimenta VII. Našel si nového protektora v biskupu olomouckém Petru Jelitovi. Bylo by ovšem chybou pokládati Petra za skutečného přívržence Klimentova. Tento starý prelát podivuhodných osudů i sklonů, zaměstnán stále „rozličnými starostmi“, slučující ve své povaze lakotnost i milovnost nádhery, měl osobní aversi k Jenštejnovi, kterou vystupňovalo mentorství pražského metropolitě.³⁰⁾ Jelito cítil se odstrčen a byl do jisté míry obětí urbanovské politiky v říši. Snad aspiroval na arcibiskupství pražské a nebylo by tedy divné, kdyby žárlil na šťastnějšího soka o tolik mladšího. Jenštejn si otevřeně stěžuje, že mu jako arcibiskupovi pražskému neprokazuje povinnou úctu, a později se jejich styky ještě zhoršily. Z listů Jenštejnových k Jelitovi vysvítá (i když béréme jeho nářky s největší skepsí), že Jelitova správa olomoucké diecese byla v ohledu církevním značně nedbalá a že jeho odolnosti proti nárokům markrabat ubývá den ze dne. Jenštejn neúnavně povzbuzuje Jelita, aby si konečně jednou zjednal pořádek ve své diecesi. Odmítá jeho fatalistické výmluvy, že jest již stár. Nechť vezme si dobré rádce, vždyť přece ve svém mládí i v mužném věku vykonal veliké věci a osvědčil znamenitou obratnost. Je třeba, aby v stáří korunoval dosavadní úspěchy svého života. Jakou má nyní příležitost k boji, když má tolik vlků ve své diecési, která se stává kořistí rozvratníků. Je plna sektářů valdenských a schismaticů, připravujících rozkol. Antikristův žák Kuneš z Veselé volně se tam pohybuje a svým ničemným kázáním podvádí srdce prostých.³¹⁾

Ale tím se nekončí filipika Jenštejnova. Vybízí Petra významnými narážkami, aby se již vzmužil a nedal se úplně ovládnouti markrabětem. On ti bude — poznamenává ironicky — brániti tvoje hrady, spravovati církev, vésti kněž-

³⁰⁾ I. c., 319—321.

³¹⁾ I. c., 365—368.

stvo, vybírati důchody, souditi tvé poddané a ty se budeš těšiti klidu... Uznává sice, že nemá práva kárati Petra, poněvadž jako biskup olomoucký není jeho suffraganem, nýbrž podléhá přímo papeži, ale domnívá se přece, že může to přijmouti od něho jako od přítele a druha stejného stavu. Nechť se Petr nedomnívá, že je pro něj lépe býti podrobenu tyranské ruce mocného knížete světského, než nésti sladké jho pod rukama pražského metropolity. Proto nechť se vzchopí ze své netečnosti, není zajisté čas klidu, nýbrž boje!³²⁾

Bylo třeba podati obsah tohoto důležitého projevu šíře, neboť je stejně charakteristický pro Jelita jako pro Jenštejna. Nemohlo býti větších protiv: na jedné straně resignující prelát, zachraňující nejbližší svoje hmotné zájmy ústupky všeho druhu a jeho protějšek, odvážný hierarcha, ohlašující boj na všech stranách pro široký pojem „svobody církve“ a ztrácející při tom pomalu půdu pod nohama...

Jelitem neotřásly invektivy Jenštejnovy a neměl chuti pustiti se do zápasu s Kunešem, naopak, jak si stěžuje Jenštejn papežovi, přechovával ho na svých hradech a s ním mnoho jiných schismaticů, ačkoliv byli všichni z nařízení papežského dáni do klatby.³³⁾

Jak se tato klimentovská epizoda na Moravě skončila, nelze říci. Z mandátu papeže Urbana VI. ze dne 26. září 1382 by vysvítalo, že nějakou dobu před tím Kuneš z Veselé pobýval ještě v českých zemích, „sváděje veřejně i tajně preláty a knížata těchto končin“. Arcibiskup ho měl zbaviti všech obročí, která dosud drží (tím bylo zakročení Jenšteinovo approbováno papežem), a uvrhnouti ho do vězení.³⁴⁾

K poslednímu asi nedošlo. Životopisec Jenšteinův ví jen o „pronásledování“ Kuneše arcibiskupem a v téže souvislosti jasně vytyká (a tím i rozlišuje), že Hynka Kluka Jenštejn skutečně věznil.³⁵⁾ Arcibiskup byl by se sotva rozpakoval skoncovati stejným způsobem s Kunešem, ale nebyl v tomto případě, jak vyplývá z hořejšího líčení, zcela pánem situace, neboť exděkan vyšehradský byl tak obratný, že využíval plně blahosklonné podpory markraběte Prokopa i biskupa Jelita, vyhýbaje se tím osudu Hynkovu.

³²⁾ I. c., 369.

³³⁾ I. c., 324.

³⁴⁾ M. B. V. V., 63—64, č. 83.

³⁵⁾ Srv. pozn. 21.

Není také známo, jak dlouho byl držen Hynek Kluk v žalářích arcibiskupových. Podle různých náznaků možno souditi, že Jenštejn, patrně brzo po verdiktu králově, se spojil prozřetelně s vypuzením Hynkovým ze své diecése. R. 1383 je Hynek pravděpodobně již u kurie avignonského papeže a vstoupiv do jeho služeb, udržoval spojení s domovem pravidelně, maje ve svém bratru Jindřichovi ze Stvolenky oddaného pomocníka, jenž uprchnuv do Avignonu velmi brzo³⁶⁾ dorozumívá se již počátkem r. 1382 s klimentovskou stranou českou zvláštním kurýrem, poslaným za tím účelem do Čech s nějakými instrukcemi Klimenta VII.³⁷⁾

Hynek neváhá ani osobně znovu se exponovati pro věc svého papeže. V polovici června 1383 odchází s francouzským poselstvem do Prahy.³⁸⁾ Ačkoliv se neví o této jeho cestě nic určitého, lze pravděpodobně mysliti na to, že jako znalec pražských poměrů měl býti poradcem poselstva a oživití svou přítomností silně umdlévající naděje tajných klimentovců českých.

Také v pozdějších letech býval Hynek se svým bratrem prostředníkem Klimentovým, pracuje jako emissař v jeho zájmu v Němcích (u německých knížat) i při dvoře králově.³⁹⁾

³⁶⁾ Srv. pozn. 16.

³⁷⁾ Valois, I. c. II., 287.

³⁸⁾ Účty papežské komory o vydání pro biskupa litomyšlského ke dni 13. VI. 1383, srv. Valois, I. c. II., 281; o poselstvu srv. str. 56 a n.

³⁹⁾ Podle účtů apoštolské komory posílá v lednu 1384 Kliment VII. do „Němec“ Jana z Kostnice, štítonoše Hynkova, jenž tam prodlévá; také v dubnu t. r. a počátkem roku 1385 je Hynek v Německu; v srpnu 1386 je zase u papeže v Avignoně a jedná se o to, aby byl znovu poslán do Němce. Jindřich ze Stvolenky se vrátil v říjnu r. 1386 z podobné cesty; současně je vypraven do Čech familiaris Jindřichův, nesoucí listy Klimentovy. Hynek pobývá r. 1389 delší dobu v Avignoně, kde vymáhá na papeži větší částku peněz, kterou skutečně dostal, a v lednu 1390 jest již zase zaměstnán v Německu „věcmi církve a našeho pana papeže“. Následujícího roku nese Hynek jako posel k papeži Klimentovi VII. listy krále římského. Srv. o tom Valois, I. c. II., 283, 285, 287—288. Než přímé doklady o těchto jednáních se nedochovaly a stručné údaje komory apoštolské, jakož i jiná data známá, která přináší S. Steiner, Dokumente zur Geschichte des grossen abendländischen Schismas (1385—1395) Prag, 1932, str. 6 a passim, nedovolují jasného pohledu do souvislostí. Je však nepochybné, že Kliment VII. až do své smrti (1394) neustával v pokusech otrásti věrností Václava IV. k římské obedienci, osmělován vždy znova (zvláště od r. 1387) neurčitou politikou královou, jenž po odstranění Jenštejnův z rady uvolnil dosavadní svazek s kurií římskou znatelně, ač nikdy zase natolik, aby

Od roku 1384 prodlévá často v Avignoně Kuneš z Veselé, který nepřestává ostatně i nadále hlásati pravost Klimentovu na Moravě i v německých diecésích. Jest také v obzvláštní oblibě u kurie avignonské a papež ho pověřuje úkoly značné důležitosti, jež dávají tušiti, že někdejší děkan vyšehradský patří k nejdůvěrnějším spolupracovníkům Klimenta VII. V říjnu t. r. poslal ho papež ke králi Karlovi VI. a jeho strýcům, když se měl odbývati sněm v Mouzonu, aby na něm hájil jeho zájmy, neboť se mluvilo, že se tam dostaví i římský král.⁴⁰⁾

Sešlo sice s toho, ale Kuneš měl příležitost jednat i o věci Klimentově o tři roky později (r. 1387) v „Německu“;⁴¹⁾ tehdy, jak známo, dostal arcibiskup solnohradský Pelhřím II. od krále mandát zkoumati otázku papežskou a připravit půdu k odstranění schismatu⁴²⁾. Příčinu tohoto náhlého rozhodnutí králova pro neutralitu neznáme, ani nelze odhadnouti účast Kunešovu v této akci, která výsledku pozitivního na konec přece neměla.⁴³⁾ Navrátiv se do Avignonu t. r., zastihl tam Kuneš poselstvo krále aragonského, který inspirován od stoupenců Urbana VI., měl pochybnosti o legitimitě Klimentově a „chtěl se informovati o pravdě“. Kliment nařídil Kunešovi, aby jednal s vyslanci aragonskými: „Tys byl přítomen a vše jsi viděl“ — tak zněl závěr jejich rozhovoru.⁴⁴⁾ Kuneš jim přísahal a složil své „factum“ (t. zv. deposici) o událostech v Římě mezi oběma volbami.⁴⁵⁾

změnil orientaci své církevní politiky vůbec a přiklonil se ke Klimentovi VII. Zahrával si spíše na oko s neutralitou, ale bez jakéhokoliv užitku pro své země dědičné, které právě za Urbana VI. byly zatíženy papežskými desátkami a jinými dávkami zcela neúměrně vzhledem k dřívějším pontifikátům, nebo k platebním podmínkám v jiných zemích, zvláště v Porýní, kterým vycházel Urban VI. mnohem blahosklonněji vstříc. O finančním zatížení zemí českých této doby srv. výpočet vypsanych desátků papežských pro naše diecése za Urbana VI. u K. Krofity, Kurie a církevní správa zemí českých v době předhusitské (Č. Č. H. XI., 1905, str. 72 a n.). Z těch údajů vysvítá, že neblahé následky politiky královy se projevují především v slabé odolnosti k fiskálním požadavkům kurie římské, kterou ovšem nemohl udržeti v mezích svou neimponující rozpačitostí, když se pozorovalo, že ani v hlavní otázce doby nedovedl učiniti rozhodnutí zavazující.

⁴⁰⁾ Valois, l. c. II., 284.

⁴¹⁾ l. c., 287.

⁴²⁾ Lindner, l. c. I., 412; Steinherz, Dokumente 37.

⁴³⁾ l. c., 39—41.

⁴⁴⁾ Steinherz, Das Schisma, l. c., 637.

⁴⁵⁾ M. B. V., V, str. 1 a n.

Traktát Kunešův patří mezi nejdůležitější prameny k historii vzniku schismatu, neboť snaží se vylíčiti objektivně události, jichž byl svědkem a do jisté míry i „magna pars“, ačkoliv naprosto neutahuje svých sympathií se stranou kardinálů, jejichž postup hájí zcela otevřeně. Je však pozoruhodné, že Kuneš nedokazuje neplatnost volby Urbanovy nějakými důvody kanonickými (mluví o ní co nejméně), nýbrž ukazuje zcela konkrétně, jak drsné a pošetilé jednání papežovo k jeho okolí dohnalo nutně kardinály k secessi a k nové volbě. Po té stránce zaujímá factum Kunešovo mezi obranami Klimentovými místo velmi čestné, přibližuje se svým pojetím výsledkům moderního zkoumání o vzniku schismatu. Mezi r. 1387—1394 posílá Kuneš své sepsání pro posly aragonské také nějakému knížeti, připojiv v předmluvě stručnou historii jeho vzniku. Steinherz⁴⁶⁾ soudí, že bylo určeno markraběti moravskému Prokopovi, který Kuneše chránil. Ovšem titul předmluvy: „Serenissime princeps“, jiného opěrného bodu k této kombinaci není, nevylučuje ani možnost (jde zajisté o intitulaci v smyslu absolutním), že Kuneš myslí přímo na krále římského.

Václav IV. také kolem r. 1387 a konečně i později, kdy navazoval svá tajná jednání s Klimentem,⁴⁷⁾ trpěl aspoň mlčky ve svém okolí i ve svých zemích bývalého děkana vy-

⁴⁶⁾ l. c., 637.

⁴⁷⁾ Podle regest Klimenta VII. zjišťujeme jména některých předních emissarů, jež Kliment mimo Kuneše a Hynka posílal ke králi římskému, do Čech a do Němec:

Suquer Alamannus, kurýr, poslán k arcibiskupovi solnohradskému a ke králi římskému s listinami.

Abardus Alamannus, jenž přinesl papežovi listy od markraběte moravského a vrátil se k němu s listy papežovými.

Johannes de Constantia Alamannus, posel do krajin německých, přišel z Německa s nějakým štítonošem krále českého a vrací se do těchto krajin s listy papežovými; poslán od Hynka, elekta litomyšlského, do Němec a vrací se k němu v „záležitostech církve“; poslán ke kurii (t. j. do Avignonu) s listy od krále českého.

Volkardus Reyneman z Němec, heremita a penitenciář, určen „pro diversis negociis“ do krajin českých.

Jacobus Huysle Alamannus, poslán Klimentem VII. do Prahy.

Nejpřednější emissar Klimentův, vedle Kuneše a Hynka, byl Wildericus de Mitra, pocházející snad z wormské diecése, doktor dekretu, někdy kanovník pražský, pak auditor sacri palatii, jenž byl často posílán do Němec k různým knížatům světským i duchovním. Srv. Göller, Repertorium (index) 1, 7, 32, 64, 74, 142, 147; o Wilderichovi také Tadra, Kulturní styky str. 263 a Steinherz, Dokumente, passim (o Janovi z Kostnice).

šehradského, jenž po sesazení Jenštejnův s kancléřstvem mohl takto agitovati zase doma osobně.

Aspoň počátkem r. 1389, tedy v době hlubokého poklesu úřední i osobní autority Jenštejnův, dovidáme se z mandátu papeže Urbana VI., že Kuneš s Hynkem Klukem a „s mnohými jinými přívrženci protipapežovými z diecése kostnické, mohučské a pražské“, pohybující se v těchto krajích, svádějí svým kázáním věrné k odpadnutí.⁴⁸⁾ Mandát papežův, pověřující Víta z Černčic, probošta u sv. Jiljí v Praze, kanonickou exekucí proti oběma hlavám českých schismaticů, aby je pomocí ramene světského uvrhl do vězení, měl snad ten účinek, že král, obávaje se nepříjemností s kurií římskou a nemaje žádného jasného plánu s českými klimentovci, nebránil aspoň Kuneše a Hynka proti urbanovské hierarchii. A také skutečně neslyší se později ničeho o těchto protagonistech politiky klimentovské a jejich stoupencích v Čechách, až teprve počátkem roku 1396, kdy zastihneme Kuneše znovu u dvora králova a jak se zdá, v dobrých stycích s králem. Jest mu vyhotoven glejt na cestu do Avignonu v důvěrném posláním, o jehož účelu však zpraveni nejsme⁴⁹⁾.

Další osudy Kuneše z Veselého a Hynka Kluka jsou zahaleny v temno⁵⁰⁾.

Z ostatních českých agentů klimentových třeba jmenovati ještě Jana Velkova ze Zderazu, bakaláře práv a penitenciáře v Praze, který měl speciální posláním hlásati pravost

⁴⁸⁾ M. B. V. V., str. 110, č. 174.

⁴⁹⁾ Král jmenuje (dne 7. I. 1396) Kuneše: honorabilis Cunso alias Conradus de Wessel, olim decanus Wissegradensis, devotus noster dilectus, ostensor presencium versus Avinionem et regnum Francie transiens... cit. u Steinherze, l. c. 636.

⁵⁰⁾ Jindřich ze Stvolenky jako familiaris papežův dostal provisi na nějaké beneficium cum cura na kollaci biskupa lausanského dne 20. X. 1391; naposled se připomíná v regestech papežských dne 14. I. 1393, kdy obdržel povolení přenosného oltáře. srv. Repertorium, 61. O posláních Hynkových do Německa tamže stručné údaje. Dostal brzo po svém příchodu do Avignonu od papeže roční důchod z výtěžku subkolektorie ve Freiburku Německém, kde pobýval často.

Palacký (II., 2, str. 242), odvolávaje se na Pešinu (Phosphorus septicornis pag 196 n), tvrdí o Kunešovi a Hynkovi, že oba „utrpěvše mnohé nehody vrátili se ku poslušenství Urbana VI., přijati jsou zase za pouhé kanovníky u chrámů svých.“ Po smrti Klimenta VII. bylo snad možné, že přijali římskou obedienci (rozhodně však nikoliv ještě za života Urbana VI., čemuž odporuje také datum hořejšího citátu o glejtu Kunešově a údaje o Hynkovi a jeho bratru), ale bezpečných dokladů k tvrzení takovému nenalézám.

Klimentovu v diecési solnohradské, pražské i akvilejské a rozhřešovati stoupence Urbana VI.⁵¹⁾

Závěrem sluší říci, že jejich věrná služba⁵²⁾ avignonskému papeži nepotkala se s konečným úspěchem. Příčiny toho jsme vyložili: agitace pro Klimenta VII. v zemích českých byla čas od času možná a měla skutečně i jistý ohlas, ale nikdy zase nemohla nabýti vrchu natolik, aby vážně ohrozila poslušenství našich zemí k papeži římskému. Překážkou tomu byla především politika králova, jejíž linie zůstala v celku urbanovská a činnost kancléře Jana z Jenštejna, kterýž zvláště v prvních kritických letech schismatu neustupoval před ničím, aby aspoň v českých diecésích zvítězila „věc církve svaté a papeže Urbana“.

* * *

Přikročujeme nyní k výpočtu českých stoupenců klimentových, pokud smíme je za takové pokládati a tak je nazývati, soudíce podle supplik, jimiž se ucházejí o beneficium u avignonského papeže. U některých máme ovšem bezpečnější a příznivější svědectví o jejich stranictví (slyšíme o jejich aktivním účastenství na věci klimentově), u mnohých však se nám jeví jejich tichá příslušnost k obedienci klimentově jedině prosbou k tomuto o „milost“. Zůstane ovšem při tom sporným, jestliže v takovém případě můžeme právem mluviti o skutečném příslušenství k obedienci avignonské. Kloním-li se k této představě, vycházím jedině z formálního předpokladu, že suplikující osoba nepochybuje o objektivním právním titulu osoby rezervující a udílející (papeže) se všemi atributy iurisdikce, bez níž provise a jakákoli milost nemohla by se uskutečniti právně ani fakticky.

⁵¹⁾ V regestech se píše Johannes Welconis (Volconis) de Sderaz (Sderac, Sdericz, Sderciz, Zdericz); onu facultas dostal mandátem pap. ze dne 29. VIII. 1385; téhož měsíce obdržel milostný list na beneficium cum cura vel sine cura na kollaci arcibiskupa solnohradského a 30. XII. 1391 dostal expektativu na kanonikát u sv. Agříkoly nebo u sv. Petra v Avignoně, srv. Repertorium 93, 97, 101, 102. Roku 1394 jsa již farářem v Rotweilu lausanské diecése má provisi na jiné beneficium v témže biskupství non obstante, quod ydioma partis Lausannensis ignorat. Srv. Tadra, Kulturní styky 209 a Týž, Listář, l. c. 91 č. 71.

⁵²⁾ Tomkovo (Dějepis III., 323) tvrzení, že „neostýchali se pro svůj zisk dělati různice přiznávající se ku papeži avignonskému“, je nedoložitelné v této formulaci, aspoň co se týče Kuneše, ačkoliv nelze pochybovati, že vítězství Klimenta VII. bylo by přineslo všem povýšení.

Podle zkoumání Göllerových chybí až do 14. pontifikatního roku Klimentova z někdejších 48 svazků regist supplik nejméně 15 až 16 svazků: bezpečně sedm „de expectantibus“ a ostatní „de vacantibus“. Z toho se snadno pozná, že přehled, který v dalším podáváme, sestavený na základě materiálu neúplného, má cenu jen značně relativní, abychom si jeho pomocí mohli vytvořit přesnější obraz o počtu přívrženců Klimentových v našich zemích, tím spíše, že jiných pramenů, jimiž bychom vyplnili mezery, není, a tak řada otázek, které se vynoří, probíráme-li se tímto kusým materiálem, zůstává nezodpověděna. Přes to však i pouhý výčet supplikujících podle jmen, která jsou často zkomolena a pravidelně od jinud neznáma, není bez užítku, neboť dovoluje přece poněkud nahlédnouti do zášeří onoho hnutí českých klimentovců, které se neméně než patnáct let ohlašovalo v našich zemích, živeno nadějami předních emissarů a agentů Klimentových, že věc avignonského papeže bude uznána spravedlivou. Smrt Klimentova zlikviduje nehlučně a bez trvalejšího ohlasu tuto epizodu církevních dějin českých, jež je spjata nerozlučně se jménem Kuneše z Veselého a Hynka Kluka z Klučova, kteří jsou beze sporu hlavními původci pohybu klimentovského v českých zemích a jeho předními podněcovateli. V tomto poslání mají své místo v historii velkého schismatu západního.

Stoupenci Klimentovi z českých diecézí suplikovali jednak ve formě rotulů, jednak supplikami ve vlastním slova smyslu.

Čtyři rotuly prezentuje sám Hynek Kluk; než čeští petenti vyskytují se i v rotulu známého klimentovce Dětricha, biskupa vratislavského (což je snadno pochopitelné), a také v rotulech předložených cizími prosebníky — protektory: Mikulášem Willebachem, klerikem kostnickým, patrně nějakým úředníkem kuriálním; Janem z Hengstbergu, kanovníkem brixenským a emissarem Klimentovým ve střední Evropě; pařížským biskupem; Robertem, hrabětem nassavským, a baronem Jiřím de Vianen et de Goy. Souvislost posledních dvou pánů s českými klimentovci nám ovšem uniká naprosto. Vedle těchto vlastních rotulů nacházíme v registech supplik za Klimenta VII. ještě sedm rotulů, tak zvaných, jež představují však vždy soubor několika supplik spojených, časově i provenienčně, teprve u kurie v rotulus.⁵³⁾ Takovým způsobem se dostaly do řečených rotulů i supliky některých Čechů a Moravanů.

⁵³⁾ O tomto druhu rotulů srv. J. B. Novák, M. B. V. II. (úvod X.).

Podle jednotlivých roků pontifikátu Klimenta VII. bylo z českých diecézí (pražské a olomoucké) supplikujících: v I. roce osm, v II. sedm, v III. šest, v IV. jeden, v VII. čtyři (a dvě supliky jinak doložené se ztratily), v IX. tři a v XII. čtyři. Největší počet vykazuje tedy rok II., kdy zápas obedienní byl nejprudší, ale překvapuje, že ještě ve XII. roce se našli čtyři supplikující o provisi u Klimenta, nepokládajíce to snad za bezúčelné.

I. Z diecéze pražské pocházelo 36 supplikujících; z těch prosilo o provisi na beneficium na kollaci

a) arcibiskupa, neb kapitulního kostela pražského (eventuelně jeho probošta) 23,

b) kapitulního kostela u sv. Petra na Vyšehradě 7,

c) biskupa a kapitulního kostela vratislavského 3,

d) biskupa a kapitulního kostela olomouckého 2,

e) abatýše a konventu kláštera sv. Jiří na hradě pražském 1.

II. Z diecéze olomoucké pocházelo 7 supplikujících, a z těch prosilo o provisi na beneficium na kollaci:

a) arcibiskupa a kapitulního kostela pražského 3,

b) biskupa a kapitulního kostela olomouckého 3,

c) biskupa a kapitulního kostela vratislavského 1.

III. Z diecéze vratislavské pocházelo 8 supplikujících, a z těch prosilo o provisi na beneficium na kollaci:

a) kapitulního kostela sv. Petra na Vyšehradě 5,

b) arcibiskupa a kapitulního kostela pražského 3.

IV. Z diecéze míšeňské pocházel 1 supplikující a prosil o provisi na beneficium na kollaci arcibiskupa a kapituly pražské.

V. Z diecézí cizích: z poznaňské 1 o beneficium na kollaci arcibiskupa a kapituly pražské; z mohušské 1 o beneficium na téže kollaci; z avignonské 1 o beneficium na kollaci kostela vyšehradského.

Podle druhu provise a obročí: Běželo většinou o expektativy neboli rezervace, jimiž se vyhrazuje některé z nižších beneficií určité kollatury nebo určité diecéze, až by se uprázdnilo (provisio de beneficio vacaturo). Pak jsou to provise, patřící též do skupiny expektativ, tak zvané provise de canonicatu sub expectatione praebendae, jimiž se udílelo kanovníctví určitého kostela (dignitas) a současně se reser-

vovala jedna z prebend (beneficium vlastní) téhož kostela, je-li která uprázdněna, nebo až se uprázdni. Dále jedná se v řadě případů i o provise třetího druhu, o t. zv. provisiones de beneficiis vacantibus, jimiž se na rozdíl od expektativ uděluje určité beneficium, uprázdněné již v době podání suppliky⁵⁴).

Expektativ na některé nižší beneficium je 18;
 provisi na kanonikát sub expectatione praebendae 12;
 provisi na vakantní některé beneficium 7;
 provisi na vakantní kanonikát a arcijáhenství 1;
 provisi na vakantní kanonikát a prebendu 15;
 provise na beneficium cum vel sine cura 1;
 provise na biskupství (jako beneficium vakantní) 1.

Co se týče sociálního postavení byli po většině čeští klimentovci klerikové bez obročí, jinak neznámí, pravý proletariát kněžský, kteří neměli co ztratití agitující pro Klimenta, a hrozilo jim nanejvýš „nebezpečí na těle“, jak se několikrát v supplikách dočítáme. Jen menšina měla nějaké nižší beneficium. Národnostně byli, možno-li souditi podle jména, převážně Češi.

Zbývá ještě otázka, zda tito čeští stoupenci Klimentovi, jimž byla vyhrazena obročí expektativami, nebo přímo uděleny provise na vakantní beneficium, došli skutečného držení hodnosti a užívání obročí. Případ takový není nikde doložen. Na kollatuře arcibiskupa a kapituly pražské milostný list od „ženevského protipapeže“ znamenal pro jeho držitele stěží co jiného, než okamžité předvolání před soud konsistorní in causa scismatis. Sentence arcibiskupského soudu v této materii vyzněla striktně podle práva kanonického, jak jsme už slyšeli: neodvolal-li schismatic, byl dán do klatby, ztrácel hodnost i obročí; a setrval-li tvrdošijně v „bludu“, nemohl nabýti žádného benefícia v budoucnu. Snad poněkud jiná byla situace na kollaci biskupa a kostela olomouckého, aspoň za správy Petra Jelita, který sice nebyl klimentovcem, ale jak bylo řečeno nahoře, chránil Kuneše a „četné jeho stoupence schismatiky“ ve své diecési před hněvem arcibiskupa pražského, nedbaje mandátů papežových. Bylo by tedy nasnadě se dohadovati, že se klimentovci v jeho diecési setkali s menšími překážkami; ale ani zde nemáme bezpečného dokladu, šel-li Jelito ve své blahovůli k svým chrá-

⁵⁴) O papež. provisích srv. J. Haller, Papsttum und Kirchenreform I. (Berlin 1903) str. 28 a n.; K. Krofta, l. c. (Č. Č. H. XII. 1906) str. 44 a n.; a Göllner, Repertorium, úvod 43 a n., kde literatura do r. 1916.

něncům tak daleko, aby uznal provisi Klimentovu ve své kollatuře aspoň na biskupském zboží. Také není pro naše klimentovce dosvědčen případ usurpace obročí de facto (jinak neřidký zjev již v době Karla IV.), kdy kollator nebyl zároveň patronem na onom zboží a patron, prosazuje své právo presentace proti vůli kollátorově, nedbal jeho práva kollačního. Stručně řečeno: provise a ostatní milosti avignonského papeže jeho českým přívržencům byly by se uskutečnily právně i fakticky s obecným uznáním obediencie Klimentovy v našich zemích. Poněvadž se tak nestalo, měly hodnotu čistě ideální. Byly zajisté často legitimační věrnosti k papeži neuznávanému a bezmocnému, ale také mohly být svědectvím mravní nerozpačitosti u lidí opatrnických, kteří, nedohlédající konečného výsledku dramatického zápasu obedienciho, opatrovali se provisemi od obou papežů. O divokém shonu po obročích za každou cenu zpravuje nás Jenštejn v pasáži plně tacitovského smutku: mnozí lidé na počátku schismatu, myslíce jen na svůj prospěch, neštítili se prý ani lži a předstírání, aby dosáhli církevního benefícia. A ovšem pohnuté peripatetie dlouhého rozkolu toto nezdravé ovzduší nevyčistily.

* * *

Hynek Kluk z Klučova podal⁵⁵) Klimentovi VII. v druhém roce jeho pontifikátu rotulus (píše se „devota creatura vestra“), v němž žádá pro sebe biskupství litomyšlské, vakantní po smrti Vojtěcha ze Šternberka, a prosí o „milost“ pro jiné stoupence avignonského papeže v Čechách. Jsou to:

Blažej Petrův z Mnichova Hradiště (de Gredis monachorum), kněz diecése pražské, žádá provisi na arcijáhenství boleslavské⁵⁶).

⁵⁵) Následující rotuly a namnoze i všechny ostatní údaje, týkající se supplik patentů jsou sestaveny podle Göllnerových výpisků z vatikánských regist Klimenta VII. (srv. Repertorium Germanicum, Status personarum l. n.), který bohužel podává z rotulů i ostatních regist jen data o osobách a jmenech místních ve dvou indexích bez náležitého zřetele k povaze excerpovaného materiálu, takže rekonstrukce rotulů a regist podle údajů Göllnerových je spojena s velkými obtížemi. Cituje se Repertorium a stránka značí stránku druhé části (indexu), kde se najdou odkazy na část textovou, v níž třeba hledati podle přehledu rubrik (rotulů i supplik) v sledu časovém.

⁵⁶) Repertorium 13.

Habertus Jarošův z Holic (natus Jarossii de Holicz), kněz pražské diecése, o kanonikát a prebendu při kostele vyšehradském u Prahy, vakantní po smrti Sulkov⁵⁷⁾.

Mikuláš Konrádův ze Svin (? de Sevin), kněz pražské diecése, žádá oltářnictví u svatého Urbana v kostele pražském, vakantní po smrti Bohúňka (Bohimconis), řečeného Peres⁵⁸⁾.

Jako čtvrtý supplikuje na rotulu Hynkově jakýsi Dislaus (Dirslaus, Drslaus, Zdislaus ?) Branetin (natus Branete), „de Uducot“ kněz pražské diecése, o farní kostel v „Lucetz“ (snad Lužec) pražské diecése, vakantní po smrti Mikulášově⁵⁹⁾.

Tento první rotul Hynkův byl zařaděn do supplik „de beneficiis vocantibus“ druhého roku pontifikátu Klimenta VII. („decani eccl. Pragen. de vacantibus“). Papežské „fiat“ přičiněno s datem 25. února 1380, čímž tedy byly uděleny provise supplikujícím na dožadovaná obročí. A dva dny potom vyhotovena v papežské kanceláři bulla (dne 27. února), již byl jmenován Hynek biskupem litomyšlským; od té doby píše se tedy obvykle „electus Luthomyslensis“⁶⁰⁾. V červnu t. r. slibuje servitium.⁶¹⁾

Druhý rotulus podal Hynek, již jako elekt litomyšlský, ještě téhož roku a prosí v něm o kanonikát kapitulního kostela na Vyšehradě, vakantní po smrti Mikuláše Kadanera (z Kadaně), pro svého bratra Jindřicha ze Stvolenky, bakaláře v dekretu, podle obou rodičů ze stavu rytířského, altaristu u sv. Erharda v kostele pražském, klerika pražské diecése, který po dva celé roky byl rektorem university juristů při učení pražském; pracoval s Hynkem statečně na publikování „processů“ (bull a traktátů, dokládajících pravost Klimenta VII. proti Urbanovi VI.) a opustiv

⁵⁷⁾ l. c. 41. Holic m. u Litomyšle srv. A. Sedláček, Místopisný slovník historický 230.

⁵⁸⁾ Repertorium 112. Bohimco dictus Peres snad je totožný s Bohunco Pes, jenž, jak lze souditi ze zápisu u T a d r y, Soudní akta I. 115, se připomíná roku 1375 jako oltářník a jako kanovník u sv. Jiří na hradě praž. svědčí na notářském instrumentu, daném v Tivoli dne 26. VII. 1378, srv. M. B. V., V. 15 a pozn. n a h o ě str.

⁵⁹⁾ Repertorium 23.

⁶⁰⁾ Valois, l. c. I. 290. Podle Göllera, Repertorium 13 dostal Blažej z Mnichova Hradiště „mandatum provisionis de dicto archidiaconatu“ již 24. února.

⁶¹⁾ K. Eibel, Die Provisiones praelatorum str. 422.

obročí, jež držel, i otcovský podíl, odešel do Avignonu. Kliment VII. udělil mu již 20. května 1380 provisi na kanonikát a proboštství kostela pražského⁶²⁾.

Vedle toho prosil Hynek pro Hynka ze Skály⁶³⁾, kněze pražské diecése, o kanonikát a prebendu, uprázdněnou po smrti kardinála J. de Blandiaco,^{63a)} kterou uchvátil Kuneš z Třebovle „intrusus“, a pro Vavřince⁶⁴⁾, kněze pražské diecése, věčného vikáře při kostele pražském, altaristu u sv. Ondřeje v řečeném kostele, který odvážně pomáhal Hynkovi při publikování processů, za kustodii kostela pražského (hodnost i prebenda kanovníci), kterou držel tentýž kardinál, a pro Smila ze Smilkova (Similo de Smylkow⁶⁵⁾), kněze pražské diecése, za vikariát, jenž by se uvolnil, když by nadřčený Vavřinec dostal provisi sub expectatione prebendae na zmíněnou kustodii. Konečně supplikoval pro Martina Petrova z Domažlic (de Tusta), klerika pražské diecése, který již 22. XI. 1378 dostal od Klimenta VII. milostný list na beneficium na kollaci arcibiskupa a kapituly pražské, za farní kostel v Českém Brodě, vakantní po smrti Bohúňkově⁶⁶⁾.

Druhý rotulus Hynkův vyřizuje papež dne 6. října 1380, ale Jindřich ze Stvolenky sluje od té doby „děkanem pražským“ a nikdy kanovníkem vyšehradským a také není známo, jestli některému petentovi bylo vyhověno ve smyslu rotulu Hynkova⁶⁷⁾.

Téhož roku předložil Hynek ještě jeden rotulus Klimentovi VII., ale neví se o něm nic bližšího, neboť se nezachoval. V papežských regestech supplik toho roku je také o tomto rotulu pouhá rubrika: „(Rotulus) elec. eccl. Luthomuslen.“⁶⁸⁾.

Následujícího roku pontifikátu papeže Klimenta VII. podává Hynek, elekt litomyšlský, čtvrtý rotulus (a pokud

⁶²⁾ Repertorium, 61 a text tamže, 161.

⁶³⁾ l. c. (index) 62.

^{63a)} „Neomausensis“ = Nemausensis srv. Eubel, l. c. I., 377.

⁶⁴⁾ l. c. 105.

⁶⁵⁾ l. c. 132.

⁶⁶⁾ l. c. 109; Bohunco, farář v Českém Brodě posleďně 9. IV. 1378, srv. E m l e r, Libri confirmationum III, IV. str. 89.

⁶⁷⁾ Srv. marg. pozn. na rotulu: iste due (t. j. suplika Vavřincova a Smilova) non erant signate, sed fuerunt inadvertenter registrate, Repertorium (text) str. 160, srv. i Valois, l. c. I. 291.

⁶⁸⁾ Reg. suppl. rubricae, ind. 267 u Göllera, Repertorium (text) 12.

nám známo, poslední), který byl signován dne 1. dubna 1381, kdy došel do kanceláře apoštolské. Proší v něm za obročí pro svého synovce Václava z Volfstálu⁶⁹⁾, klerika pražské diecése, a sice za kanonikát a prebendu kostela pražského a pro Hynka ze Zásnuk⁷⁰⁾, kněze pražské diecése, za arcijáhenství kostela pražského. Na konec žádá pro Jakuba Konrádova ze Mšeného⁷¹⁾, klerika pražské diecése za kanonikát a prebendu kostela u sv. Appolináře ve zdi pražské, vakantní po smrti Adalberta, řečeného Hermle.

Nyní podáváme soupis rotulů buď cizích presentátorů — prosebníků, nebo oněch rotulů, v něž byly spojeny jednotlivé suppliky až teprve u kurie, vše podle let pontifikátu Klimenta VII., zaznamenávající ovšem jen supplikující z českých diecézí.

I. rok: 1. *Společný rotulus graduovaných na fakultách theologických, medicínských a svobodných umění:*

Dionysius Lipník, klerik pražské diecése na beneficum na kollaci arcibiskupa a kostela pražského⁷²⁾.

2. *Rotulus „nějakých Němců“:*

Ducho Václavův, klerik pražské diecése, který donesl listy a processy papežovy (t. j. Klimenta VII.) s velkým nebezpečím života do diecése hnězdenské a vratislavské, familiaris Hynka elekta litomyšlského — na benef. na kol. arcib. a kapit. kostela pražského⁷³⁾.

3. *Rotulus z provincie a diecése pražské a olomoucké, presentovaný společně s rotuly z jiných diecézí německých a diecése hnězdenské:*

Bohuslav Buškův ze Skřípel, klerik pražské diecése, na benef. na kol. probošta kostela vyšehradského⁷⁴⁾.

Jan Milkův z Řičan, kněz olomoucké diecése, na benef. na kol. biskupa a kapit. kostela vratislavského⁷⁵⁾.

⁶⁹⁾ Repertorium (index) 145.

⁷⁰⁾ I. c. 61. Jako farář v Zásnucích připomíná se Hynek naposled 3. VII. 1379, srv. Tadra, Soudní akta I. 353.

⁷¹⁾ Píše se v regestech Jacobus Conradi Demsen, je zřejmě totožný s Jakubem Konrádovým „de Nisen“, u něhož stejná supplika, srv. Repertorium 63. Ve Mšeném u Libochovic připomíná se r. 1347 Konrád jako majitel vsi, srv. Sedláček, I. c. 623.

⁷²⁾ Göller čte „Lipink“, Repertorium, (index) 23.

⁷³⁾ I. c., 24.

⁷⁴⁾ I. c., 13 (de Skrzipel).

⁷⁵⁾ I. c., 89 (J. Milkonis de Rziczano).

Jan Petrův z Mydlovar, klerik praž. diec., na benef. na kol. kapit. kostela sv. Petra na Vyšehradě⁷⁶⁾.

Mořic Markův de Kzyzessycz, subdiákon praž. diec., na benef. na kol. kapit. kostela na Vyšehradě⁷⁷⁾.

4. *Rotulus „pro čtyři Basilejské“:*

Jan Sanpertz, kněz praž. diec., na benef. na kol. kostela vratislavského⁷⁸⁾.

Isaac de Antiquo Gezin, klerik praž. diec., na benef. na kol. arcib. a probošta kostela pražského⁷⁹⁾.

II. rok: 5. *Rotulus „nějakých Němců“:*

Jakub ze Mšeného, klerik praž. diec., jenž processy papežovy na dveře university pražské přibil — na kanonikát sub expectatione praebendae při kostele praž. diec.⁸⁰⁾.

Linhart, řečený Polévka, kler. praž. diec., jenž při publikování processů se zúčastnil — na benef. na kol. abatyše a konventu kláš. sv. Jiří na hradě pražském⁸¹⁾.

Markvart de Jikev, klerik praž. diec., na kanonikát sub expectat. praebendae kostela vratislavského⁸²⁾.

Michal Bernášův, kler. praž. diec., na kanonikát sub expectat. praeb. kostela olomouckého⁸³⁾.

Petr Miloborův ze Želkovic, kler. praž. diec., na kanon. sub expectat. praeb. kostela pražského⁸⁴⁾.

Václav řečený Vrabec, oltářník v kostele praž., jenž jako veřejný notář vyhotovil s nebezpečím života instrumenty o publikování listů a processů papežových — na kanonikát sub expectat. praebendae kostela sv. Petra na Vyšehradě⁸⁵⁾.

III. rok: 6. *Rotulus „některých Němců“ na vakantní beneficia:*

⁷⁶⁾ I. c., 92.

⁷⁷⁾ I. c. 109 (Kyšice?), rotulus byl „factus in recessu domini nostri de Fundis apud Speloncam“ (v listopadu 1378).

⁷⁸⁾ I. c., 96 (rubrika rotulu je pravděpodobně chybná, oba totiž, Jan i Isák jsou z praž. diec.).

⁷⁹⁾ I. c., 104 (také „de Antiquagericz“ — Starý Jičín? nemohl jsem doložit).

⁸⁰⁾ I. c., 65, o něm srv. nahoře u rotulu Hynkova.

⁸¹⁾ I. c., 105.

⁸²⁾ I. c., 108.

⁸³⁾ I. c., 110.

⁸⁴⁾ I. c., 124 (Zelcowitz).

⁸⁵⁾ I. c., 145.

Ducho Václavův, na far. kostel ve Volyni pražs. diec., vakantní smrtí Jana Oldřichova⁸⁶⁾.

Mikuláš z Nezdic, správce far. kostela v Habru pražs. diec., na kanon. a arcijáhenství kostela pražského, vakantní tím, že jeho dosavadní držitel Jan Půta z Potštejna, příjem od Bartoloměje (t. j. Urbana VI.) provisi na kostel münsterský, dal se posvětit na biskupa tamže. Mikuláš dostal milostný list 30. V. 1380 a Kliment užíval ho jako posla „ad partes Alamannie“⁸⁷⁾.

7. *Rotulus Děřicha, biskupa vřatislavského, na vakantní beneficia:*

Jindřich z Meziříčí, kanovník kostela sv. Petra v Brně, olom. diec., na kanon. a preb. kostela olomouckého, vakantní smrtí probošta Jakuba Vigandova⁸⁸⁾.

Petr Kuollonis, kněz olom. diec., o kanon. a preb. kostela pražského, vakantní smrtí Jindřicha Schatze⁸⁹⁾.

Potzinus Janův z Klatov, správce far. kostela v Modřicích, olom. diec., na kanon. a preb. kostela pražs., vakantní po smrti Jana Wittelonis⁹⁰⁾.

IV. rok: 8. *Rotulus Jiřího de Vianen et de Goy:*

Habart z Hoholic, kanovník vyšehradský, na kanonikát a prebendu kostela pražského⁹¹⁾.

VII. rok: 9. *Rotulus tří supplikujících, podaný Mikulášem Willebachem, klerikem kostnickým:*

Bušek z Rochova, bratr Všecha z Rochova, na kanonikát sub expectat. praeb. kostela pražského⁹²⁾.

Ondřej z Rochova, bratr Všecha z Rochova, na kanonikát sub expectat. praeb. kostela olomouckého⁹³⁾.

⁸⁶⁾ I. c., 24.

⁸⁷⁾ I. c., 112, 115 (Denezdicz, de Nesdich), srv. též Valois, I. c. I., 291, II. 287; jako veřejný notář pobývá v červenci 1378 v Tivoli a, jak se zdá, patřil k družině Kuneše z Veselé, srv. M. B. V., V., 15, 17.

⁸⁸⁾ Repertorium, 110 (de Mesritz); o Jakubovi Vigandi, sekretáři Václava IV., který žije ještě v únoru 1379, srv. Reichstagsakten I., 72, 108, 196 a Tadra, Listář veřejného notáře, str. 25—51.

⁸⁹⁾ I. c., 123; Henricus dictus Sacz žije ještě 26. IX. 1379, srv. Tadra, Listář 62.

⁹⁰⁾ Repertorium, 126 (Moderitz).

⁹¹⁾ I. c., 41.

⁹²⁾ I. c., 14.

⁹³⁾ I. c., 6.

Mikuláš z Borndorfu, bratr Martina z Borndorfu, na kanonikát sub expectat. praeb. kostela olomouckého⁹⁴⁾.

10. *Rotulus „tří Čechů“:*

Jan Martinův de Piermes, kněz olom. diec., na benef. na kol. arcib. a kostela pražského⁹⁵⁾.

IX. rok: 11. *Rotulus Jana z Hengstbergu, kanovníka brixenského*⁹⁶⁾:

Petr z Boleslavě, klerik pražské diec., na benef. na kol. arcib. a kostela pražského⁹⁷⁾.

12. *Rotulus biskupa pařížského:*

Jan Petirwicz, kněz olom. diec., na benef. na kol. biskupa olomouckého⁹⁸⁾.

Mikuláš de Holzin, kněz olom. diec., na benef. na kol. biskupa olomouckého⁹⁹⁾.

XII. rok: 13. *Rotulus Roberta hraběte Nassavského, sestavený Jindřichem, biskupem valentinským*^{99a)}

Erasmus Fránin, klerik pražské diec., na kanon. sub expectat. praeb. kostela pražského¹⁰⁰⁾.

Ezemlio (!) Matějův z Klatov, klerik pražské diec., na benef. na kol. biskupa vřatislavského¹⁰¹⁾.

Martin Šimonův z Plzně, klerik pražské diec., na kanonikát sub expectat. praeb. kostela vyšehradského¹⁰²⁾.

Petr Fránin, klerik pražské diecése na benef. na kol. arcib. a kostela pražského¹⁰³⁾.

⁹⁴⁾ I. c., 112.

⁹⁵⁾ I. c., 88; snad dnešní Dlouhá Brtnice, Piernicz, srv. Fr. Černý, Ukazovatel jmen k latinským zemským deskám brněnským a olomouckým 227, 229. Ostatní dvě suppliky se nezachovaly.

⁹⁶⁾ O Janu z Hengstbergu, vícekancléři solnohradského arcibiskupa Pelhřima II., oportunního stoupence Klimenta VII., srv. Steinherz, Dokumente 2 a n.

⁹⁷⁾ Repertorium, 124 (Göller čte „Roleslama“); byl familiarem Kuneše z Veselé, srv. M. B. V., V., 16.

⁹⁸⁾ Repertorium, 92 (snad [z] Petrovic).

⁹⁹⁾ I. c., 114 (snad Holešín, srv. Černý, I. c., 104, nebo Hulčín, srv. M. B. V., V., 929).

^{99a)} Henricus Bayler, admin. biskup. ve Valence — Die, srv. Eubel, I. c. I., 543, Steinherz, Dokumente 16 a passim.

¹⁰⁰⁾ Repertorium, 27 (Frane).

¹⁰¹⁾ I. c., 28 (Göller čte „Glachonia“ místo „Glathevia“).

¹⁰²⁾ I. c., 109.

¹⁰³⁾ I. c., 121.

Z ostatních českých přívrženců Klimenta VII. sluší uvést: Řehoře Jakubova z Opatovic, kněze praž., jenž dostal od Klimenta dne 26. května 1386 milostný list na beneficium cum vel sine cura na kol. arcib. a kostela pražského¹⁰⁴); Čenka de Wauro, jenž obdržel 24. května 1387 povolení přenosného oltáře a téhož dne plnou absoluci v případě smrti¹⁰⁵); Martina z Borndorfu, štítonoše vojenského království českého¹⁰⁶) a Tyburce, urozeného muže z Prahy, čestného štítonoše papežova¹⁰⁷).

Z cizích klimentovců supplikovali o beneficia v českých diecích:

I. rok: 1. *Rotulus Konráda z Rieschachu*¹⁰⁸):

Dietvinus Arnoldi, kler. vratislavský, na kanon. sub expectat. praeb. kostela vyšehradského¹⁰⁹).

III. rok: 2. *Rotulus několika Němců*:

Henricus de Monte, klerik mohučské diecése, na kanonikát a preb. kostela pražského, vakantní po smrti Jana Fabrelli¹¹⁰).

Mikuláš z Biskupic, klerik vratislavské diecése, na kanonikát a preb. kostela vyšehradského, vakantní smrtí Jana z Jílové¹¹¹).

Mikuláš Ticzonis, kanon. praebendatus kostela poznaňského, emissař Klimentův v Německu, na děkanství a preb. kostela pražs., vakantní po smrti Alberta Heringa¹¹²).

3. *Rotulus Děřicha, biskupa vratislavského*:

Johannes de Borsincz, klerik vratislavské diec., na kanon. a preb. kostela vyšehradského¹¹³).

¹⁰⁴) l. c., 39.

¹⁰⁵) l. c., 22 (snad „de Woycow“? srv. Borový l. c. I., 7).

¹⁰⁶) Repertorium 108; o jeho bratru nahore.

¹⁰⁷) l. c., 140.

¹⁰⁸) Konrád z Reischachu (Göller „de Ryschach“), agent Klimentův; později (1393) pobýval u dvora Václavova, srv. Steinherz, Dokumente 80, 82.

¹⁰⁹) Repertorium, 23.

¹¹⁰) l. c., 52; H. de Monte je asi totožný H. de Burgouer, který r. 1389 spolu s Kunešem a Hynkem pracuje pro Klimenta v našich zemích, srv. M. B. V. V., č. 174, str. 110; Jan Fabrelli je často připomínán jako děkan u sv. Apollináře v Praze i jako kollektor papežský.

¹¹¹) Repertorium, 116 (Piscopicz, dnešní Bischwitz), častý kurýr Klimentův do Čech.

¹¹²) l. c., 149.

¹¹³) Repertorium, 72.

Johannes Brunonis, kanovník kostela vratislavského na kanonikát a preb. kostela pražského, vakantní po smrti Jencově¹¹⁴).

Mikuláš Helman z M. Hlohova, klerik vratislavské diecése, na kanon. a preb. kostela vyšehradského¹¹⁵).

Petr Michalův, kanovník kostela vratislavského, na kanon. kostela u sv. Jiljí v Praze, vakantní smrtí Alberta Heringa¹¹⁶).

Vavřinec Petrův, klerik vratislavské diecése, na kanonikát a preb. kostela vyšehradského, vakantní smrtí Alberta Heringa¹¹⁷).

4. *Rotulus Wildericha de Mitra, vyslance vévody rakouského*:

Wolfhardus, dictus Grossus, správce farního kostela v Lobdaburgu, míšeňské diec., na kanonikát na kol. arcib. a kapit. kostela pražského¹¹⁸).

IV. rok: 5. *Rotulus Děřicha, biskupa vratislavského*:
Mikuláš Konrádův z Nisy, klerik vratislavské diecése, na oltář sv. Jeronýma v kostele pražském, vakantní smrtí Jakeše, řečeného Zadls¹¹⁹).

6. *Rotulus „thesauráře strasburského“*:
Antonín Robertův, klerik avignonské diecése, na kanonikát sub expectat. praeb. kostela sv. Petra na Vyšehradě¹²⁰).

¹¹⁴) l. c., 72 (Jentzonis).

¹¹⁵) l. c., 113 (Parvaglagovia).

¹¹⁶) l. c., 123.

¹¹⁷) l. c., 105.

¹¹⁸) l. c., 145 (in Loebdaw); o Wilderichovi srv. nahore pozn. 23, 47.

¹¹⁹) l. c., 112 (Jacschonis dicti Zadls).

¹²⁰) l. c., 7.

papeže Jana XXII. ve sporu o evangelickou chudobu Kristovu a apoštolů otrásl vážností papežských dekretůlek a mřít nepřímo i na primát a neomylný úřad papežův.

Daleko důležitějším obdobím v kritice kurialismu jest však pamětihodný zápas téhož papeže s Ludvíkem Bavorem. Jan XXII. vrací se v něm ideologicky k pojetí Bonifáce VIII. ve všech jeho důsledcích, nedbaje nevrlosti kardinálů, z nichž mnozí, poučení vystoupením Filipa IV. Sličného proti Bonifácovi, obávali se, že reální a bezohledná politika, kterou očekávali od hlavy imperia, mohla by snadno obrátiti pretense stolice apoštolské vníveč a zdiskreditovati již po druhé kurialistické záměry v politice papežské. Než Ludvík nepodobal se nijak Filipovi, původci a nositeli nacionalistické politiky, v jehož vládě ohlašuje se závan novějších dějin (Ranke) a také vztah imperia ke kurii s jeho složitými poměry církevními a právními (volba králem římským, principát kurfiřtský) překážel přímočaré a jednotilé politice vůči kurii, kterou šťastně začal prováděti vznikající národní stát francouzský na počátku století XIV. Papež soudil, že zkrúšením neposlušného Ludvíka bude dána konečně vítaná příležitost utužení uvolněná pouta říše římské ke kurii po rozumu světovládných snah svých předchůdců a vzorů. Problém tento jeví se mu prostě a jasně: samovolný počín Ludvíka Bavora jest křivdou na apoštolské stolici, jež procesem proti uchvatiteli titulu královského a císařského brání pouze svých práv.

Odpor, který zvedl Ludvík proti této jednoduché představě kurialistické, podepřel theoreticky Vilém Occam a Marsilius z Padovy rozbořením pojmu církve a výkladem o poměru církve a státu.

* * *

Occam v první části svého *Dialogu* podrobil důkladné analýze nauku stoupenců plenipotence a neomylnosti papežské a dochází k závěru, že platnost argumentů, které se uvádějí na její oporu, je značně relativní a ukazuje, že lze shromáždiť řadu důvodů z Písma, z rozumu i ze zkušenosti historické, jež potírají učení kurialistické.

Především demonstruje na mnohých příkladech, že papež i kanonicky zvolený může blouditi ve víře, podobně jako o žádné osobě není dovoleno tvrditi, že nemůže ve víře blouditi. Oba závažné citáty z Písma, jimiž kurialisté operují

III.

Theorie konciliární. Literární obrana legitimacy papeže Urbana VI. Proti „mistru pařížskému“.

Velké schisma západní dalo vznik rozsáhlé literatury traktátové, vyšetřující s několika hledisků původ i povahu rozkolu a jednotlivé jeho fáze. Dogmatické a církevně politické theorie, které se ohlašují rozličně v publicistice o schismatu, ať již máme na mysli pojem církve, otázku primátu papežského, pravomoci papežské, nebo poměr mezi imperiem a sacerdotiem, nejsou neznámy ani v dřívějších obdobích církevních dějin století XIV.

Maně se vynořuje vzpomínka na tažení kurialistů, podněcené často diskutovanou bullou papeže Bonifáce VIII., Unam sanctam, směřující k světové monarchii papežské novým výkladem papežské plenipotence na základě smělé usurpace „přímé moci“ v spiritualiích i temporalíích. Theorie takové, dokazující s provokativní dialektickou samozřejmostí absolutní platnost i nutnost (de necessitate salutis) bezmezných nároků vikáře Kristova, byly ovšem neproveditelné ve skutečnosti a vyvolaly namnoze reakci, které se podařilo sjednotiti postupně různé hlasy nespokojenosti s papalismem a formalismem církve v protestní souzvuk. Několik vynikajících osobností se dalo do služeb onomu vedlejšímu mínění, které odedávna, zvláště však od počátků avignonského papežství, provázelo oficiální učení, správu a instituce církve a vtiskly mu pevnější formu i naukově soustředěním své kritiky na oba stěžejní i nejspornější body v učení kurialistickém, z jejichž nesprávného výkladu a skutkového zneužívání prýštil podle přesvědčení oposice pramen veškerého zla v církvi: byl to pojem církve (otázka primátu papežova) a poměr mezi církví a státem.

Již odboj levého křídla františkánských horlivců, spirituálů a fraticellů zvaných, proti determinacím

ve své nauce o neomylnosti papežově, vztahují se po pravdě na celou církev bojující a nikoli jen na papeže.¹⁾

Ze stejných důvodů jako papež může blouditi ve víře i kollegium kardinálů²⁾ a papež s kollegiem kardinálů,³⁾ jež může blouditi také při volbě papežově.⁴⁾ Není neomylnou ani římská církev jako církev partikulární.⁵⁾ Posléze také i koncil obecný může blouditi ve víře a není tedy nejvyšší autoritou ve věcech víry.⁶⁾

¹⁾ Srv. *Dialogus* (apud M. Goldast, *Monarchia S. Romani Imperii*, vol. II, str. 363, 38): *Quod papa intrans canonice potest errare contra catholicam veritatem multis exemplis ostenditur... (472, 51): ... de nulla persona est licitum affirmare ipsam non posse errare contra fidem, de qua ipsam non posse errare neque per scripturam sacram nec per doctrinam ecclesiae vel sanctorum neque per rationem in dicta doctrina fundatam potest ostendi, sed quod papa non possit errare contra fidem, nullo predictorum modorum potest ostendi... (str. 472, 57): ... non potest ostendi, quod papa non possit errare contra fidem... quia auctoritas non intelligitur de papa: cum vacante sede nullus sit papa, et ita non dicit Christus pro papa, sed pro ecclesia militante, vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi. Item Christus non solum intellexit se permanens cum ecclesia militante usque ad consummationem seculi per fidem solummodo, sed etiam per caritatem et bonam vitam. Constat autem, quod Christus non est cum papa per caritatem et bonam vitam: cum papa sit nepharius extra caritatem existens, ergo de papa non debent verba predicta intelligi. Nec secunda auctoritas potest de papa intelligi, ut Christus rogarit, ut fides papae non deficeret. Tum quia sedes apostolica saepe vacat et tamen tunc non deficit fides, pro qua Christus rogavit. Tum quia papa potest renunciare papatu, vel deponi, et postea contra fidem errare; cum nullo tempore deficiat fides, pro qua rogavit Christus. Verba vero praedicta dicit Christus beato Petro pro persona ipsius Petri, quia fides eius finaliter non deficit, licet ad tempus defecerit... Eadem etiam verba, scilicet Ego pro te rogavi... dicit Christus Petro pro congregatione fidelium: quia fides Petri fuit, et est in congregatione fidelium absque interruptione usque ad consummationem saeculi duratura. Nam fides quam beatus Petrus tenuit, praedicavit et docuit, nunquam deficiet, sed in aliquibus christianis clericis vel laicis, viris vel mulieribus, usque ad finem saeculi remanebit. Srv. tamže str. 843, 12).*

²⁾ l. c., 476—480.

³⁾ l. c., 480—481.

⁴⁾ l. c., 478, 5.

⁵⁾ l. c., 481 a n.

⁶⁾ l. c., 494 a n., srv. tamže, str. 495, 27: *... si in generali concilio congregati contra fidem errare non possunt: aut hoc est ratione sapientiae, qua paeifulgent; aut ratione sanctitatis, qua pollent; aut ratione auctoritatis seu potestatis, quam habent; aut ratione promissionis Christi, qua promisit apostolis fidem usque in finem seculi duraturam. Non propter primum: tum quia saepe multi sapientes catholici inveniuntur extra concilium generale, qui possunt defendere fidem, licet omnes errarent in generali concilio congregati. Tum quia deus saepe revelat parvulis, quae a sapientibus et prudentibus absconduntur. Licet ergo omnes in generali concilio errarent, et solum parvuli et illiterati ad concilium minime con-*

Occamovi se vidí, že vůbec celá hierarchie i klérus všecken jest podroben omylu a tedy může blouditi i ve víře. Ale proto ještě nezhyne církev orthodoxní, dokavád zbývá aspoň jeden věřící laik, třebaž žena, nebo dítě. Neboť podle Occama církev v pravém slova smyslu jest shromáždění (společenství) věřících, kněží i laiků — *congregatio fidelium* — které nemůže ve víře blouditi.⁷⁾

Jen této církvi přislíbil Kristus, že s ní bude po všechny dny...⁸⁾ Occam přiklání se tedy, v souhlase s církevními otci a s některými scholastiky ražení františkánského, k poněkud modifikovanému pojetí augustinovskému: staví proti hierarchickému pojmu církve, jehož se drželi houževnatě

venirent. non esset adhuc desperandum, quin deus veritatem catholicam parvulis revelaret, vel eisdem veritatem notam defendere inspiraret. Hoc enim esset ad gloriam dei: qui in hoc ostenderet, fidem nostram non esse in sapientia hominum ad concilium generale vocatorum, sed in virtute dei, qui nonnunquam quae stulta sunt mundi elegit, ut confudat sapientes. Nec propter sanctitatem ad concilium generale vocatorum est dicendum, quod non possunt contra fidem errare: tum quia interdum ad generale concilium sanctioris nequaquam conveniunt: tum quia sanctitas in ecclesia militante nullos confirmat in fide. Nec propter tertium est dicendum, quod non possunt contra fidem errare, quia auctoritas vel potestas in hac vita nullos confirmant in fide, sicut per auctoritates inductas superius... sufficienter videtur ostensum. Nec propter quartum, quia Christus promittendo apostolis fidem usque ad finem seculi duraturam, de generali concilio nullam fecit penitus mentionem.

⁷⁾ Srv. l. c., 402: *... nomen ecclesiae aequivoce in locis variis scripturarum accipitur. Aliquando enim accipitur pro loco corporali divinis officiis deputato. Aliquando accipitur pro aliquo speciali collegio clericorum. Aliquando pro toto collegio clericorum omnium. Aliquando pro aliqua multitudine speciali cleri et papae. Aliquando pro tota congregatione fidelium simul in hac vita mortali degentium. Aliquando vero nomen ecclesiae non solum totam congregationem catholicorum viventium, sed etiam fideles mortuos comprehendit. Et isto modo ultimo accipit ecclesiam beatus Augustinus...*

l. c., 478, 56: *Ad primam istarum responderetur, quod romana ecclesia multipliciter accipitur, aliquando enim accipitur pro universali ecclesia, aliquando pro papa, aliquando pro clero et romano populo, aliquando pro collegio cardinalium. Illa autem ecclesia romana, quae errare non potest, est universalis ecclesia et non collegium cardinalium.*

l. c., 481, 23: *Alli autem de ecclesia romana distinguunt dicentes, quod aliquando papa, quandoque collegium cardinalium, aliquoties papa cum cardinalibus, quandoque totus clerus romanus, interdum tota romana dioecesis, nonnunquam tota congregatio fidelium nomine romanae ecclesiae importatur. Et de ecclesia romana illo ultimo modo dicta dicunt, quod non potest errare, de papa autem et cardinalibus, de tota romana dioecesi, quae est distincta ab aliis dioecesibus in provinciis aliis constitutis, concedunt, quod potest errare contra fidem.*

⁸⁾ Srv. pozn. 1.

stoupenci kurialismu, bezpečnější doktrinu o církvi univerzální, „všeobecné shromáždění věřících křesťanů“, v němž, jak se sluší domnívati, necháme-li stranou „důvodů sofistických“, nikdy pravá víra úplně nezahyne. Církev takto pojatá, jako mystické tělo Kristovo, může někdy postrádat i své hlavy pozemské, papeže, aniž by přestala žítí duchovně, neboť má vždy svou hlavu v nebi — Krista.⁹⁾ Zůstává proto jednotnou, nemá-li papeže, a proto není roztržena ani v takovém případě, že by měla více, než jednoho papeže, jak bývá v dobách schismatu.¹⁰⁾

Nad papežem a obecným koncilem stojí obecná neviditelná církev věřících všech časů, ale ani tato, uchovávací nepochybně čistou tradici učení Kristova, není poslední a rozhodující autoritou; vedle ní a nad ní stojí přirozené Písmo, a není jiná regula fidei pro víru jednotlivcovu než evangelium.¹¹⁾ Occam tedy nepopírá církevní tradice, ani magisteria církve¹²⁾ a je si dobře vědom integrující dynamiky historické kontinuity v depositu víry, ale klade nad církevní tradici, spíše ovšem jen in effigie et in spe, jako poslední instanci Písmo. Výklad Písma přísluší však učným, nikoliv hierarchii.

Jak soudí Occam o papežství? Papež ovšem může bloudiviti ve věcech víry, může se státi i heretikem a není neomylný.

⁹⁾ Corpus ergo hominis nec ad tempus manet vivum sine capite. Corpus autem Christi mysticum sine capite ad tempus vivum manere potest: saepe caret capite in terris, quamvis tunc habeat caput in coelis, scilicet Christum, qui est caput ecclesiae, ut habeatur ad Ephes. I. Crebro enim caret summo pontifice, qui est caput ecclesiae: nec tamen tunc desinit esse spiritualiter viva, imo vivit vita gratiae. Debet tamen, quando convenienter poterit, sibi constituere caput. Corpus ergo Christi mysticum potest esse sine multis membris. *Dialogus*, I. c., 494, 9.

¹⁰⁾ ... nullis christianis licet scindere unitatem ecclesiae. Sed absque unitate summi pontificis potest unitas ecclesiae perdurare. Vacante enim apostolica sede manet unitas ecclesiae. Et ita non existente summo pontifice potest unitas ecclesiae permanere. Nec scissa est ecclesia propter hoc, quod nullum habet summum pontificem. Alioquin saepe scinderetur ecclesia, cum saepe nullus sit summus pontifex. Et ita omni scismate caret ecclesia uno summo pontifice. Et per consequens ex hoc, quod essent plures summi pontifices simul regentes ecclesiam non posset inferri, quod scissa esset ecclesia. I. c., 812—13, srv. též p. 818—819.

¹¹⁾ Richard Scholz, *Unbekannte kirchenpolitische Streitschriften aus der Zeit Ludwigs des Bayeren (1327—1354)* I. (Rom 1911), str. 188, na základě Occamova spisu *De imperatorum et pontificum potestate*.

¹²⁾ Silbernagl, *Wilhelms von Ockam Ansichten über Kirche und Staat* (*Historisches Jahrbuch VII.*, 1886), str. 423 a n.

ný. Ale popírá se tím instituce papežství? Occam výslovně a často tvrdí, že Kristus ustatnovil Petra caput et principem universorum fidelium; primát papežský jest institutus a Christo.¹³⁾ Jest ovšem „zřízen pro užitek a prospěch poddaných, a ne pro čest, slávu, užitek nebo obecné pohodlí vládnoucího.“¹⁴⁾ Moci papežské jsou však položeny jisté meze. Kristus nedal papežovi takovou plnost moci v temporalích i spiritualích, aby všechno právem mohl, i když to neodporuje zákonu božskému a právu přirozenému.¹⁵⁾ Plenipotence a jurisdikce papežská se nevztahuje na temporalie a na věci světské vůbec.¹⁶⁾ Jest evidentní z práva božského, že její hlavní doménou jsou spiritualie. Kristus slíbil Petrovi a nástupcům „v jeho osobě“ klíče království nebeského, ne pozemského.¹⁷⁾

Papež neměl a nemá větší plnosti moci, než měl Kristus, jehož jest vikářem. Ale Kristus neměl a nechtěl mítí univerzální moc a pravomoc v temporalích, tedy... Ovšem ve spiritualích jest jeho moc absolutní. Může a má zaříditi vše, čeho jest třeba „k opatření věčné spásy duší, k správě i vládě nad věřícími“, nedotýkaje se však věcí, práv a svobod jiných. Tím odkazuje Occam do patřičných mezí i theorii kurialistickou.¹⁸⁾

¹³⁾ De imperatorum et pontificum potestate, srv. Scholz, I. c., II. (Texte), str. 455, 457.

¹⁴⁾ I. c., 460.

¹⁵⁾ I. c., 455.

¹⁶⁾ I. c., 457.

¹⁷⁾ De potestate imperiali, srv. Scholz, I. c., II, str. 417.

¹⁸⁾ Oba traktáty Occamovy *De imperatorum et pontificum potestate* i *De potestate imperiali* (vydal je Scholz, I. c. II.) točí se kolem těchto myšlenek. Occam vyjadřuje se zde jasněji a příměji než v I. díle *Dialogu*, kde buď zůstává se svým názorem v skeptické rezervě (formálně jest *Dialog* rozhovor mezi žákem-kurialistou a mistrem-kritikem, a nelze říci, že se Occam vždy ztotožňuje s vývody mistra), nebo upadá do překvapujících rozporů, srv. Silbernagl (I. c. 426—427), který stanoví kritérium, že jen takové tvrzení můžeme pokládati za skutečný náhled Occamův, které Occam sám v celém svém díle klade jednoznačně, nebo kterého se drželi jeho žáci a vykladatelé. Ostatně chybí stále kritické vydání *Dialogu*. Silbernagl vyvrátil sice mínění starších protestantských historiků a theologů (Lechlera, Tschackerta, Pregera, Riezlera a Dornera), považujících Occama za předchůdce Lutherova a vůbec celého reformního ruchu v stol. XVI., ale prostě thetické konstataování Silbernaglovo, že Occam drží neomylnost papežovu ve sporech věroučných, neomylný úřad církve i autoritu církevní, jest jednak nesprávné, jednak nepřesné, nevystihujíc složitosti dialektiky Occamovy. Nepochybně: „venerabilis inceptor“ je duch dobře katolický a středověce katolický. Filosoficky a theologicky vychází z Duns Scota, ale

Zbývá ještě otázka: může-li papež blouditi ve víře, kdo má nad ním souditi a právoplatně rozhodnouti? Occam odpovídá, že generální koncil.¹⁹⁾ Ke generálnímu koncilu, který má původně moc od církve universální a v němž tedy církev bojující má aktuálně svou pravou reprezentaci, bylo by možno připustiti také laiky (knížata světská), ba i ženy, ačkoliv, jak zdůrazňuje Occam, koncil generální tvoří v první řadě hierarchie, episkopát.²⁰⁾ Právo svolati koncil náleží papeži bezprostředně, „je-li katolickým

domýšlí charakteristické prvky v učení svého mistra a aplikuje je konkrétně dvojím směrem: stává se kritikem ztrnulého formalismu objektivisujících tendencí, který se zahnížil v nauce církve vlivem dominikánské scholastiky směru aristotelsko-tomášovského, a ironickým soudcem kurialistické koncepcí poměru církve a státu, jejíž představa o potestas directa byla, jak ukázal Ehrle, nejtěžším omylem. Je tedy nasnadě, že Occam našel východisko ke svým úvahám ve výkladu o pojmu církve a papežství. V prvním následuje platonické vise sv. Augustina, v druhém především empirie historické. Mezi papeži byli nalezeni heretické, takovým byl Occamovi i Jan XXII. Tedy papež může blouditi ve věcech víry. Ale papežství samo, v jeho mezích, v čisté podobě, jako moc číře duchovní klade Occam do ideální výše. Jest mocí od boha zřízenou a dosazenou: korunou všech pozemských mocí. Srv. Scholz, l. c. I., 188 a tamže II., 468—469: *Collige ex predictis, in quibus consistat sublimitas apostolici principatus, quia constitit in tribus: primo in hoc, quod est respectu spiritualium, que sunt secularibus digniora... secundo in hoc, quod est respectu liberorum, non respectu servorum, quia iure divino nullus est servus pape, licet aliqui sint servi pape seu romane ecclesie iure humano... Tercio in hoc, quod papa iure divino regulariter vel casualiter omnia potest, que sunt necessaria regimini et gubernacioni fidelium, quamvis eius potestati ordinarie et regulariter sint certi termini constituti, quos regulariter transgredi sibi non licet...* Proto nemožno souhlasiti s vývodem R. Seeberga, který ve své knize *Lehrbuch der Dogmengeschichte II.*, (Leipzig 1913) str. 521, spočívající v této partii na speciálních autorových studiích occamistických, imputuje Occamovi názor, že papežství je lidského původu a že nemá pro ně žádné pozitivně historické stránky, opíraje se o dvě místa v *Dialogu* (l. c. 483, 818). Avšak v konkluzích, kde se rozhoduje Occam mezi důvody a protidůvody o tomto artikulu, neshledáváme se již s řečenou thésí v této formulaci. Myšlenka taková byla Occamovi naprosto cizí, jak vyplývá bezpečně z pozdějších jeho spisů, z nichž jsme již citovali (místa podobná bylo by lze rozmnožiti). Jest ovšem příznačné pro Occama, že na místech, kde rozprádá své myšlenky o fixovaném tematě, mluví méně jasně a často kontradiktorně, než tam, kde se ho dotýká jen mimochodem. Ale jest úkolem interpreta, aby se pokusil zachytiti z duševního profilu autorova hlavních charakteristických rysů a neulpěl na sporném detailu.

¹⁹⁾ Je to congregatio, in qua diversae personae gerentes auctoritatem et vicem universarum partium totius christianitatis ad tractandum de communi bono rite conveniunt. *Dialogus*, l. c., 603.

²⁰⁾ L. c., 602.

a chceli následovati spravedlnosti.²¹⁾ Proti papeži, jenž se ukázal heretikem a nesvolává koncil, který by ho sesadil, má zakročiti vrchnost světská, a koncil se může sejíti bez svolání papežova a jeho autority, aby rozhodoval. Laikové sice podle práva církevního nemohou souditi kleriky, ani jich puditi, což je uhelným kamenem společenského řádu, ale v takovémto případě zcela výjimečném, kdy selhalo právo kanonické i každé právo pozitivní, nezbyvá než řešení z nutnosti: epikie nastupuje místo kanonických pravidel.²²⁾ Tento myšlenkový pochod, s náznakem na aristotelskou epieikeia prozrazuje, že Occam podmíněčně a jako východisko z nouze připouští princip lidové suverenity.²³⁾

V tom třeba viděti vliv Marsilia z Padovy, který v traktátu *Defensor pacis* (1324) domyslíl na podkladě aristotelské nauky o státu, jako dokonalém společenství jediné zaručujícím blaho lidí, veškeré důsledky plynoucí ze suverenity lidové (obec nebo většina obce jako nositelka zákonodárné moci) a učil, že stát není podřaden církvi, jak tvrdili kurialisté. Církev má své místo v obci jako koordinovaná složka státního života. Proto také přísluší řádně sporádanému státu starati se nejen o zdárné fungování úřadů světských, které dosazuje nebo ruší, nýbrž má také právo a povinnost dozoru nad úřady duchovními. Jeho moc rozprostírá se nad celým klérem a statky duchovními. Není zvláštní nezávislé jurisdikce kleriků. Jedině stát těší se moci zákonodárné i volnosti dispozice se zbožím duchovním. Proto také po právu božském náleží „jedině věřícímu zákonodárci, nebo jeho zástupci, biskupa římského, který nemá větší autority než kterýkoli jiný biskup, a každého jiného správce církevního, nebo duchovního ustanoviti k jeho úřadu církevnímu, nebo ho s téhož úřadu složiti.“²⁴⁾ „Jedině věřící zákonodárce, nebo jeho zástupce v obci věřících má právo mocí připuzovací shromážditi všeobecný, nebo částečný koncil kněží, biskupů a ostatních věřících.“ Výnosy koncilu za jiných podmínek svolaného nemají síly ani moci vázati

²¹⁾ Concilium generale habet potestatem principaliter ab ecclesia universalis, cuius vicem gerit et cuius auctoritate principaliter convocatur, sed immediate per papam, si est catholicus et desiderat sequi iustitiam, congregetur, l. c., 574.

²²⁾ L. c., 518 a n., 601 a n.

²³⁾ Srv. Seeberg, l. c., 524—525.

²⁴⁾ Pars III., c. 41.

někoho „pod trestem časným, nebo věčným.“²⁵⁾ Jedině generálnímu koncilu věřících, nebo jeho většině (aut illius valentiorum multitudinem), a nikoli jinému částečnému kollegiu, nebo jednotlivé osobě jakéhokoli stavu přísluší rozhodovati v sporných otázkách zákona božího a zvláště „o tom, co sluje artikuly křesťanské víry“, v něž je nutno věřiti pro spásu věčnou.²⁶⁾

Co jest tedy u Marsilia pravidlem a logickým důsledkem jeho systému, spočívajícího na antické nauce o státu a suverenitě lidové, přijímá Occam, pochybovačný františkánský theolog, vycházející z augustiniánské představy o spirituelní, neviditelné, avšak autonomní církvi, jen jako nevyhnutelnou výjimku in extremis.

Než ani Marsilius z Padovy „nejhorší bludař“ své doby, neunikl rozporům v doktríně o církvi, na první pohled tak důsledné a revoluční zároveň. Tane mu sice na mysli církev bez hierarchie, ale ve svých vývodech nedostal se ani on ze zakletého okruhu všech reformátorů před Reformou. Modifikuje sice rozličně vztahy a kompetenci starých institucí církevních: papežství, episkopátu a generálního koncilu, zvláště co se týče rozhodování o člancích víry, jež přesunul plně na koncil, ale na konec ponechává přece všechny při jejich právní i skutečné existenci. Žádá toliko na nich, aby sloužily svému účelu duchovnímu a aby se včlenily v státní organismus, doufaje optimisticky, že je možno historické útvary naplniti novým duchem k lepšímu životu. Marsilius tedy revolucionářem náboženským nebyl.²⁷⁾

Konkluse Marsiliovy působily značně na rozhodování Ludvíkovo v boji s kurií. Ale trvalejšího ohlasu v literatuře XIV. století kniha padovského učence, tak účinně a dobře

²⁵⁾ c. 33.

²⁶⁾ c. 2.

²⁷⁾ Srv. k tomu Hauck, l. c. V. str. 506. Zračí se to dobře v bulle Jana XXII. Licet iuxta doctrinam (ze dne 22. X. 1327) u Th. Rymera, Foedera etc. II., 2, 3 str. 199, kde se na prvním místě vytýká Marsiliovi z Padovy a Janovi z Jandunu jako hlavní blud, že Kristus solvit tributum caesari... necessitate coactus (vřadění církve do státu) a ve IV. čl. se odsuzuje jejich názor, že všichni kněží, ať papež, arcibiskup, nebo prostý kněz jsou ex institutione Christi auctoritatis et iurisdictionis aequalis. Quod autem unus plus alio habeat, hoc est, secundum quod imperator concedit uni vel alii plus et minus; et sicut concessit alicui, sic potest illud etiam revocare. Tedy instituce takové jsou zde, třebaž by byly fakticky závislé na císaři „věřícím zákonodárci“, což je zase jen aplikace církevní právní představy čl. I.

psaná, neměla. O příčinách toho nelze se zde šířiti. Stačí vzíti na vědomí, že vláda kanonického práva a scholastické theologie byla ještě ve století XIV. do té míry pevná, že první jasnější záblesk myšlení renaissančního nemohl ji ohroziti. Dokonce i Viklef, třebaž traktát Marsiliův znal, blíží se v nauce o církvi spíše myšlenkám svého krajana Occama. A je to zase Occam, jehož argumenty o generálním koncilu si osvojuje ona část publicistiky o velikém schismatu západním, která bude propagovati theorii konciliární, jako jediné spasitelné východisko ze zmatků doby.

Kardinál Petr de Luna byl prvním, jenž se ihned na počátku roztržky mezi Urbanem VI. a kardinály vyslovil pro svolání koncilu, aby sesadil papeže,²⁸⁾ a v srpnu osudného roku čtyři italští kardinálové, František Tebaldeschi, Petr Corsini, Šimon Borsano a Jakub Orsini, kteří s ohledu na nebezpečí, do něhož se řítila církev, zaujali neutrální a zprostředkující postavení mezi papežem a majoritou kollegia, ačkoliv jejich sympathie patřily spíše odbojným kardinálům, navrhli kollegiu, aby spor o legitimitu volby Urbana VI. rozhodl koncil.²⁹⁾

Papež s tím souhlasil,³⁰⁾ domnívaje se snad, že jako svolavatel a předseda koncilu bude míti příležitost hájiti snáze a účinněji svou při s kollegiem. Také dominikán Raimund de Capua v invektivě proti kardinálům hlásá, že jest věcí koncilu a nikoli kardinálů, aby rozhodl o volbě Urbanově, jsou-li v tom směru pochybnosti.³¹⁾

Tak byla nastoupena via concilii. Nešlo však podle proposice italských kardinálů o generální koncil v pravém slova smyslu, nýbrž jen o shromáždění určitého počtu zástupců kléru, po třetině z Itálie, Francie a ostatních zemí, aby podali dobrozdání o meritu sporu. I úvaha, která vedla

²⁸⁾ Annales ecclesiastici k r. 1379 str. 359.

²⁹⁾ Tamže k r. 1378 str. 313 a srv. Ehrle, Die kirchenrechtlichen Schriften des P. von Luna, Archiv für Literatur- und Kirchengeschichte VII. str. 528 n. podle traktátu Petra de Luna: De concilio generali.

³⁰⁾ Srv. odpověď Petra Flandrina na Dubia Petra Tenoria, arcib. toledského, vyd. Franz Bliemetzrieder, Literarische Polemik zu Beginn des grossen abendländischen Schismas (Publikationen des österreichischen histor. Instituts in Rom I.), Wien, 1910 str. 88—89 a traktát pražského anonyma, Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 47, (1909), str. 401, o němž později.

³¹⁾ Traktát, Quid agitis, otiskuje Bliemetzrieder, Raimund von Capue und Caterina von Siena zu Beginn des grossen abendländischen Schismas, Historisches Jahrbuch XXX. (1909) str. 231—274.

Petra de Luna a italské kardinály, aby se při rozporu Urbana VI. s kollegiem užilo cesty koncilu, byla jednoduchá a ne-revoluční. Nelze zde mluvit o theorii konciliární. Myslíli na starší kanonickou zvyklost, kterou doporučoval Dekret (I. 17, 6; II. 7, 41), vznikají-li dubia o volbě papežově. Podobně se vyjádřil klérus pařížský na shromáždění v září t. r., několik neděl po návrhu řečených kardinálů.³²⁾

Než revoltující kollegium nepřálo tomuto způsobu řešení svého incidentu s papežem a po zvolení Klimenta VII. odvolal také Urban VI. svůj souhlas s projektem italských kardinálů. Důvody toho byly jasné: za dvojice papežské rozhodoval by koncil mezi Urbanem a jeho rivalem. Ale Urban byl přesvědčen, že on je pravým papežem, a poněvadž totéž pevné přesvědčení o sobě měl Kliment VII., byla via concilii stejně těžko schůdná, jako via cessionis. Zprostředkovací návrh, který se také vynořil v jednání mezi kardinály italskými a kollegiem, byl podle většiny kardinálů jen „ztrátou času.“ Via compromissi byla zajisté zcela beznadějná.³³⁾

Důvody, proč kollegium před druhou volbou zamítlo návrh italských kardinálů svolati koncil, jímž snad mohlo býti zamezeno rozkolu, osvětluje učený mluvčí kollegia kardinál Petr Flandrin v traktátu, *Quia res memoratu digna*.³⁴⁾ Je to obhajoba legitimacy Klimentovy, myšlenky kurialistické a nepřímou i francouzské politiky. Stačí všimnouti si jeho námitek proti koncilu, jako rozhodčímu ve sporu mezi Urbanem a kollegiem. Myslí zajisté jen na tuto fázi rozkolu, na eventuelní svolání koncilu před zvolením Klimenta papežem, kdy se vynořil plán italských kardinálů. Volbou Klimentovou, který jest podle Flandrina pravým papežem, stává se každá diskuse o možnosti koncilu bezpředmětnou. Ale ani takto úzce vymezený problém nepostrádá zají-

³²⁾ Bliemetzrieder, *Literarische Polemik* (Texte), str. 1—3.

³³⁾ Srv. cit. odpověď Flandrinovu, l. c. 87—88. O projektu ital. kardinálů srv. Bliemetzrieder, *Zur Geschichte der grossen, abendländischen Kirchenspaltung. Die Kardinäle Peter Corsini, Simon de Borsano, Jacob Orsini und Konzilsgedanken. Studien u. Mitteilungen aus dem Benedikt.- und Cist.-Orden XXIV.* (1903), str. 362 n. Týž, *Das Generalkonzil im grossen abendländischen Schisma* (Padeborn, 1904), str. 2 n. O jeho nezdaru Hauck, l. c. V. str. 726—734.

³⁴⁾ Vydal Bliemetzrieder, *Literarische Polemik*, str. 3—71. V textové části podává Bliemetzrieder rozbor traktátu (str. 37—58), ověřuje autorství Petrova a určuje čas sepsání traktátu. Zjišťuje, že jej začal psát hned po zvolení Klimenta VII. ve Fondi (v září 1378) a ukončil v Avignoně v březnu, nebo dubnu r. 1379.

mavosti, neboť pozorování Flandrinovo o povaze a dosahu koncilu má obecnější platnost. Před zvolením Klimentovým byla podle Flandrina sedisvakance. V takovém případě nemůže býti koncil svolán, ani odbýván. Pro to je několik důvodů. Každý koncil musí býti svolán od toho, kdo má autoritu a předsednictví s mocí soudní nad těmi, kteří jsou voláni k onomu koncilu, a nad osobami, jejichž věc se na koncilu projednává. A tak v případě tomto nemůže býti koncil svolán, neboť, když je stolice apoštolská uprázdněna, nemá nikdo z lidí moci a předsednictví nad kardinály a nad oním, jenž zápasí o úřad papežský (t. j. Urban VI.). Generální koncil nemůže býti svolán jinak, leč mocí papeže nebo jeho legáta zvlášť k tomu určeného.

Proto v případě tomto nemá místa shromáždění koncilu. Každý generální koncil přijímá svou autoritu od papeže, a co se na něm ustanoví a rozhodne, má svou účinnost od autority papežské. Ani tato podmínka není dána v jmenovaném případě a proto koncil nemůže býti svolán.³⁵⁾

Flandrin tvrdí dále, že sice z ranních dějin církve jsou známy četné příklady, kdy intrusus dosedl na stolicí apoštolskou, jak se stalo nyní; nenalézá se však, že by někdy byl konán koncil k tomu účelu, aby rozhodl, jestli onen jest papežem, nebo není. Proto také nyní se nesmí taková cesta nastupovati. Koncil nemůže býti svolán od toho, jenž jest pokládán za vetřelce, ani od knížat, poněvadž nemají autority ve věcech duchovních a moci nad osobami církevními, nejde-li přímo o temporalie. Není pravděpodobné — uzavírá Flandrin — že se někdy knížata dohodnou o místě koncilu a ostatních věcech, které třeba dojednati předem. Hrozí naopak

³⁵⁾ ... concilium nec potest vocari nec fieri in isto casu.

Omne concilium debet congregari per habentem auctoritatem et presidenciam iudiciariam super illos qui ad concilium ipsum vocantur, et super personas quarum causa in concilio terminantur. Ergo in hoc casu non potest concilium congregari. Consequencia tenet ideo, quia sede apostolica vacante super cardinales et illum qui de papatu contendit nullus vivens iurisdictionem aliquam, potestatem seu presidenciam habet, ut XXI. di. c. Quamvis et quasi per totam illam distinctionem...

Nullum concilium generale potest congregari seu fieri, nisi per papam, vel eius legatum ad hoc specialiter ordinatum. Ergo in isto casu congregatio concilii non habet locum. Consequencia probatur de off. del. c. Quoniam abbas...

Omne concilium generale recipit suam auctoritatem a papa, et que ibi statuuntur et declarantur, ab auctoritate pape recipiunt efficaciam. Ergo in hoc casu non potest celebrari concilium. Consequens ex se notum est, quia ubi deficit, et eius auctoritas... l. c. 62—63.

nebezpečí, že z toho vzniknou nepřátelství a války, jimiž se zlo jen rozmnoží. I kdyby knížata dovedla se rozhodnouti, což jest pouhý předpoklad, bylo by jednání tak dlouhé a svízelné, že by se neblahý stav církve ještě více zhoršil. Ergo ista via concilii, sicut numquam fuit obtenta retro actis temporibus, ita non est aperienda in futurum...³⁶⁾

Podobně soudili o koncilu právní poradcové Urbana VI. Jan de Lignano a Ubaldo de Ubaldis, kteří se rozcházelí s Flandrinem a ostatními francouzskými kurialisty jen v názoru o legitimitě papežů. V tom se shodovali, že koncil je nemožný a škodlivý jako nebezpečný prejudic církve.

Vznikem dvojice papežské byla ztracena ona možnost, kterou připouštěl dekrét a na niž spoléhali italští kardinálové, že by totiž Urban VI. svolal, nebo byl donucen nějakým mravním nátlakem svolati generální koncil. Nyní na otázku, kdo má autoritu svolati koncil, nedostávalo se odpovědi, neboť ve skutečnosti nebylo základny pozitivně právní, která by poskytovala řešení kanonicky bezvadné. Vrchnosti světské podle církevního práva nepříslušelo zasahovati do věci duchovní, a že nastalé schisma je záležitostí čistě duchovní, dokazovali kurialisté obou táborů. Svolati koncil měl právo jedině papež, ale kdo z obou je legitimním papežem, bylo sporné. Bez rozhodnutí v této věci nebyla dána hlavní kano-

³⁶⁾ Preterea hoc apparet ex exemplis sanctorum patrum qui nos ab evo precesserunt. Nam etsi reperiantur multis et multis vicibus fuisse intrusi in apostolica sede, sicut modo, non tamen reperitur quod ad declarandum si ille esset papa vel non, umquam fuerit concilium celebratum. Ergo non est hec via supersticiose invenienda... Et nec mirum, quia re vera posset congregari. Quero enim, per quem, quia per eum qui pretenditur intrusus? Non, per c. Ne Romanus l. de elec. in Clem. Per principes? Non, quia licet prelatos qui ab eis tenent temporalia, super temporalibus et ad eos pertinentibus possint vocare, de apella. Cum parati, et ibi de hoc, tamen inter ecclesiasticas personas, et ubi de spiritualibus agitur, sicut hic, nulla est eis auctoritas attributa, quos arctat necessitas obsequendi... Nec certe est verisimile, quod umquam principes possent concordare de loco nec de aliis concordandis, immo esset periculum, quod hac occasione simulaciones inter eos et inimicicie orirentur, et per consequens dissensiones et querre, et sic dum credent morbum curare, ipsum multiplicarent et augmentarent, et supposito quod possent, esset negocium tam longum quod propter malum statum ecclesie et longam vacationem ipsius et intricaciones que supervenirent ex gerendis interim per intrusum status ecclesie perderetur... Ergo ista via concilii, sicut numquam fuit obtenta retro actis temporibus, ita non est aperienda in futurum... l. c., 63—64.

nická podmínka k platnému svolání koncilu s platnou mocí rozhodovací a soudní: autorita a autenticita. Kdyby však došlo k jednotě o osobě papežské, nebylo by třeba koncilu a eo ipso nebylo by již schismatu.

V tomto bludném kruhu pohybovalo se theoretisování dekretistů kurialistického směru, vybudované pečlivou znalostí práva kanonického i civilního, a v úplném souhlasu se staršími výklady o moci papežské a koncilu. Podle jejich nauky generální koncil je vlastně stará synoda, kterou tvoří episkopát (arcibiskupové a biskupové) a preláti. Tedy koncil jako shromáždění hierarchie — synoda kléru. Papež, vikář Kristův a hlava celé církve, nebo legát jeho jménem, předsedá tomuto koncilu a propůjčuje mu autoritu.³⁷⁾ Solus dominus papa habet ipsum authenticare et auctoritatem dare. Jedině takové shromáždění je concilium secundum statuta canonum. Synoda, jíž chybí tyto vlastnosti, je conciliabulum a neváže nikoho.

Tato představa o koncilu odpovídá také hierarchickému pojmu církve bojující; je čistě vertikální:³⁸⁾ papež, jako prostředník mezi bohem a viditelnou církví, s biskupy a preláty v hierarchické posloupnosti,³⁹⁾ představují církev a magisterium církve. Jak patrně, koncil takový je spíše jen vnější reprezentací církve a v případech výjimečných, neboť ani svoláním koncilu papež jako jeho svolavatel a předseda nezadáva svému primátu a neomylnosti ve věcech víry, habens auctoritatem et presidenciam iudiciariam.⁴⁰⁾

³⁷⁾ Srv.: Cum summus pontifex caput est totius ecclesiae a Christo institutus, ad illum maxime spectat symbolum fidei edere sicut etiam generalem synodum congregare, Thomas de Aquino, Summa theologiae II. II. ae quae. I. de fide, op. III., X. artic.

³⁸⁾ Srv.: Ergo si deviat terrena potestas, iudicabitur a potestate spirituali; sed si deviat spiritualis minor a sua superiori; si vero suprema, a solo deo, non ab homine poterit iudicari. Bulla Bonifacii VIII. Unam sanctam, Annales eccl. k. r. 1302 č. 13; Extravag. comm. lib. I. tit. 8. de maior. et obed. Friedberg, Corpus iuris canonici II., 1245 n.

³⁹⁾ Srv.: Medius autem inter deum et populum christianum est ipse papa, unde nulla lex populo christiano est danda, nisi ipsius papae auctoritate, sicut nec aliqua lex fuit data populo israelitico, nisi mediante Moyse. Augustinus Triumphus de Ancona, Summa de potestate papae (1320) srv. C. Mirbt, Quellen zur Geschichte des Papsttums und des römischen Katholizismus (Tübingen, 1924) str. 216.

⁴⁰⁾ Srv.: Quod solus romanus pontifex iure dicatur universalis. Quod legatus eius omnibus episcopis praesit in concilio, etiam inferioris gradus. Quod nulla synodus absque praecepto eius debet generalis vocari. Quod

Průlom do tohoto nazírání přináší počátek XIV. století. Papalistská koncepce koncilu byla otřesena v základech, prakticky i *via facti*, vlivem politických a mocenských událostí, jež jako obyčejně razí si dráhu bez ohledu na stávající teorie a tvoří si ideologii novou. Naukově se ohlašuje její pád jednak znovu probuzeným protihierarchickým a nábožensko-duchovním pojmem církve jako universálního společenstva věřících, jehož zdůvodnění podává zvláště oposice protikurialistická v čele s Occamem, ačkoli tendence podobné pronikají znatelně od doby papeže Innocence III. také u některých kanonistů, jejichž orientace papalistská je zcela nepochybná (Augustinus Triumphus a j.); jednak výklady Marsiliovými o nové státní teorii z principu lidové suverenity, souvisícími zase rozličně s učením francouzských legistů, jimž spor papeže Bonifáce VIII. s králem Filipem IV. Sličným dodal hojně živné látky.

Obě novotné představy, theologická o církvi universální a státně právní o principu lidové supremacie, se prostupují a konkrétně projevují v thesi o generálním koncilu. Sám vývoj teorií i mocenských událostí spěje nezadržitelně k nové formulaci generálního koncilu, v níž by našly společnou právní basi politické tendence protipapalistské i různorodé nauky církevní oposice. Generální koncil takový může být ovšem jen skutečnou a jedinou reprezentací církve universální, církve shromažďující se podle jednotlivých jejích částí. Tato myšlenka konciliární, na rozdíl od papalistského učení o koncilu, je podle šetření Hauckova⁴¹⁾ logický důsledek přenesení přirozeně právních názorů o podstatě korporace na církev. Nad generálním koncilem jest autorita církve všeobecné, ale na generálním koncilu soustřeďuje se reprezentace církve, jen zde má své místo i svůj tribunál papež, episkopát, klérus i věřící laikové, jedná-li se o otázkách, týkajících se všech částí církve. Co se všech dotýká, budiž projednáváno, schváleno, nebo zamítnuto všemi. To jest horizontální představa koncilu jako korporace.

Generální koncil je aktuálně vyšší i autoritativnější instituce, než papežství a episkopát, neboť papež sám i papež

a nemine ipse iudicari debeat. Řehoř VII.: *Dictatus papae*, srv. E. Caspar, *Das Register Gregors VII.*, I. (Berlin, 1920), str. 201 n.

⁴¹⁾ A. Hauck, *Die Rezeption und Umbildung der allgemeinen Synode im Mittelalter*, *Histor. Vierteljahrschrift* 1907, str. 465 n. a t ý ž, *Kirchengeschichte Deutschlands V.*, str. 736, pozn. 4.

s klérem mohou blouditi ve víře. Z tohoto pojetí generálního koncilu lze vyvoditi konkluse, jež by směřovaly proti právní posici papežství a byly skutečně také naznačovány. Než hlasatelům konciliární teorie, o nichž bude dále řeč, nešlo o tuto konsekvenci. Chtěli jen ukázati, že stará koncepce obecné synody, které propůjčuje papež autenticitu svou autoritou, nepostačuje již ideologii doby v teorii ani v praksi a že platí spíše pojetí opačné: generální koncil jako představitel církve universální a výraz její vůle, jedná-li tedy jménem celého společenstva věřících, jest nad papežem.

Theorie tato mohla vésti z nesnází schismatu. Cestu ukazoval Occam.

* * *

První, kdo literárně dal výraz změněnému názoru na podstatu a funkci koncilu, jako prostředku k odstranění velkého schismatu, byl profesor pařížské university Jindřich z Langensteina.⁴²⁾ Učinil tak traktátem *Epistola pacis*.⁴³⁾

Je to fingovaný rozhovor mezi urbanovcem a klimentovcem, v němž po delší konfrontaci argumentů obojího tábora zjišťuje urbanovec, že vzájemným přesvědčováním se nikdy nedojde k dohodě. Obtíže se nezmenší, ani kdyby jeden pretendent apoštolské stolice obdržel vrch nad druhým *via facti*, poněvadž se nepodaří přesvědčiti celek křesťanstva, že vítěz je také papežem *de iure*, legitimním. Všechny pochybnosti v otázce papežské odstranění jedině koncil generální. Mohou být ovšem různé náhledy, kdo a jak má svolati koncil: zda oba papežové, kardinálové, nebo ostatní klérus. V zásadě platí, že církev je soudcem ve své při a vždy se může shromáždit ve svých

⁴²⁾ O něm srv. F. J. Scheuffgen, *Beiträge zu der Geschichte des grossen Schismas* (Freiburg im Br., 1889), str. 35—75; Aug. Kneer, *Die Entstehung der konziliaren Theorie. Zur Geschichte des Schismas und der kirchenpolitischen Schriftsteller Konrad von Gelnhausen und Heinrich von Langenstein* (Römische Quartalschrift I. Supplementheft, Roma 1893), str. 60 n. Ostatní literatura v *Realencyklopädie der protest. Kirche u. Theologie VII.* (čl. B. Besse). O poměru university pařížské k schismatu a konciliární teorii srv. Kneer, I. c. 1 n., 106 n. a Hauck, I. c. V., 734—736.

⁴³⁾ Psán někdy mezi poč. května a poč. července 1379, srv. Hauck, I. c. 737, pozn. 2, tamže o edicích; cituji podle výňatků Scheuffgenových, I. c. 44—58.

zástupcích. Jestliže však oni činitelé v církvi, jimž podle hierarchické posloupnosti náleží svolati koncil, projeví odpor nebo netečnost, pak devoluje jejich právo na ty, kteří koncil svolati a obeslati chtějí.⁴⁴⁾ V krajním případě, kdyby vše selhalo, jest spravedlivé, aby zakročila vrchnost světská. Neboť generální koncil není každé shromáždění, které se svolává z dopuštění papežova, jinak by zajisté každé konsistorium bylo generálním koncilem. Jen takové shromáždění lze pokládati za generální koncil, „k němuž se právem scházejí rozličné osoby, majíce autoritu a zastupující rozličné části z celého křesťanstva, aby jednaly o společném dobrém.“ Tedy zástupcové všech částí církve. Neboť Kristus není jen bohem kleriků, nýbrž i laiků. A cesta generálního koncilu jest „obecnou a královskou cestou církve prvotní.“⁴⁵⁾

Jindřich z Langensteinu myšlenku generálního koncilu jen nadhodil, ale nerozvinul. Definici koncilu přejímá doslovně z *Occamova Dialogu*⁴⁶⁾ — jediné tím jest Epistola pacis pozoruhodná. Ostatní jeho úvahy jsou spíše správné postřehy a nemají ani methodicky ani věcně dosti průkazné síly, aby Occamovu thesi o generálním koncilu a ideu koncilu vůbec učinily přijatelnou theologům a kanonistům.

O to se pokusil druhý Němec, také profesor pařížské university, Konrád z Gelnhausen, duch nepochybně soustředěnější a pronikavější.⁴⁷⁾ V prvním kratším traktátě *Epistola brevis*⁴⁸⁾ opakuje, co řekl před tím ústně králi Karlovi V. stran schismatu: jestliže není možno prokázati písmi autentickými, má-li se v takovém případě schismatu svolati koncil, diktuje nesporně rozum přirozený (*ratio naturalis*), že se tak státi musí.⁴⁹⁾ Může-li býti stále sporné, kým má býti v tomto případě koncil svolán, jest zase podle rozumu přirozeného nutné a dostačitelné, aby se za souhlasu obou papežů, budou-li chtít souhlasit, chopil iniciativy k svolání koncilu sám král francouzský s králem

⁴⁴⁾ Scheuffgen, l. c. 57.

⁴⁵⁾ l. c. 57—58.

⁴⁶⁾ Srv. nahoře pozn. 19.

⁴⁷⁾ O něm srv. hlavně Scheuffgen, l. c. 75—91, Kneer, l. c. 33—69, 106—126 a K. Wenck, Konrad von Gelnhausen und die Quellen der konziliaren Theorie, *Histor. Zeitschrift* 76 (40), 1896 str. 6—61.

⁴⁸⁾ Ze srpna 1379, vydal Kaiser v *Histor. Vierteljahrschrift* III. (1900) str. 381—386.

⁴⁹⁾ L. c. 383.

římským a ostatními knížaty, preláty, theology a kanonisty a vůbec se všemi podle jejich sil a práv, maje na mysli příklad z řádu přirozeného: tak podobně v těle hmotném všechny údy pracují podle své možnosti k uzdravení poraněné hlavy.⁵⁰⁾ Třeba se jen shodnout o místě a čase.⁵¹⁾ Souhlas obou papežů k akci francouzského krále si představuje Konrád jako *submissi*, nebo podrobení až do rozhodnutí koncilu a uvádí příklady z dějin, kdy se papežové pokorně sklonili před koncilem, nebo slíbili se podrobiti jeho rozsudku. Není žádnou námitkou, čte-li se v kanonu, že generální koncil nelze svolati bez papežské autority, poněvadž tomu místu třeba rozuměti s předpokladem, že obecně není pochybnosti o osobě papežově a že se nevyskytuje případ, kdo z obou po sobě zvolených papežů je pravým. Zákodárce zakládá právo přihlížet k tomu, co se přihází pravidlem a nikoli výjimkou. Ale nutnost jest také zřídlem práva: „Nechť proto povstane epikeia a údy ať běží na pomoc své hlavě...“⁵²⁾

Touto aplikací epikie na generální koncil naznačuje Konrád, že přítomné schisma je z oněch případů, kdy právo pozitivní nepostačuje: třeba se odvolati k právu přirozenému a božskému. Průlom do práva pozitivního je příkazem nutnosti, aby pozitivní řád právní mohl býti nadále zachován.

Proti myšlence koncilu, propagované Konrádem z Gelnhausen u dvora francouzského a na pařížské universitě, vystoupil kardinál embrunský Petrus Amelii traktátem *Quoniam a pluribus asseritur*.⁵³⁾ Podle Petra neexistuje právo obecnosti, je však notorická autorita stolce papežského nad církví universální a proto, kdyby se bez autority papežské shromáždil klérus všechen, nemůže slaviti universální koncil.⁵⁴⁾ Svolává-li se koncil, buď děje se tak bez autority papežské a potom nemá platnosti, co se na něm ujedná; nebo s autoritou jednoho z obou a již tím jest onen za papeže pokládán: tedy ani z autority obou

⁵⁰⁾ L. c. 384.

⁵¹⁾ L. c. 383.

⁵²⁾ Exurgat ergo epikeia, et membra suo capiti succurant et ab altero uniantur, nam et qui pedibus truncatus ire non valet, necessitate imminente manibus et aliis membris... tentat se mutare... l. c. 386.

⁵³⁾ Vydal Bliemetzrieder, *Literarische Polemik*, str. 91—111, kde bezvadně prokázáno, že se jím čelí Konrádově *Epistola brevis*.

⁵⁴⁾ L. c. 92.

zároveň, poněvadž současně nemohou býti papeži. Proti názoru Konrádovu o *submissi* papežů čelí Petr druhou konklusí. Universální synoda, shromážděná autoritou pravého římského papeže, má sice hlas ve věcech víry, ale nemůže papeže souditi. Papež se také nemůže podrobiti koncilu, leč by se vzdal úřadu papežského. Jsou-li v dějinách případy *submisse* papežů, jíž se dotýká Konrád, není dovoleno jimi argumentovati, poněvadž *nezakládají právo*. Konečně jakákoli pochybnost o volbě papežově, eventuelní *submisse* papeže a domnělá nutnost, to vše nedodává koncilu širšího práva, než mu přísluší, nelze-li jinak prokázati, že mu skutečně přísluší; vykládati však zákony pomocí epikie je mimo oblast právního dokazování. Koncil nemá jurisdikce nad papežem a tedy nemůže někomu dáti ani „provisi“ na papežství. Přítomný spor již osobami obou pretendentů nepatří před tribunál koncilu. Je to *causa maior*, rezervovaná papežské stolici — netanguje „nižších“ v kleru, ani laiků.⁵⁵⁾ Idea koncilu byla traktátem Petra Amelii popřena jako cesta právně nemožná a fantastická.⁵⁶⁾

Základem tohoto protikonciliárního útoku je přesvědčení, že Kliment VII. jest legitimním papežem a že koncil nelze svolati bez autority papežské. Důsledky, jež vyvozuje z vytčených premis oslňují čistou argumentací a bohatým aparátem kanonickým. V podstatě jsou to však pouhé *konsekvence* z *these* bez *důkazu*, jehož vyžadoval celkový aspekt učení o koncilu, neboť podle něho zásadu, že papež propůjčuje autoritu koncilu, není možno upotřebiti s prospěchem k řešení schismatu. Ale hledisko kardinála embrunského setkalo se s bezvýhradným souhlasem u představitelů avignonské kurie i francouzské politiky.

Konrad z Gelnhausen odpověděl v máji 1380 obsáhlejším traktátem, v němž rozvádí svůj názor na generální koncil polemicky a podrobněji. To jest ona *Epistola concordiae*, nejvýznamnější projev konciliární v celé publicistice o velikém schismatu západním.⁵⁷⁾

⁵⁵⁾ L. c. 93, 94, 95.

⁵⁶⁾ L. c. 99—106 vykládá kardinál o obtížích, které se staví do cesty tomu projektu prakticky, kdyby theoreticky byl koncil možný. Klade důraz zvláště na to, že tím vzniká prejudic, nebezpečný církvi.

⁵⁷⁾ Vydal posledně a nejlépe Bliemetzrieder, l. c. 111—140. Vnější dějiny Listu svornosti a poměr jeho k trakt. Petra Amelii srv. Kneer, l. c. 48 n. a Bliemetzrieder, l. c. 66 n. (text).

V první kapitole ukazuje Konrád ve třech konklusích, že pro reformu jednoty a smíru v církvi universální jest prospěšné, aby generální koncil byl svolán a že svolán býti může a má. V druhé uvádí důvody, jimiž se snaží někteří prokázati opak. Osvětluje zde šíře, co řekl již v prvním traktátě. Nejdůležitější jest však kapitola třetí, kde podává definici církve a vyvozuje z ní, že generální koncil lze hájiti theologicky i právnicky, což v *Epistola brevis* pouze naznačoval. Tyto *tres consideraciones notabiles* třetí kapitoly jsou vlastní odpovědi kurialistům směru Petra Flandrina a Petra Amelii; rozvíjejí myšlenku o koncilu v *theorii* konciliární s oním přízvukem, jenž jako její specifikum propůjčuje duchovnímu úsilí Konrádovu trvalé místo v církevních dějinách středověku.

Církev definuje slovy sv. Bernarda z Clairvaux jako shromáždění (*congregacio*) všech věřících v jednotě svátostí. Víra této církve, jež se bude vždy těšiti z milosti a lásky Kristovy, nezanikne do dne soudného.⁵⁸⁾ Dvě jsou, nebo býti mají, hlavy této svaté matky universální církve, obě v pořadí a duchovní. Jednou, základní, vždy zdravou a neporušenou jest Kristus, správce víry, jenž si uchovává v panenství svou nevěstu, církev. Proto církev není nikdy bez hlavy (*acephala*) — Kristus zajisté přislíbil, že s námi bude až do konce dní. Přislíbení Kristovo potěšuje nás nejvíce v zmatcích tohoto schismatu, neboť vždy budeme míti biskupa a pastýře duší našich. Druhou hlavou církve, *sekundární*, jest papež, jenž jest vikářem první hlavy, Krista. Tato druhá hlava církve někdy chybí: zemřeli papež, nebo ztratí-li milost, postrádá církev skutečně své hlavy sekundární, ačkoliv hodnost papežství tím nehyne. Kristus sluje proto hlavou církve, že vlévá plnost ducha i milosti v církev, všem jejím údům, které splynuly s ní vírou nebo svátostmi víry; jako bůh vlévá takovou milost autoritativně, jako člověk svými zásluhami. Papež však jest hlavou méně základní a sekundární. I když jí církev postrádá, ať přirozeně, nebo pro nedostatek milosti, tělo a údy církve žijí vždy. Neboť máme vždy Krista a t. d. Kristus je hlavou církve universální, nezahřeitelné, v níž se neporušenost víry, naděje a lásky udržuje vždy; víra Kristova může býti v ní zachráněna třebas jediným věřícím, mužem nebo ženou a také skutečně již byla zachráněna, jak se ukazuje na Panně Marii po útěku apoštolů. Neboť tato církev

⁵⁸⁾ L. c., 128.

nevyklučuje nikoho, naopak zahrnuje každého věřícího, tedy i — papeže.⁵⁹⁾

Jak patrně, operuje Konrád s výkladem pojmu spirituální, neviditelné církve na základě formulace Bernardovy, která je poněkud statictější, „církvnější“, než geniální koncepce Augustinova, připouštějící důsledky značně se rozcházející, aby rozkladem o dvou hlavách církve universální získal prostor a theologickou basi pro svou ideu o koncilu.⁶⁰⁾

Tomu výkladu předcházejí úvahy, nepochybně occamovského ražení o dvou církvích. Kristus je hlavou a základem církve universální, jež nemohla a nemůže bloudit ve víře, ani zahynouti hříchem smrtelným. Papež však může bloudit, podobně kardinálové, ostatní klérus a věřící. Papež, jako sekundární hlava církve Kristovy, který může bloudit a smrtelně hřešit, je zároveň — vykládáme-li správně smysl náznaku Konrádova — hlavou církve bojující, která také bloudívá a je poskvnitelná hříchem smrtelným, a proto není schopen spravovati neporušitelnou nevěstu Kristovu, jíž jest církev universální. Církev universální je „vyšší.“⁶¹⁾ Počíná se od Jerusalema a zahrnuje i „církve papežovu a kardinálů“, která může bloudit a hřešit, což ovšem není nebezpečím konečným, neboť v církvi universální nikdy nezahyne pravá víra Kristova.

Po delší obhajobě svého předpokladu, že v zásadě je oprávněno užití epikie k řešení otázky papežské, uzavírá Konrád, že v případě nutnosti, nelze-li dosíci souhlasu papežova k svolání koncilu, může se svolati koncil bez jeho autority, kterou jinak nepopírá, a přichází k výměru koncilu, jehož konturu již rýsoval na pozadí svého výkladu o dvou hlavách církve Kristovy. Nepřekvapuje, známe-li prehistorii myšlenky o koncilu a celkový aspekt obhájců

⁵⁹⁾ L. c., 129.

⁶⁰⁾ Myšlenkové rozpory intermezza o dvou hlavách jsou patrné na první pohled. Konrád praví, že jsou, nebo býti mají, dvě hlavy universální církve, tomu odporuje výklad o papeži; mluví o dvou hlavách universální církve, ale s tím pojmem spojuje pouze hlavu první, Krista; papeže nazývá prostě *caput ecclesie secundarium*, je tedy sporné, zdali si představuje papeže, jako sekundární hlavu církve universální, ne-li, jak by se zdálo z následujícího, potom odporuje své základní thesi.

⁶¹⁾ L. c. 122. Nejde nám o evidentní nesoulad tohoto závěru s hořejšími výklady o dvou hlavách církve všeobecné, nezhrěšitelné (Kristus je přece také hlavou církve bojující), nýbrž snažíme se podati, pokud lze, věrně myšlenkový pochod Konrádův.

konciliarismu, že také Konrádova představa o koncilu, jako jeho spolubojovníka Jindřicha z Langensteinu, kryje se s thesí Occamovou takřka doslovně: generální koncil je schůzka nebo shromáždění mnohých nebo většiny osob, na místě společném a příhodném, řádně svolaných, představujících, nebo zastupujících osoby všech stavů, řádů a pohlaví za účelem jednání o společném dobru církve všeobecné.

Je to jediná možná cesta, která vede z pohromy křesťanstva, jíž jest přítomné schisma.⁶²⁾

Idea koncilu, jak známo, podlehla, ačkoliv Konrád z Gelnhausen ji propagoval s opravdovostí a vynalezavostí učeného kanonisty a theologa.⁶³⁾ Teprve počátek XV. století dá jí určité zadostučinění.

Hlavní význam konciliární theorie Konrádovy vidím však v tom, že prodlužuje do budoucna na poli theologickém i církvě právním úrodné období kriticizmu a skepticismu, jehož předním iniciátorem byl Vilém Occam. Ohlas myšlení Occamova zachytíme i v české literatuře o schismatu.

* * *

Z publicistiky o velikém schismatu západním vešly v Čechách nejdříve ve známost traktáty Jana de Lignano a Jakuba de Sève, jejichž kopie brzo po publikování byly

⁶²⁾ L. c. 131—132. V další kapitole IV. (l. c. 133—140) oslabuje důvody „in contrarium militantes“ a ohrazuje se proti event. tvrzení, že ubírá papeži a kardinálům na jejich moci a vážnosti. Konrád skutečně nepopírá božský původ papežství, ani plnost práva, která přísluší papeži podle kanonických předpisů, ani autoritu papežovu nutnou k svolání koncilu. Z jeho názoru o papeži jako sekundární hlavě církve lze ovšem snadno vyvoditi konklusi, ohrožující právní postavení papežovo a t. d., ale Konrád byl toho dalek. Veškeré jeho theoretisování má jediný cíl praktický: jak zdati výjimečný případ, který se vzpírá platnému právu pozitivnímu, aby jeho řešením neutrpěl právní status quo. Generální koncil měl odstraniti schisma — Konrád chtěl přispěti k pacifikaci církve a nikoli vymýšleti a propagovati nové doktriny.

⁶³⁾ Druhý spis Jindřicha z Langensteinu *Epistola concilii pacis* je myšlenkově závislý na traktátu Konrádově, často úplně do slova, srv. Scheuffgen, l. c. 75 n., 84—91 a Kneer, l. c. 60 n. Jinak jest to obratný projev propagace konciliarismu, plný mravokárného horlení. Velmi se rozšířil, takže zastínil i svůj vzor a pramen, s nímž se ovšem měřiti nemůže. Opačné mínění Bliemetzriederovo, l. c. 71 (text) je neudržitelné. Doslovná závislost Langensteinova na Gelnhausenovi je právě v partiích ideově nejoriginálnějších, jak věrojatně vyplývá z iuxtaposic Kneerových, l. c. 110—120.

odeslány kanceláři královské. Stalo se tak nepochybně z popudu římské kurie, které velice na tom záleželo, aby římský král byl informován o událostech zběhlých při volbě papeže podle oficiálního „casus“, jehož text byl východiskem dobrozdání obou obhájců Urbanovy legitimacy.

Není pochyby, že kancléř, horlivý stoupenec Urbanův, se postaral o to, aby „skvělý důkaz“ o právu Urbanově, za jaký pokládal traktát svého učitele, došel patřičné pozornosti v širších kruzích české intelligence, zvláště když se ukazovalo, že bude nutno čelit propagandě klimentovské i v českých zemích. Jasně se zračí tato okolnost v determinaci o legitimitě Urbanově, která vznikla v prostředí velmi blízkém Jenštejnovi. Dokončil ji dne 22. dubna 1379 Johannes de Braclis, profesor theologie a lektor v kapitule pražské.⁶⁴⁾ Formálně jest to disputační allegorie, obsahem pak exploitace stěžejných myšlenek obrany Jana de Lignano. Z téhož autora čerpá anonym pražský, který vyvrací námitky kartuziánů proti volbě Urbanově.⁶⁵⁾ Sem patří nedokončená apologie Urbanova neznámého cisterciáka vyšebrodského.⁶⁶⁾

Všechny tyto spisy předčí Jenštejnův traktát, De consideratione, napsaný asi v druhé polovici července r. 1385 a poslaný přímo papeži.⁶⁷⁾ Obsah jeho možno podati stručně: Největším zlem, které kdy stihlo církev, je nynější schisma. Příčinu vzniku rozkolu třeba hledati v obecně neblahém stavu církve pod správou avignonskou. Ale theolog Jenštejn nezdržuje se příliš u tohoto faktu, jehož rozvedení a zdůvodnění by zajímalo historika především. Klade větší důraz na výklad tohoto zjevu v řádu metafysickém a pojímá příčiny schismatu pod zorným úhlem theologického pragmatismu. Schisma jest následkem hříchů lidských, dopuštění božího a vůle boží. Vyzývá Urbana, aby vytrval, a končí napomenutím, aby se mírnil ve svých skutcích. Traktát má tedy ráz

⁶⁴⁾ Rkp. univ. knih. pražs. č. 2527 (fo 44a—49b; 52a—60a) a č. 2483 fo 156a—170b srv. J. Truhlář, Paběrky z rukopisů klementinských LIX. Č. Č. H., VIII., 1902, str. 191—194.

⁶⁵⁾ Fr. Blie Metzrieder, Der Kartäuser-Orden und das abendländische Schisma, zugleich zur Geschichte der Kartause Mariengarten bei Prag, Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen XLVII., 1909, str. 47 a n.

⁶⁶⁾ Rkp. knih. ve Vyšším Brodě č. 49, fo 20a.

⁶⁷⁾ Traktát vydal Sedlák, Studie a texty k náboženským dějinám českým II., str. 35 a n. Vzorem byl Jenštejnovi spis Bernardův De consideratione ad Eugenium papam, velmi oblíbený ve středověku, srv. Scholz, I. c. I., str. 207—210.

čistě meditativní. Z povšechných nářků na zkázu církve, na simonii prelátů, nelze si vybrati mnoho pozitivního. Nejcennější poznatek z toho jest, že již kolem roku 1385 působí v Čechách myšlenky Viklefovy. Kněží mají žiti v apoštolské chudobě, církevní desátky jsou pouhé almužny, které možno hřešícímu knězi odeprít. Jenštejn vidí v šíření viklefství také následek schismatu a polemizuje proti němu.⁶⁸⁾

Nejvýznamnějším však literárním projevem Jenštejnovým o velikém schismatu západním jest polemický dvojtraktát proti spisu M. Vojtěcha Raňkova z Ježova, De scismate. Traktát Vojtěchův nepodařilo se dosud najíti, a poněvadž odpověď Jenštejnova se zachovala v jediném exempláři (vat. lat. 1122) bez označení autora, s kterým polemizuje, vynořuje se tak řada otázek, které třeba zodpověděti předem, než přistoupíme k bližšímu rozboru myšlenek obou projevů.

Běží nejdříve o to, zda traktát, s kterým polemizuje Jenštejn, napsal skutečně Vojtěch. Vychází to najevo ze slov Jenštejnových v úvodě k polemické trilogii traktátové proti Apologii Vojtěchově, též trojdílné. Vyvrácení Vojtěchova názoru na schisma bylo obsahem čtvrtého traktátu, který v tom pořadí následuje ve vatikánském kodeksu. Jenštejn zajisté ve zmíněném úvodě předkládá rozvrh své odpovědi Vojtěchovi; chce ukázati na nesprávné nazírání Vojtěchovo ve čtyřech bodech: v nauce o očištění svatých, o svátku Navštívení Panny Marie a odúmrtích. Co se týče čtvrtého bodu, praví Jenštejn doslovně: Quibus omnibus sic actis, recordati fuimus cuiusdam libelli de scismate per te compositi atque tuis manibus conscripti, nequaquam estimabamus eum similiter obmittere... consciencie tamen adeo scrupulo nos urgente ad te secrete misimus, ut te secrete declarares, vel secrete revocanda revocares, consciencieque nostre satisfaceres. Vojtěch však odpověděl před veřejným notářem, že neví o ničem bludném ve svém traktátě a že jej chce hájiti veřejně. Tím však nyní nutí Jenštejna, aby o tom psal, quia reticere eundem sine offensa dei et ecclesie orthodoxe minime amplius poteramus. Igitur constat ex iam factis quatuor perturbasse — totiž andělé (očistec), P. Marii a chudé (qui ipsum Christum representant) — proinde apponens iniquitatem super iniquitatem tuam, almam et orthodoxam matrem ecclesiam cum summo eius pontifice. A ještě jednou vypočítává „nepravosti“ Vojtěchovy dodává jako čtvrtý blud

⁶⁸⁾ Sedlák, I. c. 105.

Vojtěchův: *Quarto et postremo, quod sacrosanctam conturbasti ecclesiam in compilacione cuiusdam tractatuli et dominum Urabanum summum eius pontificem plura erronea implicans ibidem, sicut luculenter hec omnia racionabiliter contra te deducuntur in posterum.*⁶⁹⁾ To také přesně odpovídá rozdělení polemiky Jenštejnovy proti Vojtěchovu traktátu *De scismate*: pojednává nejdříve o klíčích církve a potom v druhé části o legitimitě Urbana VI.

Na otázku, kdy vznikl traktát Vojtěchův, můžeme dáti odpověď jen po zjištění, kdy napsal Jenštejn svou polemiku proti němu. Krofta v recenzi práce Sedlákovy⁷⁰⁾ se snaží datovati druhou část Jenštejnovy odpovědi, zvanou *De veritate Urbani*, na základě dvou zmínek v onom traktátě: o Janu de Lignano mluví se tam jako o mrtvém (zemřel 19. II. 1383) a o pokřtění Litvy, z čehož vysvítá, že traktát nemohl býti napsán před druhou polovinou r. 1386 — termín ante quem jest ovšem smrt Vojtěchova (15. VIII. 1388). Ale lze datovati přesněji. Vzpomínaný traktát Jenštejnův byl napsán až po traktátech o očistci, o svátku Navštívení Panny Marie a o odúmrtích, tedy v tomto časovém pořadí jako čtvrtý a tedy naposled, což plyne jasně z vlastní proposice Jenštejnovy, když mluví, že námitky proti Vojtěchovu traktátu o schismatu racionabiliter contra te deducuntur in posterum. Svěcení svátku Navštívení Panny Marie nařídil Jenštejn, jak důmyslně dovodil Kalousek,⁷¹⁾ na synodě, konané dne 15. července 1386, proti čemuž vystoupil Vojtěch nejdříve protestním listem, a za nedlouho potom, asi koncem léta, vydal Jenštejn privilegium o odúmrtích na arcibiskupských statcích (*de devolucionibus non recipiendis*), proti čemuž zase mluvil Vojtěch v kapitule. Jenštejnova srážka s Vojtěchem na Křivoklátě před králem (stran očistce svatých) mohla býti v lednu, nebo spíše v červnu r. 1386, kdy se král na tomto hradě zdržoval, jak patrno z akt tohoto roku. Nechybíme tedy, datujeme-li sepsání Apologie Vojtěchovy do posledních měsíců r. 1386. Nyní však Jenštejn praví o Vojtěchově Apologii: *sane tua scripta fere biennio per te conquisita et collecta, tarde nobis essent tradita* — to by tedy znamenalo, že Jenštejn píše svou polemiku asi v polovici nebo v druhé polovině r. 1388. Ale můžeme jíti dále. Kalousek ukázal, že traktát o odúmrtích (tedy v časovém sledu třetí traktát

⁶⁹⁾ J. Loserth, *Beiträge II.*, l. c. 205 a n.

⁷⁰⁾ Č. Č. H., 1916, str. 164 n.

⁷¹⁾ *Zprávy král. české společnosti nauk*, 1882, str. 170.

a druhá třetina celé práce Jenštejnovy) byl napsán po 2. dubnu 1388, neboť již předpokládá známost testamentárního ustanovení Vojtěchova, jímž vedle jiného zřizuje nadání pro chudé české studenty v Paříži a Oxfordě. Toho se právě dotýká Jenštejn: *noviter in studio Parisiensi . . . in collegio ut puto Sorbone unam de mammona iniquitatis instituisti prebendam*. Až po tomto traktátě byla napsána Jenštejnova polemika proti Vojtěchovu spisu *De scismate*, tedy mezi dubnem a srpem r. 1388.

Datovavše takto polemiku Jenštejnovu, pokusíme se zjistiti, kdy byl napsán traktát Vojtěchův. Můžeme se toho jen dohadovati, neboť pozitivních údajů není. Bartoš⁷²⁾ myslí, že vznikl až po sporu o tři již známé body a před polovicí března 1387, kdy píše Jenštejn papeži mezi jiným: *nescitis eciam B. P., quantos exnunc adversarios hic et in multis locis Alemannie habeatis . . . magistros, quorum aliqua scripta retineo*. Traktát Vojtěchův byl prý psán „pod dojmem poslední těžké krise pontifikátu Urbana VI., za krise, která tenkrát otřásla i vážně jeho obedienci v říši“ — to je podnět k jeho sepsání. Ale jak ještě uvidíme, není v traktátě ani náznaku, který by opravňoval tento předpoklad. Rovněž Bartošův termín *post quem* nezdá se správným. Čteme-li pozorně úvodní výklady Jenštejnovy, vidíme, že v době, kdy odporoval Vojtěch jeho privilegium o odúmrtích, rozpomněl se Jenštejn na traktát Vojtěchův o schismatu, který mu byl tajně poslal, a hrozil, že ho bude veřejně hájiti, když Jenštejn chtěl, aby bludné názory v něm odvolal. Praví zajisté Jenštejn: *Quibus omnibus sic actis (Vojtěchův odpor proti privilegium) recordati fuimus cuiusdam libelli de scismate per te compositi . . .* Nyní však — tak interpretuji závěti Jenštejnovo — když již píše o všech omylech Vojtěchových a když konečně již tenkrát chtěl sám Vojtěch traktát svůj hájiti, nemůže déle o tom mlčeti a proto odpovídá mu veřejně rozborem řečeného traktátu. Dále se nezdá pravděpodobno, že by Vojtěch, když se tak těžce znepřátelil s Jenštejnem, tedy nejpozději po 15. červenci 1386, posílal tajně k dispozici Jenštejnově svůj spis s prosbou „*sub nostra* (t. j. Jenštejnovou) *correccione et emendacione elimari*“. Takovou pokornou protestaci — že se v případě omylu podrobuje arcibiskupské censuře — zajisté již nenajdeme v Apologii, kde v závěru praví, že ji napsal cum summa reverencia, subieccione et correccione sacrosancte romane ecclesie et domini

⁷²⁾ *Tetragonus Aristotelis (Historický archiv, 41)*, str. 5—6.

nostri domini Urbani, dei gracia pape sexti, et sui sacri auditorii, cuius ordinacioni et disposicioni totum meum summitto ingenium.⁷³⁾ Soudím tedy, že Vojtěchův traktát o schismatu vznikl před Apologií, respekt. před oběma srážkami Vojtěchovými s Jenštejnem v kapitule (v příčině svátku Navštívení P. Marie a odúmrtí), tedy před 15. červencem 1386. Byla by tak tato epizoda první důležitější rozepří mezi někdejšími přáteli, na níž snad chtěl Jenštejn — jak vyplývá z jeho textu — zapomenouti, kdyby nebyl potom spor nabyt vážnější podoby. Určiti blíže dobu vzniku Vojtěchova traktátu je nesnadno. Zdá se však, že jedna událost mohla dáti Vojtěchovi k němu podnět. Někdy v dubnu a v květnu r. 1386 rozrušil Jenštejn veřejnost novým energickým zásahem ve věci schismatu. Tehdy totiž Pileus, Petramala a jiní kardinálové po rok trvajícím sporu s Urbanem začali se kloniti k protipapeži. Arcibiskup prohlásil za neplatné všechny Pileovy výkony a nařízení církevní z doby jeho pobytu v Čechách a je pochopitelné, že vznikl tak nový zmatek a nejistota. Je doloženo, že Blažej, farář v Loděnicích, který byl někdy stoupencem vzdoropapeže, se musil 5. května t. r. stavěti před generálního vikáře Kuneše z Třebovle a podrobiti se rozsudku arcibiskupovu, neboť, jak se praví v motivaci záznamu konsistorního, rozhrěšení kardinála Pilea, jímž absolvoval řečeného faráře z přichylnosti ke Klimentovi VII., nemá nyní moci.⁷⁴⁾ Na červencové synodě r. 1386 byli Pileus a Petramala prohlášení ve vší formě za kacíře a všechny milosti udělené Pileem odvolány jako nicotné. Zdůrazněna nehodnost „ženevského papeže“ a jeho stoupencům pohroženo. Toto rozhodnutí připomnělo znovu, jaké nebezpečí hrozí církvi z dvojice papežské, nedostává-li se na obou stranách umírněnosti. Tehdy snad nastala příležitost, aby Vojtěch, který někdy slavnou řečí vítal Pilea do našich zemí, vyložil svůj názor na schisma. V traktátě se ohrazuje proti arcibiskupským klatbám — není stále třeba hřímati klatbami a hroziti církevními tresty — neboť pravděpodobná neznalost skutečnosti omlouvá. Viděti, že Vojtěch odporuje nějaké akci arcibiskupově, v níž vyneseny klatby, nebo pohroženo censurami. To by se snad hodilo do této situace, ačkoli bylo by možno také mysliti na nějaký proces proti klimentovcům českým, o němž nevíme. Řízení proti Kunešovi z Veselé a jeho stoupencům bylo staršího data; tenkrát ještě byl

⁷³⁾ Loserth, l. c. 264.

⁷⁴⁾ Tadra, Soudní akta II., 368.

Vojtěch v dobrých stycích s Jenštejnem a vystoupení Jenštejnovo bylo sankcionováno papežem i králem. Možno se tedy dohadovati, že traktát Vojtěchův byl napsán až po synodě z podzimu r. 1385, kdy Vojtěch, stále ještě v dobré shodě s arcibiskupem, byl určen za synodálního řečníka (řeč jeho jest zachována), ale před červencem r. 1386, kdy došlo k nejostřejší srážce mezi Jenštejnem a Vojtěchem o zavedení nového svátku Navštívení Panny Marie.

Mistr Vojtěch — podle výkladu arcibiskupova — poslal svůj traktát o schismatu Jenštejnovi, aby opravil, co by v něm seznal chybného. Arcibiskup se sice nepokládá za schopného k takovému úkolu, ale rozhoduje se přece vyložití Vojtěchovi svůj názor o věci, omlouvaje se při tom, jestliže někde poněkud odbočí od předmětu, neboť toho vyžaduje „povaha příslušné látky“. Poněvadž však Vojtěch ve své knížce pojednává o jedné věci na mnoha místech a nesouvisle, pokouší se Jenštejn — jak praví dále — uspořádati látku thematicky. Probírá zvláště, co se týká „moci klíčů“, a zvláště, co se vztahuje k „spravedlnosti osoby Urbanovy“, tedy odděleně ve dvou traktátech. Jsou to pojednání *De potestate clavium* a *De veritate Urbani*.⁷⁵⁾

V úvodě traktátu „O moci klíčů“ souhlasí Jenštejn s Vojtěchem, že zlo schismatu zámutkem skličuje a plní bolesti. Je těžko vyličiti následky tohoto neštěstí, jež poplenuje celý svět křesťanský. Jenštejn doznává, že sobě již ulevil „v zpěvu elegickém, slze nad slzami církve bojující“. Ovšem bič hněvu božího se projevil takovým způsobem častěji. Přítomné schisma není zjevem novým, neznámým: odtrhla se církev řecká, a jak se dočítáme, bylo vždy mnoho apostátů i antikristů. Zbývá však útěcha obzvláštní, proč ne-

⁷⁵⁾ První traktát vydal z rukopisu vat. lat. 1122 Jan Zítek, *Tractatus de potestate clavium* v *Časopise katolického duchovenstva*, roč. XLV., 1904, str. 47 n. Druhý Jan Sedláček, *M. Jan Hus*, příloha II.: *Archiepiscopi Joannis de Jenstein De veritate Urbani*, str. 5 n., z téhož rukopisu. Je nasnadě, že v daším přihlížíme blíže pouze k oněm vývodům obou traktátů, pokud polemizují přímo s myšlenkami Vojtěchovými; tyto se snažíme ovšem reprodukovati věrně, neboť jen z úryvků, citovaných Jenštejnem, lze si učiniti představu o názorech, které hájil Vojtěch v traktátě, dnes ztraceném. Jenštejn, soudíme-li podle způsobu, jak uvádí v prvních třech traktátech tvrzení Vojtěchova, která možno konfrontovati s autentickým textem v Apologii, cituje i zde přesně a doslova. Dohad ten posílaje také precísní rozlišování Jenštejnovo mezi tvrzením Vojtěchovým (co skutečně říká) a konsekvencí z tohoto tvrzení (*quod sequeretur*), kterou však Vojtěch nevyvozuje. Díky tomu je možná rekonstrukce aspoň hlavních myšlenek ztraceného traktátu Vojtěchova, srv. dále str. 138 n.

třeba klesati na mysl. Jenštejn přiklání se v tom úplně k mínění Vojtěchovu, že „máme Krista hlavou, z níž se těšíme a díky skládáme bohu“. Ale dodává ihned, že tím by nebylo dosti učiněno výčtkám svědomí i reptání věřících, kdyby nebylo ještě hlavy druhé, podřazené, již jest pravý papež, který zastupuje hlavu první, propůjčuje zákony národům a pečuje o veškeré údy církve. Touto druhou hlavou jest nyní Urban VI., což jest nepochybně.

K další myšlence Vojtěchova traktátu, že „v tomto schismatickém rozdělení se nemusíme domnívati, že jsme bez hlavy (acephalos), neboť naší hlavou jest Kristus, který nám, svým údům, vlévá ducha života a dává darem charismata své milosti“, odpovídá Jenštejn, že je sice pravda, co Vojtěch tvrdí, ale hned dodává, že z toho ještě nutně nenásleduje, jak tomu Vojtěch rozumí, že je totiž Kristus naší základní hlavou a tedy není třeba hlavy podřazené, sekundární.⁷⁶⁾

A hned dovozuje široce, že Kristus propůjčil sv. Petrovi a jeho legitimním nástupcům tutěž plnost moci, kterou sám přijal od boha otce. Operuje při tom obratně a suggestivně s několika místy Písma (Mat. 16, 19; Jan 21, 17; 17, 8), obvyklými to argumenty obhájců papežského primátu a jeho plenipotence, o jejichž správné interpretaci měl pochyby již Occam, pokládaje za bezpečnější vztahovat řečená příslibení Kristova spíše na církve universální, než na papeže.

Ačkoliv tedy máme Krista, hlavu základní, domnívá se Jenštejn, že jest přepotřebná hlava sekundární, Kristu podřazená, bez níž nemůže býti církve bojující dobře spravována. Kdyby jí nebylo, následovala by z toho mnohá domněni nepřipustná a nedobře znějící, jako že je papež zbytečný, že Kristus udělil jen sv. Petrovi moc klíčů a podobně — to jest jedním slovem, pochybnosti o primátu papežově. Myslí tedy Jenštejn opak toho, co Vojtěch — že jsme skutečně „acephali“, nemajíce hlavy, jež se požaduje k správě universální církve, a potvrzení toho vidí také v dalším názoru

⁷⁶⁾ Verum quidem esse, quod inquis, non tamen necessario sequi, quod intelligis, puta Christus caput nostrum precipuum est, ergo non requiritur subordinatum sive secundarium, l. c. 122.

Jak patrně, Jenštejn potírá konsekvenci ze slova „acephalos“, podkládaje Vojtěchovi, že ji vyvozuje, a tímto domněním je zabarven celý další passus, který je zbytečný, běží-li o to, co skutečně Vojtěch praví. Netvrdí zajisté nikde ani později, že není třeba hlavy sekundární, jak ještě uvidíme, nýbrž jen konstatuje, že nejsme „bezhlaví“, máme-li Krista a t. d.

Vojtěchově, vyjádřeném slovy, že „této svaté matky naší, církve universální, musí býti dvě hlavy, nestejného stupně, podřazené“. Řčení „musí“ vyjadřuje nutnost, a jestliže musí býti dvě, zdá se tedy Jenštejnovi vysvítati z této dikce, že nutně jsou dvě hlavy universální církve a že druhá žádným způsobem nechybí: kdyby chyběla, již tím nejsou dvě. Vojtěch si tedy odporuje, praví-li, že jest jedna hlava církve i že jsou dvě hlavy církve.⁷⁷⁾

Ostatně možno prokázati, že tyto dvě hlavy církve jsou hlavou jednou, neboť, kde jest jedno místo druhého, tam jest toliko jedno — nikdo však nepochybuje, že jedna z těch hlav jest místo druhé. Když tedy není jedné hlavy, není hlavy církve. Není-li hlavy církve, následuje, že církve je bez hlavy (acephala). Jenštejn uznává, že je sice zásadně pravdou, co tvrdí dále Vojtěch, podle něhož „nás v tomto schismatickém zmatku obzvláště potěšuje příslibení Kristovo, že s námi bude až do skonání světa a že v něm vždy máme biskupa a pastýře našich duší“, ale bez hlavy zůstáváme přece. Neboť Kristus je s námi láskou i milostí, účastenstvím svého těla a vzděláním slova božího, nikoli však svou přítomností osobní a také nemáme v něm biskupa a pastýře osobně, jako někdy apoštolové.

Podobně má Jenštejn výhrady i k názoru Vojtěchovu, jímž osvětluje svou představu, že církve není bez hlavy v době schismatu: „hlava sekundární může někdy chyběti buď naprosto, odstoupením papeže a jeho smrtí, nebo částečně, nedostatkem milosti, ačkoliv hodnost papežství tím nehyně; a když tato hlava chybí, mohou v bytí přirozeném i v bytí milosti žítí tělo i údy duchovně i přirozeně“. Jenštejn odpovídá, že tomu tak bývá, ale ohrazuje se proti jednoduchému závěru, vyvozovanému z pozorování této skutečnosti, chybí-li hlava sekundární, že totiž bez hlavy sekundární mohou žítí tělo i údy duchovně i přirozeně. Nebyla to ani vůle hlavy první, která určila vládu nad církevní hierarchií v podobnosti k nebeské, ustanovila monarchu na zemi, jako hlavu sobě podřazenou, aby řídila církve boží, nikoliv jako vítěznou, jejíž správcem je Kristus, nýbrž jako bojující, podle toho, jak sám Kristus, pokud byl na zemi, dal příklad a nařídil způsob její vlády — kdyžť obzvláště jiné potřebuje správy církve zde na zemi na rozdíl od vítězné, která jest nahoře.

⁷⁷⁾ První tvrzení nelze z věty Vojtěchovy doložiti; říká jen, že máme Krista vždy jako hlavu a t. d. Srv. hořejší pozn.

Souhlasí dále Jenštejn s Vojtěchem, že „universální církev musí mít dvě hlavy, nikoli stejně základní, aby nebyla církev jako monstrum, nýbrž podřaděné, obě duchovní“ a že její hlavou universální je Kristus, ale třeba rozeznávat: jinou hlavou byl sv. Petr, jinou Kristus. Neboť Kristus jest první hlavou církve, která však není v církvi, nýbrž nad církví. Papež jest hlavou podřaděnou z církve a v církvi, vedle níž nikdo nebude spasen. Liší se tedy hlava, z níž má církev své bytí, od hlavy, která má své bytí v církvi. Potom vyvrací některé námitky proti sekundární hlavě církve, papeži: že jest služebníkem služebníků, a tedy by se ani neměl pokládati za hlavu; že jest vikářem Kristovým, a tedy není hlavou církve. Chybí-li někdy v církvi hlava sekundární de facto, jak konstatuje Vojtěch, nelze si přece bez ní církev mysliti a vždy se požaduje hlava jiná. Proti Vojtěchovu mínění, že někdy částečně není hlavy sekundární pro nedostatek milosti, tvrdí Jenštejn, že papež nepřestává býti hlavou církve ani tehdy, jestliže následkem hříchu, nebo jiné poskvrny ztratil milost boží, jen když není usvědčen z rozkolnictví nebo tvrdošíjného kacířství a když jeho volba není nejistá.

Nyní obrací se Jenštejn proti představě Vojtěchově, že „jsou dvě církve. První vyšší, jejíž hlavou jest Kristus, a druhá bezprostředně podřaděná, které předsedá papež. První nezhřešitelná, druhá hříchu podrobená.“ Jest tedy třeba rozhodnouti: buď jest jedna církev, nebo jsou dvě. Tvrdí-li Vojtěch, že jest jedna, a to universální a nezhřešitelná, již klade dvě církve nezhřešitelné, poněvadž církev zvítězilá je také nezhřešitelná. Ale jest toliko jedna církev bez skvrny a vrásky. Pojímá-li však Vojtěch církve zvítězilou a universální jako jednu a říká-li, že její hlavou první jest Kristus a papež hlavou sekundární, pak sobě odporuje, když praví, že „papež může hřešiti a blouditi a že není schopen řídití neposkvrněnou nevěstu Kristovu“. Rozuměl-li tomu však Vojtěch tak, že Kristus je hlavou církve vítězné, která jest neomylná, a sekundární hlava papež hlavou církve bojující, která jest zhřešitelná, bylo by to zase nepřipadné, poněvadž jest nemožno říci, že Kristus není zároveň hlavou církve bojující, a tak následovně by se ukazovalo, že papež není podřaděnou hlavou téže církve. Než z názoru Vojtěchova plyne i jiná nesrovnalost, že totiž papež není hlavou universální církve, která blouditi nemůže, nýbrž jenom církve, která může blouditi a hřešiti. Podle Jenštejna odporuje

ve vývodech Vojtěchových jedno druhému a bylo by lépe předpokládati raději dvě hlavy, nikoliv sobě podřaděné, nýbrž sobě protivné, jak poznamenává s ironií. Obrat Vojtěchův „církev svatá katolická, jedna a všeobecná“ je zde rozhodně nevhodný a nesrozumitelný. Rovněž — domnívá se dále Jenštejn — nepomůže nám z těchto protikladů ani paterá definice pojmu církve, jak ji podává Vojtěch. Podle něho totiž výkládá se pojem církve pěti způsoby: „církev jako kostel, jako církev zlých a kacířů, jako generální koncil ve věci víry, jako církev prelátů vyšších (papeže s kardinály) a jako universální a úplné shromáždění věřících, kteří jsou ustaveni v milosti boží“. Vojtěch uzavírá, že „církev tímto pátým způsobem chápaná nikdy nezhřešila a nezhřeší, neboť sám bůh ji řídí“. Jenštejn myslí, že těmito výklady pojmu církve Vojtěch jen rozmnožuje pochybnosti o správnosti své konstrukce, neboť, jestliže by přesně uvažoval, ihned by poznal, že papež není hlavou ani jediné z těchto církví, paterým způsobem definovaných: není hlavou církve universální, pojaté způsobem pátým, jak již bylo nahoře ukázáno, ani církve chápané způsobem čtvrtým, poněvadž universální církev není shromážděním kardinálů.

Víra křesťanská vyžaduje si papeže, jako hlavu universální církve. o níž vyznáváme v symbolu víry, že jest jedna, svatá, katolická, t. j. universální, v níž jsou smíšení zlí s dobrými, zavržení s vyvolenými. Tuto universální církev, existující jako jedinou, lze rozlišovati ve dvě, nikoli rozdělovati v rozdílné; ve dvě sobě navzájem naprosto podřaděné, totiž ve vítěznou, která jest v nebi (in patria), a v bojující, která jest na cestě (in via). Co se týče církve vítězné, do níž žádný hříšník nevzkročí, vyznává Jenštejn, že její hlavou není papež, leč jen v jistém smyslu, pokud se myslí na blahořečení věřících, kterým již zde na zemi tuto církev otvírá. Co se týče církve bojující, která se má určitým způsobem jako dcera nebo služka k oné církve, jež jest nahoře a jest matkou naší, chápe-li se takto, pak jest její hlavou papež. Církev bojující ovšem hřeší a bloudí, klame a jest klamána, a mnohými zločiny jest poskvrněna. Nazývá se prostě jednou, svatou, katolickou a universální církví věrných Kristových jednak proto, že se zde na zemi počíná a v nebesích končí, jednak že to, co zde jest papežem svázáno a rozvázáno, v ní se approbuje, jako svázané a rozvázané v oné církvi, jejíž hlavou základní jest ovšem Kristus. Z řečeného vysvítá — uzavírá Jenštejn — že papež jest „monarchou církve universální“.

Nepřekáží tomu, že papež může hřešiti a církev blouditi, neboť jest její hlavou i Kristus, který nikdy nezhřešil a hřešiti nemohl. Nezáleží na tom, že církev v údech svých denně bloudí a hřeší, neboť má svátosti, léky proti hříchům. Kdyby názor Vojtěchův o církvi jako universálním shromáždění věřících v milosti boží a nezhřešitelném byl správným, pak by svátosti byly dány nadarmo, nebo by byly propůjčeny synagoze satanově. Necht' uváží Vojtěch, mluví-li v téže souvislosti o stavu milosti, že jsou předurčení zapleteni v těžké hříchy a předzvěděni vysílení dobrými skutky a není nám známo ze znaků protivných, kteří z nich jsou v synagoze satanově a kteří v svaté církvi boží — naopak někdy jsou předzvěděni zváni církvi boží, předzřízení však satanovou, neboť je to jediné milost, která rozlišuje mezi syny božími a satanovými.

Jest proto církev universální touto církvi bojující na zemi; jest nutné, aby trvala až do konce světa, a také jest nutné, aby trvala do konce světa i její hlava — papež. Tím čelí Jenštejn i jinému názoru Vojtěchovu, jenž si postavil otázku, „zda jest nutná církev bojující“, a vyšetřiv důvody pro i proti rozhodl, že jest „nutná částečně“ (quod sit necessitate particulari), a klade tak vedle církve universální nezhřešitelné (universalis totalis congregatio fidelium, qui sunt in gracia dei constituti), jejíž základní hlavou jest Kristus a podřaděnou, sekundární, papež, ještě církev bojující, která může hřešiti a je částečně nutná.

Pojednav polemicky o dvou hlavách církve obecné, zabývá se nyní Jenštejn výkladem o moci druhé hlavy na zemi, již jest papež, a dovozuje své mínění o nutnosti druhé hlavy, papeže, namířené proti Vojtěchovu konstatování, že někdy z určitých důvodů chybí de facto sekundární hlava církve a že bez ní rebus sic stantibus mohou údy i tělo církve žiti duchovně i přirozeně.

Kristus, podle Jenštejna, dal moc klíčů sv. Petrovi bezprostředně, s okamžitou platností a nezkráceně. Nepropůjčil ji pouze, nýbrž v pravém smyslu slova ji dal sv. Petrovi a „v jeho osobě“ i všechněm jeho nástupcům. Vykládá, co se rozumí mocí klíčů; co znamená ta brána, od níž klíče byly odevzdány Petrovi; kdo vchází do církve vítězné a kdo jest v církvi bojující. Do církve bojující vchází se křtem, ale na rozdíl od církve vítězné jsou v ní i nehodní. Tak schismatické a heretické, kteří se přetvařují, že jsou z církve, ačkoli pravověrnými členy církve nejsou, a poněvadž k ní

nenáleží, sluší se je z církve vyvrhnouti. V lůně církve bojující jsou ovšem i hříšníci, takoví, kteří mají naději, že povstanou zase cestou pokání, a proto, na rozdíl od rozkolníků a kacírů, nemají býti vylučováni ze společenství s ostatními věřícími. Třebas tedy v církvi jsou hříšníci, není a nemůže se státi synagogou satanovou, nebo církvi zlých. Neboť církev zlých se skládá, přesně řečeno, ze schismatických a heretiků, proto se také církvi zlých nazývá, a jsouc oddělena od věrných Kristových, tvoří shromáždění zlých. Tím zase odporuje Jenštejn výroku Vojtěchovu, že „apoštolové byli spíše synagogou satanovou než církvi boží, když po zajetí Kristově hledali spásu v útěku“. Vojtěch chtěl tím asi naznačiti, že v tom okamžiku také sv. Petr nebyl hlavou církve universální a že apoštolové nebyli tou nezhřešitelnou církvi universální, jako analogií k tomu, že také papež někdy není sekundární hlavou církve z nedostatku milosti a že církev bojující jest podrobena hříchu a jest nutná jen částečně. Uváděl dále jako příklad ze starého zákona list zapuzovací, který byl dán nejprve deseti rodům a potom dvěma. Jenštejn není toho náhledu. Ukazuje v delším rozkladu, plném obrazné výmluvnosti, že sv. Petr, ačkoli zhřešil, neztratil moci klíčů.

Vyloživ potom, jak třeba chápati „moc svazovací a rozvazovací“, uvažuje konečně o „moci dvou mečů“. Přikloňuje se v podstatě k názoru mírnějších kurialistů: hlavě církve byla sice Kristem dána moc duchovní i světská, ale „meč hmotný“ propůjčil papež císařovi, aby z jeho autority rozvinul moc světskou s mocí připuzovací a stal se tak „obhájcem a advokátem církve“. O tom, že by mohl papež bezprostředně užívat meče hmotného z příčin spravedlivých, jak mnozí dovozují, nechce Jenštejn rozhodovati. Zdá se mu však bezpečnějším trvat na staré zásadě, že „zbraní církve jsou především slzy a modlitby“. Papež nemůže býti „mužem krvavým“. V tom možno spatřovati vliv konservativně kurialistického hlediska jeho učitele, Jana de Lignano, odmítajícího hrubé důsledky nauky o „moci přímé“, jak je vyvozovali extrémní kurialisté italští z první polovice XIV. věku.

Po výkladu o tom, jak se odpouštějí a neodpouštějí hříchy — běží tedy stále o zdůvodnění these, že se vždy vyžaduje sekundární hlava církve — polemizuje Jenštejn s Vojtěchovým míněním, že „papež není schopen řídití neposkvrněnou nevěstu Kristovu“. Papež jest podle Jenštejna ženichem církve „accessorio et secundo modo“, na rozdíl od

Krista, který jest jejím ženichem „prvopočátečně a bezprostředně“.

V závěru traktátu prosí Jenštejn mistra pařížského, aby přijal toto jeho sepsání dobrotivě a nepomlouval je, není-li snad ladně sestaveno. Omlouvá se „nedostatkem času“ a „velikými starostmi“, že se nemohl subtilněji obíratí těmito otázkami, jak by zasloužily.

Když pojednával takto o moci papežské obecně, dokazuje Jenštejn v druhém svém traktátě „O pravosti Urbanově“ (v pátém celého cyklu proti Vojtěchovi), že v přítomném schismatu je papežem legitimním Urban. V úvodě zmiňuje se o právních determinacích Jana de Lignano, obhájce pravosti Urbanovy, a klimentovce Petra Flandrina. Upozorňuje, že nemá v úmyslu postupovati po jejich způsobu, právnicky, nýbrž methodou theologickou, které, jak se domnívá, dosud nikdo neužil k řešení otázky legitimacy papežské.

Vychází z výroku sv. Pavla (Řím. 8, 29 n.): Quos praescivit, illos et praedestinauit... a ukazuje, že bůh Urbana VI. k řízení církve předzvěděl, předurčil, povolal, jeho zvolení ospravedlnil a oslavil ho konečně mocí papežskou. První kapitoly traktátu Jenštejnova jsou čistě theologické úvahy (de prescencia, de predestinacione, de vocacione), teprve v páté (de iustificacione) brojí přímo proti některým myšlenkám Vojtěchova spisu o schismatu, který byl také, jak již řečeno, hlavním podnětem Jenštejnovi k napsání tohoto traktátu. Uznal-li za dobré napsati proti Vojtěchovi o „pravosti Urbanově“, bylo by možno souditi předem s jistou pravděpodobností, že mistr pařížský měl nějaké pochybnosti i v tomto směru. Odjinud je však známo věrojatně, že Vojtěch Urbana VI. pokládal za legitimního papeže. Proto řečená kapitola spisu Jenštejnova musí vzbuditi pozornost obzvláštní.

Jenštejn praví a dokládá, že volbu Urbana VI. bůh ospravedlnil zázraky, visemi i svědectvími věřících, kteří se ve veliké většině přiklonili k Urbanovi. Jeho pravost osvědčili zprvu i odbojní kardinálové svými listy. „Některí“ ovšem „leccos“ namítají proti kanoničnosti jeho volby, považující ji za fiktivní, a odvolávají se na dekretálku, kde se mluví o „strachu“ při volbě papežské, ale zvrácenost těchto námitek ukázal dostatečně Jan de Lignano a jiní doktoři, takže není třeba se šířiti o tom. Nicméně nechce pomlčeti o výrocích Vojtěchových, které také míří proti „spravedlnosti“ Urbanově. Vojtěch totiž výslovně namítal, že „volba Urbanova

je pochybná a že kardinálové mohli blouditi“. Jenštejn vidí v tom vliv argumentací strany Klimentovy: strach při volbě a předstírání volby ze strachu. Poznává, že kardinálové usvědčují takto jen sebe z neváznosti k významnému aktu církevnímu, tvrdí-li, že ze strachu fingovali volbu — strach při volbě papežské není ostatně řídkým zjevem — ale nijak tím nezakryjí skutečný stav věci, kterou třeba posuzovati podle notorických a zřejmých známek a nikoli podle fikcí. Vojtěch pravděpodobně pochybnost volby Urbanovy blíže nedokazoval a slovem, že volba Urbanova je pochybná, vyjadřoval jen fakt, plynoucí z objektivního pozorování právního sporu, neboť stoupencům Urbanovým se skutečně nepodařilo přesvědčiti klimentovce o legitimitě Urbanově a tedy ani rozptýliti pochybnosti o ní. Kladl však důraz na svobodu vůle a tvrdil, že „jest svoboden věřiti, nebo nevěřiti, že ten neb onen jest papežem“, a citoval „nějakého vynikajícího doktora, který silně dovozoval, že jest ve svobodě vůle věřiti nebo nevěřiti a že nikdo není nucen věřiti, poněvadž by neměl zásluhy“. „Proto v tomto schismatu — pokračuje Vojtěch — nemá se tak snadno hřimati klatbami a tak rychle přistupovati k censurám církevním, neboť pravděpodobná neznalost skutečnosti (ignorancia facti probabilis) může, jak se podobá, některé omlouvati, jestliže věří, nebo nevěří, že A nebo B jest papežem“, a dodává: „poněvadž není článkem víry, že A je papežem, nebo že B je papežem a závisí to jedině na řádné legitimní volbě (legitime servatis servandis) a na souhlasu zvoleného“.

K námitkám Vojtěchovým odpovídá Jenštejn: ačkoliv jest ve svobodné vůli člověkově věřiti nepravdě, nebo pravdě, pro to však, že lidé věří, nebo nevěří, není třeba, aby se pravda jinak měla. Jestliže tedy Vojtěch věří, že Urban je papežem, nebo nevěří, že jím jest, není a nebude pro to méně papežem. Rovněž důvod, proč bylo a jest třeba obzvláště za tohoto schismatu vyhlašovati právem klatby, církevní tresty a „mávati mečem duchovním“, jest rozumnější než názor Vojtěchův, že pravděpodobná neznalost skutečnosti může některé omlouvati. Neboť o tom, co se týče volby Urbanovy, která byla vykonána řádně, není známo, že by byla pravděpodobná nevědomost, jak jiní již důkladně prokázali. Je tu spíše neznalost skutečnosti ze špatnosti těch, kteří v pravost volby nevěří. Poněvadž však nevědomost v tomto případě není dobře pravděpodobna, následuje, že není ani omluvitelná. Jen vzhledem k nevěřícím a schisma-

tikům lze zváti tuto volbu pochybnou, nikoli však, co se týče katolíků, u nichž není nejistoty, že jest de iure. Ovšem druhá volba *ex post facto*, z níž vyšel schismatic, je *nicotná*. Také podmínka Vojtěchem kladená je vyplněna, neboť Urban dal svůj souhlas k tomu pravému a legitimnímu zvolení. Jenštejn dále pokládá za nesprávné tvrzení Vojtěchovo, že není artikulem víry, že A nebo B je papežem, zvláště proto, že papež je hlavou církve a jemu především náleží interpretovati a autorisovati články víry. Popírání pravého papeže jest popírání pravou moc papežovu, neboť popírání příčinu znamená popírání i účinek, následovně i moc klíčů, která především spočívá v moci článků věroučných. Popírání tedy pravého papeže znamená popírání jistým způsobem i článek víry, nebo to, co se vztahuje k článku víry.

Tím se končí rozklad s názory Vojtěchovými, které zněly Jenštejnovi nedobře nebo bludně. Více mu nevytýká. Známe-li bezohledný a při tom úzkostlivý způsob polemické inkvisice Jenštejnovy, lze míti za to, že vyčerpal všechna sporná místa Vojtěchova traktátu „*de scismate*“, v nichž projevil mistr pařížský odvahu k svému mínění.

První traktát Jenštejnův, *De potestate clavium*, patří formálně i myšlenkově k nejpozoruhodnějším literárním výtvorům našeho XIV. století. Jest to bezprostřední projev polemický, okázale opomíjející metodu scholastickou, kterou podle běžných názorů doby doporučovalo již *thema* takové povahy. Jediným pramenem a jedinou autoritou jest Jenštejnovi Písmo a prostředkem k cíli přesná logika svobodné spekulace. Nepotřebuje velikých autorit klasické scholastiky, ačkoliv je s ní dobře obeznámen, jak možno pozorovati v prvních třech traktátech polemického cyklu proti Vojtěchovi, ba ani se neutiká k svědeckým církevním otcům. Silné individualitě Jenštejnově je cizí slepé následování vzorů obecně uznávaných. Třeba v tom také viděti vliv české školy Milíčovy, která jest domácím a značně originálním výrazem reakce protischolastické, projevující se znovu probuzeným zájmem o myšlenkový obsah patristiky, zejména pak studiem spisů Augustinových a Pseudodionysiových, pěstovaných od počátku XIV. století levicí františkánskou a později německou mystikou učenou. Do této „české theologie“ patří svým základním spisem i M. Matěj z Janova, ačkoliv jest methodicky konservativnější, neboť mu stále ještě imponuje scholastický způsob myšlení a dovozování. Formálně a celým provedením jest spis Jenštejnův, *O moci*

klíčů, zcela jasným protestem proti scholastickému nazírání i citění — proto ještě i dnes lze čísti tento theologický essay se zájmem — myšlenkově však nemá s mnohými představiteli odporu proti scholastickému formalismu, kteří byli pravidelně i v opozici protikurialistické a protihierarchické, nic společného. Jak jsme viděli, Jenštejnova obrana moci klíčů je zároveň nesmluvnou obhajobou primátu papežova, jeho neomylnosti i duchovní supremacie církve, kterou pojímá čistě hierarchisticky. Zakládá tak tradici českých stoupenců papalismu a kurialismu. Duch Jenštejnova traktátu proniká výrazně v bojích proti husitské ideologii. Štěpán z Pálče navazuje ve svém Antihusovi na vývody Jenštejnovy. Přejímá doslovně celá místa z úvodu k odpovědi na Apologii Vojtěchovu, jak poznal již Sedlák.⁷⁸⁾ Důležitější jest jiný fakt: Pálčovo dokazování proti Husovi, že je nutná sekundární hlava církve, bylo inspirováno Jenštejnovou obranou moci klíčů.⁷⁹⁾ Také urputný tradicionalista Štěpán z Dolan není dalek těchto vlivů. Uvědomíme-li si význam Pálčova Antihusa v bojích o Husa a o husitství, můžeme říci, že česká reakce protihusitská má, pokud běží o primát a jurisdikci papežovu, starší ideový základ domácí.

Jinak se to má s traktátem, *De veritate Urbani*. Ten zanikl, jak se zdá, bez ohlasu. Dokazovati legitimitu papežovu theologicky — právem poznamenává Jenštejn, že je to první pokus toho druhu — byla myšlenka pochybená. Byl to také pokus poslední. Snad jen přítel Jenštejnův Rajmund de Capua ve své invektivě proti kardinálům (psané již r. 1378) nastoupil podobnou cestu, ale zdrcující odpověď Petra Flandrina ukázala, co se pak přijalo a přijímá dodnes obecně, že totiž otázka legitimacy volby papežské je po přednosti právní materie a tedy jen právně (kanonicky) řešitelná. Ale ani jinak tento traktát Jenštejnův, psaný se zřejmým chvatem, nevyniká. Důkaz „pravosti Urbanovy“ se mu nepodařil a stěžl přesvědčil toho, kdo měl pochybnosti o ní po stránce právní.

Než třeba se ještě vrátiti k Vojtěchovu spisu o schismatu, abychom si ujasnili dvě základní věci: jaké názory v něm pronáší a za jakým účelem jej píše.

Sedlák⁸⁰⁾ praví o tom, že „již Vojtěch Raňkův zastával nauku o církvi, pro niž Hus umřel na hranici. Neboť učení

⁷⁸⁾ l. c. 43, pozn. 2.

⁷⁹⁾ *Antihus*, ed. Sedláková, separ. 44, 45, 64.

⁸⁰⁾ l. c. 43.

Husovo je totožné, pouze donatistický názor Vojtěchův převeden jest vlivem Viklefovým na predestinaciánský“. Bartoš⁸¹⁾ nepochybuje, že Vojtěch „nevychází odnikud jinud než z pojmu církve oxfordského svého kollegy Viklefa“ a že „terminologií doktora evangelického zbarvuje se i konciliární argumentace Vojtěchova“. Sedlák tedy, přihlédneme-li pozorněji, nemluví o vlivu Viklefově na názory Vojtěchovy, u nichž postrádá predestinacionism Viklefův, ale přece myslí, že Vojtěchova nauka o církvi se podobá Husově. Bartoš vidí v ní viklefství (Viklefův pojem církve) a výrazem konciliární argumentace naznačuje, že na Vojtěchovu představu o církvi působila do jisté míry i theorie konciliární. Je to věc zásadní důležitosti. Hleděli jsme již vpředu vylíčiti genesis myšlenky konciliární a její podklad za tím účelem, aby náležitě byly osvětleny oba základní pojmy, církev universální a generální koncil. Význam toho exkursu vysvitne však teprve nyní, když se pokoušíme podati nauku Vojtěchovu v systému, vyšetřiti vlivy, které na ni působily, a zařaditi ji do myšlenkového zápolení XIV. století.

Podle Vojtěcha jsou dvě hlavy církve universální, ne stejné a obě duchovní. Hlava základní Kristus a hlava podřaděná, sekundární, papež. Třebas tedy mají býti dvě hlavy církve, jsou případy, že sekundární hlavy církve skutečně není, ačkoliv hodnost papežská tím nikdy nehýne. Stává se tak přirozeně (smrtí papeže), nebo duchovně (ztrátou milosti). Chybí-li druhotná hlava církve za těchto okolností, mohou tělo i údy církve žíti přirozeně i duchovně. Neboť Krista, jako hlavu prvotní, základní a obecnou, má církev vždy — jen Kristus dává své církvi život milosti. A proto ani v tomto schismatu — ve sporu, kdo z obou papežů je legitimní hlavou sekundární — není církev bez hlavy (acephala). Církev zajisté, ačkoliv se užívá v různém smyslu tohoto slova, jen v jediném smyslu a pravém smyslu jako „všeobecné a úplné shromáždění věřících, kteří jsou ve stavu milosti, nikdy nebloudila a nebude blouditi, neboť ji řídí sám Kristus“. Kdo ztratil hříchem milosti, kterýkoli věřící, trebas i papež, není v této obecné nezhřešitelné církvi. V ní nebyli a s ostatními věřícími ji netvořili ani apoštolové, tehdy, když opustili Krista, jsouce spíše v synagoze satanově. Neboť tato církev universální je neposkvrněnou nevěstou Kristovou, své hlavy základní, kterou papež, její hlava sekundární, není schopen vésti v plném slova smyslu, neboť jest podro-

⁸¹⁾ Tetragonus Aristotelis, str. 6.

ben hříchu a může tedy blouditi. Papež jest spíše služebníkem všech a neměl by tedy ani slouti hlavou. Spravuje církev bojující, která hřeší, bloudí a jest vzhledem k církvi universální jen částečně potřebná.

Vojtěch vychází tedy z pojmu církve jako obecné společnosti neviditelné, spirituelní, jejímiž údy jsou všichni věřící ve stavu milosti. Tento habitus duše předpokládá již Occamova terminologie „charitas et bona vita“, „vita gratiae“ v plném souhlase s Písmem a církevními otci, kteří užívají pravidelně rčení „ztratiti lásku“, „vypadnouti z lásky“ vedle výrazu „ztratiti milost“, jenž převládá v scholastice. Užívá ho stejně Konrád z Gelnhausen, jako Vojtěch a Jenštejn. Tím však Vojtěch ještě neříká, že církev je společnost pouze viditelná, nebo že pouze věřící „in gracia dei constituti“ jsou členy církve. Ovšem má za to, že neomylnou a nezhřešitelnou jest církev jen tehdy, chápeme-li ji jako universální shromáždění všech věřících „ve stavu milosti“. Zcela určitě však nemyslí Vojtěch na věřící předurčené. Praedestinatio je vyšší stupeň milosti (obsahující všechny milosti) než gratia, které sice věřící hříchem smrtelným ztrácí, ale může jí znovu nabýti, neboť zůstává při něm ctnost víry, jakmile jednou křtem do církve vstoupil a stal se tedy členem církve. Právě proto církev bojující, ve které jsou předurčení, předzvěděni i předurčení, kteří milost ztratili, jako apoštolové, jest částečně potřebná, trebas hřeší a bloudí. Kdybychom ve Vojtěchově výrazu „gratia“ chápali „praedestinatio“, nelze nijak vyložiti, proč Vojtěch dlouze dokazoval, že církev bojující je částečně potřebná. Jenštejn spojuje v jedno církev universální a církev bojující, nevdá mu skutečnost, že často hřeší a bloudí, neboť má vždy svátosti a milost, plynoucí z těchto svátostí, která jest páskou mezi pravými věřícími. Vojtěchovi naproti tomu jest milost dělidlem, podle něhož rozlišuje církev universální a církev bojující, první neomylnou, základní a druhou zhrěšitelnou a částečně potřebnou. Rozdíl mezi oběma představami není tedy podstatný, nýbrž jen formální. Jenštejnův pojem církve je a priori a synthetický, Vojtěchův a posteriori a analytický. Vojtěch prostě vychází z pozorování a ze zkušenosti a zjišťuje, že někdy není sekundární hlavy církve, buď pro smrt, nebo pro ztrátu milosti smrtelným hříchem (papež může blouditi), ačkoliv tím hodnost papežství nehýne, a přece tělo a údy církve mohou žíti životem milosti. Proti těmto oběma poznatkům ze zkušenosti a nepopíratelným, že totiž někdy není

papeže jako sekundární hlavy církve a že papež může hřešiti a blouditi, na nichž buduje Vojtěch svůj názor, že i v schismatu má církev svou hlavu základní, Krista, a že může žiti životem milosti, ani Jenštejn nenamítá ničeho. Hrozí se jen nevhodných konsekvencí, které by podle jeho mínění bylo možno vyvésti z Vojtěchova způsobu kladení problému: že je papež zbytečný a t. d. Ale Vojtěch jest dalek toho, aby popíral primát a jurisdikci papežovu. Papež je sekundární hlavou církve obecné, která má ještě hlavu vyšší, základní, jíž jest Kristus. Této hlavy nepostrádá nikdy a proto ovšem jen Kristus je schopen řídit v pravém slova smyslu církev universální, svou nevěstu a nikoli papež, hlava druhotná, které se někdy, z určitých důvodů, nedostává. Vojtěch praví dále výslovně, že hodnost papežská nehýne ani v tom případě, bloudí-li ten nebo onen papež, anebo není-li de facto papeže.

Z této kritické rezervy k ustáleným pojmům a normám, která nejvíce pohoršovala Jenštejna, neboť ve věci nebylo mezi nimi podstatného rozdílu, vysvětlíme snadno také další myšlenky Vojtěchovy, jež jako úryvky a bez náležitého vystopování vnitřních souvislostí překvapují a znějí velmi revolučně, ale zařaděny na své patřičné místo v ideovém a methodickém systému Vojtěchově jsou logické a nemíří dokonce ani na žádnou z obecně „katolických“ pravd, ukazující je pouze v jiném, překvapujícím světle, aniž by tím utrpěla jejich orthodoxní podstata. Nezáleží pak již na tom, že Jenštejn nechtěl této intelektuální zvidavosti Vojtěchově rozuměti.

Vojtěch jde tedy dále. Papež někdy bloudí; podobně mohli blouditi i kardinálové při volbě Urbana VI. Jeho volba je skutečně sporná a možno ji nazvati pochybnou. V takovém případě jest ve svobodné vůli každého věřiti, nebo nevěřiti, že ten, nebo onen jest papežem, neboť nikoho obecně nelze nutiti věřiti tak, neb onak. V takovém případě, jako jest toto schisma, kdy se mohou vyskytnouti a skutečně se vyskytují pochybnosti, kdo z obou jest legitimním papežem, není článkem víry, že ten, neb onen jest papežem. Protože neběží o články víry, není třeba a ani se nesluší metati klatbami proti těm, které pravděpodobná neznalost skutečnosti (nejasně situace) může omlouvat. Sám Vojtěch ovšem nepochyboval o legitimitě Urbanově a víme také již odjinud bezpečně, že Urbana VI. uznával za „nejvyššího monarchu po bohu“, ale chtěl dovoditi, že theoreticky je přípustný a ze stavu věci i vysvětlitelný jiný, opačný názor

a že tedy v praksi měl by býti respektován, eventuálně omluven. Vojtěchova kritická reserva k výkladu pojmu církve (jinak úplně pravověrná) i tato kritická neutralita v otázce legitimacy (zdůrazňuji, že Vojtěch je urbanovcem) znepokojila Jenštejna a byla mu podnětem k polemice, neobyčejně duchaplné, avšak zřetelně zkreslující vlastní názor i záměr Vojtěchův. Toť vše.

Kritičnost v myšlení a — možno-li tak říci — tolerance ve věci přibližují mistra Vojtěcha daleko více nazírání a cítění naší doby, než jednostranně skvělé projevy orthodoxní, nebo mravokárně reformní jeho vrstevníků, Jenštejna a Matěje z Janova.

Po tom, co řečeno, bylo by ztrátou času dokazovati, že v nauce Vojtěchově není stopy vlivu Viklefova, ani anticipace učení Husova. Viklefovy myšlenky byly sice již tehdy známy v Čechách a snad běžné, i když není jisto, zda byl mezi nimi také viklefský výměr církve. Nepochybuji, že Vojtěch, duch skutečně evropský, mohl míti nejlepší znalost učení svého oxfordského kolegy a že ji mohl šířiti ve svém okolí. Ale obzíravému duchu mistra pařížského, který nebyl mužem unius libri, byla pathetická přímočarost pátého evangelisty značně cizí. Také v jeho traktátě nic nesevčí tomu, že přijímá Viklefov pojem církve za svůj. Ve rčení „in gracia dei constituti“ není ani náznaku po predestinaci viklefského ražení. To správně postřehl již Sedlák, když mluví o „donatistickém“ pojímání milosti. Ovšem učení donatistů nebylo pramenem Vojtěchovým, jak vidíme z jeho závěru o částečné nutnosti církve bojující, třebaš zhřešitelné. Správně jest trvati na tom, že „gratia“ je Vojtěchovi pouze dělidlem mezi církví universální a církví bojující a nikoli podstatné charakteristikon pojmu církve vůbec, jako jediné, neviditelné společnosti všech věřících.

Ale také na Vojtěcha působily jisté vlivy, aniž třeba mluvití hned o závislosti. Jest tu spíše příbuznost s Occamem, jenž mohl míti určitou přitažlivost pro Vojtěcha. Výpočet definic církve upomíná v podstatě na Dialog Occamův, kde se na třech místech podávají způsoby, jimiž se přijímá církev, a děje se tak — což je důležité — se stejným záměrem, aby se ukázalo, že jediné církev universální je neomylná a nezhrěšitelná.⁸²⁾ Rovněž Occamovy obsáhlé výklady o tom, že papež může hřešiti a že kardinálové mohou blouditi (též

⁸²⁾ Srv. nahoře pozn. 7.

při volbě papeže) zanechaly stopy v argumentaci Vojtěchově, pokud lze souditi ze sporých úryvků a ze směru polemiky Jenštejnovy. Také názor Vojtěchův, že papež jako „služebník služebníků“ neměl by se vlastně jmenovati hlavou církve, pramení z pojmu occamovské „dignitas papatus“ a tvrzení Vojtěchovo, že není článkem víry, je-li A nebo B papežem, se nese toutéž optimistickou vírou v neznitelnost a jednotu církve universální, kterou se vyznamenává jedna z kapitol Occamova Dialogu, jenž připouští i více papežů, aniž by tím utrpěla církev.⁸³⁾ Vojtěch již jako student pařížské university měl možnost seznámiti se s myšlenkami „velebného inceptora“, o něž se vedl tehdy boj i mimo forum universitní. Víme také bezpečně ze zachované kvestie, že se jako profesor téhož vysokého učení určitě obíral aspoň logickými spisy zakladatele nominalismu.⁸⁴⁾ I to činí náš závěr o příbuznosti názorů Vojtěchových s Occamovými značně pravděpodobným.

Ale jsou zde ještě jiné souvislosti. Vojtěch přejímá do svého traktátu téměř do slova část III. kapitoly spisu Konráda z Gelnhausen, Epistola concordiae, kde se pojednává o dvou hlavách církve universální.⁸⁵⁾ Shoda jest zde dokonalá a úplně přesvědčující. Ovšem i tyto výklady Konrádovy jsou occamovské, jak bylo by možno doložiti z četných míst Dialogu. Než formálně není zde takové podobnosti (pokud připouští dnešní stav edic spisů Occamových), abychom směli předpokládati, že Vojtěch i Konrád čerpají z Occama nezávisle na sobě, nýbrž vše nasvědčuje tomu, že Vojtěch při spisování užil přímo řečené kapitoly Konrádovy. Je sice také možný dohad, že Konrád i Vojtěch opisují nezávisle z předlohy dnes neznámé, pojednávající o dvou hlavách církve ve smyslu Occamově, a dotýčný passus u Konráda zdá se býti skutečně vložkou, formálně odlišnou od ostatního sledu argumentace převážně kanonistické, ale ani to by nic nezměnilo na věci, že tyto výklady Vojtěchovy jsou nepůvodní.

Závěrem lze říci, že Vojtěch při spisování svého traktátu „de scismate“ čerpal z Occamova Dialogu přímo i nepřímou. Přímou, co se týče výměru církve a těch myšlenek, jimiž blíže osvětluje thesi o neomylné církvi universální, bezprostředně

⁸³⁾ Srv. nahoře pozn. 9, 10.

⁸⁴⁾ Rkp. knih. pražs. kapit. N. VIII. fo 70a—72a (Podlaha, II., č. 1532).

⁸⁵⁾ Na to upozornil Bartoš, l. c. 4—5.

z onoho výměru plynoucí, že totiž papež někdy hřeší, kardinálové bloudí a že církev bojující, částečně potřebná, také bloudívá — zde stýká se již s obdobnou představou Konrádovou, ražení ovšem také occamovského — a nepřímou citáty z často vzpomínané kapitoly o dvou hlavách církve z traktátu Konrádova.

V spisu Vojtěchově oživuje duch Occamův skoro současně, kdy se ujímá v Čechách realismus Vikleřův, paralelní zjev reformní. Zhasíná však velmi brzo, takřka se smrtí Vojtěchovou, neboť ani u jeho přítele a druhého mistra pařížského, Matěje z Janova, není zřetelnějšího vlivu tohoto směru.⁸⁶⁾

Bylo by zajímavé sledovati další rozvoj českého duchovního pokroku, kdyby si byl occamism uhájil místo vedle vikleřství, neboť methoda onoho theologického a noetického kriticizmu, jehož nejjasnějším výrazem jest dílo Occamovo, ukazuje cestu přes XV. století.

Přicházíme nyní k otázce, za jakým účelem napsal Vojtěch svůj traktát o schismatu. Je známo, že jej poslal tajně Jenštejnovi k opravě. Snad by se tedy chtěl vyjádřiti o schismatu čistě akademicky, bez úmyslu a ctižádosti uplatniti

⁸⁶⁾ Matěj je bližší starším františkánským spirituálům mírnějšího učení, svatoviktorským mystikům a hlavně spiritualisticky orientovanému augustiniánu Šimonovi de Cassia. Hledati u něho vliv Occamův, nebo dokonce Vikleřův je marné počínání. Matěj rytmem svého myšlení a citění jest reprezentantem třetího proudu reformního v našich zemích v druhé polovici XIV. století — pathetického spiritualismu. Sedláček (Hus, str. 43, pozn. 2) praví, že traktát Vojtěchův znal Pálec a že jeho definice církve rozvádí ve svém spise, De aequivocatione nominis ecclesia (ed. Sedláček, separ. 99—106: Quid sit ecclesia et quot modis accipitur). Je to sice pravda, ale nesluší se zapomínati, že Pálec podstatně mění Vojtěchovy „modi“. Především zná jich šest (přidává šestý pojem církve jako communitas preclara omnium simul baptizatorum credulitate XII. articulorum fidei habencium), vkládá do definice církve universální více, než mnil Vojtěch (Quinto modo accipitur ecclesia pro universali et totali congregatione omnium predestinatorum sive fidelium qui sunt in gracia dei, qui sunt spiritu Christi vivificati), doplňuje a zesiluje tedy Vojtěchův pojem „gracia“ pojmem predestinatio a tudíž zúžuje definici církve universální proti úmyslu Vojtěchovu, což, mimochodem řečeno, překvapuje u kritika Husova pojmu církve, a na druhé straně zase tuto definici církve staví mimo diskusi, když tvrdí: Hec autem ecclesia catholica non est in officio et auctoritate cognoscendi et diffidendi causas catholicas et ecclesiasticas (takovou vlastnost má podle něho jen církev jako pojem hierarchistický), tedy zase proti intencím Vojtěchovým, který tuto vlastnost u církve universální výslovně nevykládá. Tím se však stírá s distinkcí Vojtěchových to nejcharakterističtější. Lze říci tedy jen tolik, že Pálec traktát Vojtěchův znal, ale užil ho po svém.

svůj názor veřejně, neboť teprve, když ho Jenštejn vyzval, aby něco z toho odvolal, prohlásil, že jej chce hájiti coram publico. Snad měl původně jen úmysl upozorniti Jenštejna, že jeho počínání ve věci schismatu není úplně korektní. A také z podrážděné odpovědi Jenštejnovy na Vojtěchovo tvrzení, že netřeba tak rychle a snadno metati klatbami proti těm, jež pravděpodobná neznalost faktu (stran volby Urbanovy) může omlouvat, je viděti, že zde nutno hledati popud k sepsání traktátu Vojtěchova, který vyvrcholuje tímto požadavkem. Jedním slovem, Vojtěch nepokládá theoreticky a prakticky za správné a užitečné pronásledovati tak bezohledně stoupence jiného přesvědčení než urbanovského. Tím se ujímá také klimentovců, ale svým porozuměním pro jejich subjektivní pravdu, kterou chce učiniti srozumitelnou i Jenštejnovi, nehájí nijak jejich mínění, jako objektivně pravdivého. Zde pozorovati zase Vojtěchovu tolerující rezervu, jako důsledek jeho theologicko-filosofické koncepce: je to do jisté míry rozumově zdůvodněný výraz vágního cítění širokých vrstev národa, který v otázce schismatu svými sympathiemi, ač v nesporné většině orientován urbanovsky, nestál v táboře Jenštejnově, jak už bylo nahoře ukázáno. Vojtěch byl dvorským theologem, „donášeje uším královým“, jak se vyjadřuje Jenštejn. Možno se domnívati, že závěrem svého traktátu propaguje mínění dvorského prostředí a stává se jaksi advokátem oné rozpačitě snášenlivé politiky, která opustivši výraznou linii z éry Jenštejnovy přibližuje se od r. 1385 názorům hlásaným Vojtěchem? Popíráti vliv milieu, zvláště v této době, bylo by nerozumné a neunikl mu jistě ani Vojtěch. Ale nemáme spravedlivého důvodu vytýkati mu „zradu kleriků“, jak činí Jenštejn dvorským intelektuálům bez výjimky. Kdo se seznámil s jeho starší literární činností z období pařížského, nemůže neviděti, že je zde tatáž ostrážitá disciplína, tentýž vědecky skeptický naturel, kterým jest naplněn i duch tohoto projevu Vojtěchova o schismatu. To však může býti zdůvodněno pouze speciální studií o mistru pařížském.

Zbývá všimnouti si ještě „konciliární argumentace“ Vojtěchovy, čehož se dotýká Bartoš v citovaném úvodu k Tetragonu Aristotelovu, s náznakem na Vojtěchovu definici církve universální. Východiskem theorie konciliární, jak jsme ukázali nahoře, jest nepochybně představa o církvi, jako všeobecném shromáždění věřících. Vojtěch také znal

jistě dobře úvahy Occamovy a Konráda z Gelnhausen o generálním koncilu. Ve svém traktátě však této konsekvence nečiní a nebylo to také nutné. Příčina a účel jeho sepsání byly jiné. Můžeme zcela bezpečně souditi, že nebylo v jeho traktátě ani stopy po konciliární myšlence. Nelze si také dobře mysliti, že Jenštejn, při svém inkvisičním smyslu pro odstíny theologické, byl by přešel mlčením věc tak důležitou, kterou, jak nemůže býti nejmenší pochyby, byl by potíral rozhodně. Zde aspoň důkaz „ex silentio“ platí zcela jistě.

Jak soudil Vojtěch o generálním koncilu, zda viděl v něm možnou cestu k odstranění schismatu, je těžko říci bez dohadů, neboť o tom mlčí. Z jeho hořejších dedukcí o církvi universální bylo by snad možno vyvozovati, že viděl v něm skutečnou reprezentaci církve, ale jest velmi nepravděpodobné, že se mu „via concilii“ zdála „jedině potřebnou a nutnou“ k potlačení rozkolu. V tom sotva následoval Konráda z Gelnhausen. Vypočítáváje způsoby, jak se definuje církev, uvádí také „koncil generální ve věci víry“ jako třetí pojetí církve. Ale jenom pátým způsobem (církve jako universální shromáždění věřících) vidí se mu církev nezhrěšitelnou a neomylnou. Tedy ani koncil generální není držitelem pravdy veškeré a nepochybné. Je v tom dalek optimismu Konrádova a následuje spíše Occama, který obšírně dovozoval, že i generální koncil může blouditi. Takový náhled zajisté odpovídá nejlépe kritické orientaci Vojtěchově. Vše, co známe o Vojtěchovi, nabádá nás k tomu, abychom se rozloučili s představou, že svým traktátem sleduje myšlenku konciliární.

Jak vznikla idea koncilu z představy církve všeobecné nezhrěšitelné, ukázali jsme nahoře při Konrádovi z Gelnhausen, a že z ní nenásleduje vždy jako nutný důsledek, viděli jsme již u Occama, podle něhož církev universální má svou reprezentaci v generálním koncilu jaksi na širší základně, než v pouhé hierarchii a v kleru vůbec, ale stejně generální koncil, jako hierarchie (papež, kardinálové a preláti) jsou podrobeni bludu a nedrží té pravověrné jistoty, z které se těší jediné církev universální. A to je také snad případ Vojtěchův. Též u nás myšlenka koncilu neprorazila theoreticky, ani prakticky.

Nyní sestavujeme úryvky ztraceného traktátu Vojtěchova „de scismate“ podle obou zmíněných polemik Jenštejnových:

I. De potestate clavium:

Fatemur id ipsum, ut nobis ipse scribis, ob huiuscemodi malum scismatis merore absumi, dolore excruciari...⁸⁷⁾

Nam Christum, prout ipse dicis, habemus capud, de quo non tantum consolemur, sed etiam gratias referamus omnipotenti deo.⁸⁸⁾

... innuis... non nos reputari debere in ista scismatica divisione acephalos, quorum Christus caput est, qui nobis, suis membris, vitalem influit spiritum et gratie sue carismata gratuita largitur...⁸⁹⁾

Verum quidem esse, quod inquis, non tamen necessario sequi quod intelligis, puta Christus caput nostrum precipuum est, ergo non requiritur subordinatum sive secundarium.⁹⁰⁾

... nos constat debere reputari acephalos uno capite non existente, quod utique ad ecclesie universalis regimen summe requiritur, quod et ipse ex dictis tuis immediate sequentibus ponere videris, cum subdis, huius alme matris, ecclesie nostre universalis, duo debere esse capita non eque principalia sed subordinata etc.⁹¹⁾

Licet itaque, ut subinfers, nobis ad maximam consolationem cedere videatur in hac scismatica perturbacione, quod videlicet dominus dixit nobiscum esse, usque ad consumacionem seculi, et quod ipsum semper habeamus episcopum et pastorem animarum nostrarum...⁹²⁾

⁸⁷⁾ Zítek, l. c., 119.

⁸⁸⁾ l. c., 120; Epistola concordiae (E. C.), l. c., 128, 11: ecclesia sancta catholica, cuius indefectibile caput est Christus.

⁸⁹⁾ l. c., 121; E. C., 129, 11: unum (caput) quidem principale... quod est Christus deus noster... unde acephala esse non potest... (129, 25): Christus dicitur caput ecclesie... influit sensum et motum spiritus et gratie in ipsam ecclesiam, scilicet in omnes, qui adherent ei per fidem vel per fidei sacramentum... per modum meriti (129, 31): ... ex condigno meruit membris gratiam...

⁹⁰⁾ l. c., 121; E. C., 129, 11: unum (caput) quidem principale... quod est Christus.

⁹¹⁾ l. c., 251; E. C., 129, 10: Huius etiam alme matris universalis ecclesie duo sunt vel esse debent capita subordinata...

⁹²⁾ l. c., 251; E. C., 129, 14: promisit se nobiscum fore omnibus diebus usque in consummacionem seculi... que promissio cedit ad maximam consolacionem nostram in hac scismatica tribulacione; semper enim habebimus episcopum et pastorem animarum nostrarum. Formulaci Occamovu srv. nahoře pozn. 1.

Quod autem minus caput secundarium potest quandoque simpliciter non esse, ut per cessionem et mortem, quandoque particulariter, ut per defectum a gracia, licet papatus dignitas non moriatur, et eo deficiente posse in esse nature vel in esse gratie corpus et membra spiritualiter et naturaliter vivere...⁹³⁾

Quocirca, si inquis sine capite secundario in esse nature vel in esse gratie posse corpus et membra spiritualiter et naturaliter vivere, respondeo...⁹⁴⁾

Universalis autem ecclesie, matris alme nostre, duo esse debere capita dicis, non quidem eque principalia, ne appareat ecclesia monstrum, sed subordinata et ambo spiritualia, cuius caput universale Christus sit.⁹⁵⁾

Nec obstat, si quis obiciat servum servorum eum fore dei et idcirco minime caput fatendum, presertim cum exemplo doctus magistri ministrare venerit, non ministrari...⁹⁶⁾

... obicere videris, quia caput secundarium quandoque potest non esse, videlicet per mortem vel per cessionem sive particulariter deficiendo a gracia...⁹⁷⁾

Nec obstat, si... peccatum obrepserit aut vicio maculatus a gracia dei excidat, non enim hoc facto protinus caput esse desinit ecclesie...⁹⁸⁾

... duas dicis ecclesias primam superiorem cuius caput Christus est et aliam immediate subordinatam, cui papa preest. Primam inpeccabilem, aliam peccato obnoxiam.⁹⁹⁾

⁹³⁾ l. c., 252; E. C., 129, 17: Aliud est caput ecclesie secundarium, scilicet papa... minus principale... sed illud caput potest quandoquoque simpliciter non esse, scilicet per mortem, quandoque secundum quid, scilicet a gracia deficiendo, licet papatus non moriatur... quo deficiente, sive in esse nature sive in esse gratie, nichilominus corpus et membra vivunt...

⁹⁴⁾ l. c., 252; E. C., srv. pozn. předcházející.

⁹⁵⁾ l. c., 254; E. C., srv. nahoře pozn. 91.

⁹⁶⁾ l. c., 364; srv. Mt. 20, 28, aplikuje Occam (dignitas papatus), srv. nahoře pozn. 18.

⁹⁷⁾ l. c., 364; E. C., srv. pozn. 93.

⁹⁸⁾ l. c., 364; E. C., 122, 2: Ecclesia... que quandoque deviat vel deviare et errare potest et mortali crimine maculari... (123, 10): Cum igitur papa peccare et mortaliter deviare possit et peccaverit... ecclesia vero, que est pape... peccare potest. De papa quidem non est dubium... Formulaci Occamovu srv. nahoře pozn. 1.

⁹⁹⁾ l. c., 365; E. C., srv. nahoře pozn. 89, 91.

Papa errare et deviare possit et non sit ydoneus regere immaculatam sponsam Christi, ut ipse dicit.¹⁰⁰⁾

... adicis quinque modos, exprimens, quibus accipiatur ecclesia, pro templo videlicet materiali, pro ecclesia malignantium hereticorum, pro generali concilio in facto fidei, pro prelati maioribus, ut pote papa et cardinalibus, pro universali et totali congregacione fidelium, qui sunt in gracia dei constituti. Et isto quinto modo accipiendo ecclesiam dicit, quod ecclesia nunquam erravit vel errabit deo ipsam gubernante.¹⁰¹⁾

Non obstat, quod ipse errare et ipsa deviare possunt...¹⁰²⁾

Non obstat, quod ecclesia in membris suis cottidie errat et peccat...¹⁰³⁾

... habet enim ... sacramenta, que si ut dicit ecclesia est omnino inpeccabilis aut frustra data fateberis oportet, aut non ecclesie, sed synagoge potius sathane collata fore.¹⁰⁴⁾

Et sic tolluntur modi, quibus pro et contra disserendo disputabas, an ecclesiam militantem necesse sit esse, ubi concludis, quod sit necessitate particulari.¹⁰⁵⁾

... ecclesia fidelium nunquam fit vel esse potest synagoga sathane vel ecclesia malignantium.¹⁰⁶⁾

¹⁰⁰⁾ I. c., 365; E. C., 122, 30: ... errans sive mortali peccato maculabilis... quomodo ergo regulabit immaculatam sponsam Christi? Srv. *O c c a m* pozn. cit.

¹⁰¹⁾ I. c., 493. Srv. *tři podobné formulace v O c c a m o v u D i a l o g u* nahře pozn. 7.: Nomen ecclesiae aequivoce accipitur... Aliquando pro tota congregacione fidelium simul in hac vita mortali degentium... Ille autem ecclesia romana, quae errare non potest est universalis ecclesia... Nonnumquam tota congregatio fidelium nomine romanae ecclesiae. Et de ecclesia romana illo ultimo modo dicta dicunt, quod non potest errare.

¹⁰²⁾ I. c., 494.

¹⁰³⁾ I. c., 495.

¹⁰⁴⁾ I. c., 495; Bernardovu definici cirkve srv. E. C., 128, 28: Ecclesia vero, que est congregacio fidelium in unitate sacramentorum... et cuius fides usque ad diem iudicii numquam deficiet...

¹⁰⁵⁾ I. c., 495, myšlenka *O c c a m o v a* srv. pozn. 5.

¹⁰⁶⁾ I. c., 571; E. C., 122, 29: ecclesia culpabiliter errans sive mortali peccato maculabilis est vel esse potest synagoga Sathane.

... apostolos... ut asseris synagogam potius sathane fuisse, cum Christo capto fuge se commiserunt presidio.¹⁰⁷⁾

Quo... annullatur, quod per te introducitur de libello repudii, qui decem primo et duabus denuo tribus datus est.¹⁰⁸⁾

Acerbum ergo erit... credere, ut iam diximus, ob apostolorum delictum ecclesiam in synagogam converti...¹⁰⁹⁾

Quod autem ipse sponsus possit dici ecclesie, plurimis hoc constare rationibus poterit.¹¹⁰⁾

II. De veritate Urbani:

Sed forte conceditur potestatem hanc Petro convenire et eius successorem ipsumque quemlibet verum apostolicum fore, sed in dubium verti, quis ille sit, presertim in divisione presentis scismatis.¹¹¹⁾

Potes ergo colligere Urbanum papam vere per spiritum sanctum vocatum et electum fore legitime, antipapam vero, ut dictum est, per spiritum superbie iniectum et intrusum.¹¹²⁾

Tu quoque alia obicis, videlicet ex libero arbitrio te liberum esse credere hunc vel illum papam. Insuper et de facto dicit eius electionem dubiam errareque potuisse cardinales et addis idcirco non sic de facili fulminari debere sententias, dicit item verisimiliter excusari debere credere vel non credere A vel B esse papam et non fore hunc unum de articulis fidei.¹¹³⁾

... innuis unum egregium doctorem argute multum disserentem allegari et dicere in libertate arbitrii esse credere vel non credere, quia nemo necessitatur ad credendum, quia sic nullum haberet meritum et cetera...¹¹⁴⁾

¹⁰⁷⁾ I. c., 571; stejná myšlenka v E. C., 123, 34: Deus... exiens de mundo... ecclesiam sponsam suam carissimam in magna diminutione et imperfectione dereliquisset... collegium Petri at aliorum apostolorum, qui tamen omnes tempore passionis Christi in fide vacillabant, nam relicto eo omnes fugerunt.

¹⁰⁸⁾ I. c., 571.

¹⁰⁹⁾ I. c., 572, srv. pozn. 106.

¹¹⁰⁾ I. c., 620, srv. pozn. 100.

¹¹¹⁾ Sedláček, I. c. (texty) 4.

¹¹²⁾ I. c., 10.

¹¹³⁾ I. c., 12.

¹¹⁴⁾ I. c., 13.

... dicis, quod in facto huius scismatis ad censuras ecclesie non tam subito procedendum, subdis et racionem: nam ignorancia facti probabilis potest aliquos verisimiliter excusare, et addis: cum A esse papam vel B esse papam non sit articulus fidei, nisi quis legitime servatis servandis sit electus et ipse eleccioni de se facte consenserit etc.¹¹⁵⁾

Résumé.

Politique de l'archevêque Jean de Jenštejn à l'égard de l'Eglise sous le pontificat d'Urbain VI.

Le rôle joué par Jean de Jenštejn, archevêque de Prague, chancelier du roi des Romains et de Bohême, a été exposé dans l'ouvrage de Noël Valois »La France et le grand schisme d'Occident«; il y est montré comment Jenštejn s'attacha à étendre l'obédience d'Urbain VI et à l'affermir tant dans les Pays tchèques que dans l'Empire d'Allemagne.

Dans le Ier chapitre du présent travail l'auteur reprend la question afin de préciser la part de Jenštejn dans l'action proromaine et d'élucider les causes de l'insuccès partiel. Jenštejn appartenait à la famille tchèque des seigneurs de Vlašim; néanmoins ce furent seulement son père Paul de Jenštejn, notaire de la Chambre royale, favori de l'empereur Charles IV, et son oncle Jean Očko de Vlašim, archevêque de Prague, qui élevèrent la famille, matériellement et moralement, parmi les premières du royaume. L'éducation de Jenštejn répondit à ce milieu; il eut, comme jeune garçon, des maîtres distingués et nous le voyons bientôt dans le cercle des amis de Jean de Středa, chancelier impérial et initiateur du préhumanisme dans les Pays tchèques. Jenštejn ne tarda pas à primer, surtout après son assez long séjour en Italie et en France. Ayant déjà étudié à Prague, à la Faculté des arts, il fréquenta, au cours des années 1370—1375, quatre célèbres universités étrangères: Padoue, Bologne, Montpellier et Paris. Son développement intellectuel fut particulièrement influencé par le canoniste fameux de Bologne, Jean de Lignano, dont il adopta la thèse curiale, conservatrice, en ce qui touche les relations de l'Eglise et de l'Etat. A Paris, Jenštejn fut le disciple de Jean de Bournazel, prieur de Saint-Martin de Chartres, dont l'enseignement portait sur les décrets et qui, dans la suite, défendit la légitimité de Clément VII à la Diète de l'Empire, à Francfort, en février

¹¹⁵⁾ l. e., 13.

1379. Jenštejn fut aussi auditeur à la Faculté des arts de Paris, qui l'éblouit par le nombre de ses docteurs remarquables et où il se perfectionna dans l'étude de la musique. Très aimé à la cour, il y connut des hommes éminents par la situation et par la naissance, notamment l'évêque de Paris, Aimery de Maignac, conseiller royal écouté. Le roi Charles V lui-même lui témoigna de l'estime et, devant ses grandes capacités, l'incita à postuler une place de maître à l'Université. Jenštejn refusa. De retour dans sa patrie, il reçut aussitôt l'évêché de Meissen; en l'année 1378, quand Očko de Vlašim eut été fait cardinal, il est nommé archevêque de Prague et devient chancelier du roi des Romains et de Bohême, Venceslas IV.

Dès le début du grand schisme il développe une grande activité en faveur d'Urbain VI. Sa politique comme chancelier est guidée par deux pensées, de la réalisation desquelles il se promet la fin du schisme: voyage du roi à Rome, puis isolement politique de la France, coupable d'avoir reconnu Clément VII. Sur ce dernier point il trouve un concours précieux dans l'habile cardinal Pileus de Prata, qu' Urbain envoya dans l'Empire pour y défendre ses intérêts en qualité de légat pontifical et qui prépara jusque dans le détail l'attaque contre Clément. Après son approbation comme roi de Rome, Venceslas se déclara en effet pour Urbain et s'efforça d'introduire l'obédience romaine en Allemagne où Adolphe de Nassau, usurpateur du siège archiepiscopal de Mayence, penchait du côté de l'antipape et où la propagande était très vive, surtout en Rhénanie et dans les villes du sud-ouest. Jenštejn réussit bien à rallier Adolphe, au prix de l'archevêché et de la dignité de prince palatin, mais ses mandats les plus sévères contre les clémentins n'eurent qu'un effet limité dans les diocèses allemands. A la Diète de Francfort de février 1379, il défendit en droit et en fait la cause d'Urbain contre l'orateur de la délégation française, Jean de Bournazel; il entraîna l'échec des intrigues françaises pour gagner l'Allemagne au pape d'Avignon, combattit victorieusement le mouvement clémentin à la cour du roi des Romains et de Bohême, mais ce n'est là, somme toute, que défensive. L'action offensive d'isolement de la France demeura sans succès. Les efforts de Jenštejn pour décider l'évêque Aimery à orienter la politique française dans un sens favorable à Urbain ne réussirent point. Pas davantage les menaces de Venceslas; le raison essentielle en est que le roi des Romains n'eut pas le courage de mettre les dites menaces à exécution, de troubler les liens d'amitié existant avec la maison de Va-

lois et de les compenser par d'autres relations, par l'alliance de l'Empire et de l'Angleterre, à laquelle travaillaient Pileus et Jenštejn. Le conseil royal français — principalement Aimery et le prince Louis d'Anjou — sut jouer de la sympathie des Luxembourg tchèques pour la France, ainsi que de la faiblesse de Venceslav, incapable d'une attitude énergique envers les „princes schismatiques“ malgré les représentations personnelles d'Urbain. D'abord favorable aux projets de son chancelier, le souverain se prépara à les réaliser; l'arrangement avec Adolphe de Nassau était un acheminement dans ce sens. Pourtant il n'alla pas à Rome se faire couronner. Son revirement est expliqué d'ordinaire par le manque d'argent, les dissidences entre les divers ordres sociaux dans l'empire, des considérations dynastiques (aspirations de son frère Sigismond). Cela y contribua sans doute, mais le motif capital fut sa politique incertaine et inconséquente. S'il souhaitait accomplir de grandes choses à l'exemple de son père, il reculait devant les obstacles inhérents à toute entreprise; l'audace et la puissance créatrice lui faisaient défaut. Ainsi hors d'état de persuader Venceslas, Jenštejn dut renoncer à son ambition d'étendre l'obédience romaine à l'Europe entière. Urbaniste militant, il finit par se rendre indésirable et la charge de chancelier lui fut retirée au commencement de l'année 1384.

Le IIe chapitre est consacré aux partisans de Clément VII d'Avignon dans les Pays tchèques et à la lutte menée contre eux par l'archevêque Jean de Jenštejn. Le premier et le plus marquant clémentin tchèque était le doyen du chapitre de Vyšehrad, Kuneš de Veselé, ancien secrétaire de l'empereur Charles IV. Chargé par celui-ci de négocier l'approbation de son fils Venceslas comme roi des Romains, il se trouvait à Rome lors de l'élection d'Urbain VI et fut témoin des événements qui entraînaient la désignation de Robert de Genève comme antipape. Il adhéra à la faction des cardinaux dissidents plus qu'il n'était prudent de la part d'un diplomate impérial et travailla pour que Charles reconnût Clément VII. Il fut déçu dans son espoir, car l'empereur, engagé en faveur d'Urbain, mourut avant d'avoir pu se rendre compte de la situation créée. Revenu à Prague, Kuneš s'efforça d'agir sur le jeune roi, inutilement d'ailleurs. Il se heurta surtout à Jenštejn, dont l'influence comme chancelier n'était pas mince dans le conseil royal. Kuneš, cependant, ne se découragea pas. Il acquit le doyen du chapitre de Prague, Hynek Kluk de Klučov, ami de Robert de Genève depuis le temps de son

cardinalat et qui, avec son frère Jindřich de Stvolenka, recteur de la Faculté de droit de Prague, agitait pour Clément à l'Université. Leur zèle ne fut pas couronné de succès, car les deux chapitres et l'Université demeurèrent fidèles à Urbain. Jenštejn, au surplus, prit très vite position contre les deux animateurs. Il emprisonna Hynek; Kuneš, soucieux d'échapper à la colère de l'archevêque, se réfugia en Moravie où, sous la protection du margrave Procope et de l'évêque d'Olomouc, Pierre Jelito, il proclama la légitimité du pape d'Avignon et provoqua dans le clergé un schisme temporaire. Ni Jelito ni le margrave n'était partisan de Clément au sens exact du mot; ils étaient plutôt hostiles à la manière de procéder de Jenštejn, dont l'obstination et le manque d'égards n'avaient pas l'agrément des hautes sphères. La grande majorité de la nation resta attachée à l'obédience romaine, mais la conception politique du roi lui plaisait davantage que le radicalisme partial du chancelier, et ainsi Jenštejn restait souvent isolé. A la fin il put néanmoins, avec l'assentiment royal, expulser Kuneš et Hynek et réduire le mouvement déjà assez fort en Bohême, autant que permettent de juger suppliques et rotules de l'époque. Les deux exilés se rendirent à Avignon et figurèrent parmi les émissaires habituels de l'antipape. Kuneš était en grande faveur près de lui; après l'année 1387, il composa sur sa demande, pour les envoyés du roi d'Aragon, un ouvrage critique qui lui assure une place durable dans l'histoire du schisme. Suit l'énumération des clémentins tchèques.

Le IIIe chapitre s'ouvre par un exposé de la théorie relative aux conciles et à leur développement selon l'oeuvre de Conrad de Gelnhausen »Epistola concordiae«. Ensuite sont passées en revue les publications urbanistes composées dans les Pays tchèques. Il convient de mentionner au moins l'écrit de Jenštejn »De consideratione«, destiné au pape Urbain VI et déjà apprécié par Pastor. L'origine du schisme y est expliquée du point de vue du pragmatisme théologique, mais les faits susceptibles d'intéresser l'historien y abondent. C'est ainsi qu'on voit combien les principales opinions de Wicief ont déjà cours dans les milieux tchèques durant les années 1380—1385; l'atmosphère dans laquelle naquit la pensée hussite, est rendue avec assez de bonheur. Mais la production de Jenštejn la plus remarquable littérairement consiste dans les traités polémiques »De potestate clavium« et »De veritate Urbani«, réponses à un livre, aujourd'hui perdu, du „maître parisien“ Vojtěch Raňkov de Ježov

(Adalbertus Ranconis de Ericinio). Professeur ès arts libéraux et théologie à l'Université de Paris, Vojtěch jouissait à l'étranger d'une réelle célébrité, exprimée par l'appellation de „doctor famosus“. En Bohême il soutint le mouvement culturel et national tchèque. L'auteur montre que son ouvrage »De scismate« ne trahit pas l'influence de Wicief, comme l'a affirmé le spécialiste du hussitisme F. M. Bartoš, mais qu'il renferme des éléments de Occam, dus soit à la connaissance directe de cet auteur, soit à l'intermédiaire de Conrad de Gelnhausen. A l'occamisme de Vojtěch, Jenštejn oppose l'absolutisme du primat pontifical et sa suprématie sur tous les fidèles. L'apologétique »De potestate clavium« compte parmi les manifestations littéraires les plus importantes du grand schisme d'Occident.

Obsah:

I. Výchova a názory. Arcibiskupem a kancléřem krále římského. Církevní otázka na říšských sněmech.	str. 7—62
II. Boj proti českým stoupecům Klimenta VII. Kuneš z Veselé a Hynek Kluk z Klučova. Rotuly supplikujících klimentovců z českých diecézí.	63—91
III. Theorie konciliární. Literární obrana legitimacy papeže Urbana VI. Proti „mistru pařížskému“.	92—142
IV. Résumé	143—147

Rudolf Holinka

Církevní politika arcibiskupa Jana z Jenštejna za pontifikátu Urbana VI.

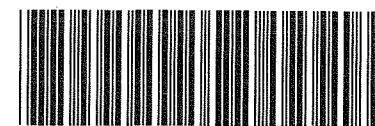
Vydala v 1000 exemplářích filosofická fakulta University Komenského v Bratislavě za podpory Ministerstva školství a národní osvěty v Praze a země Slovenské.

Obálka a titulní arch v úpravě Zdeňka Rossmanna. Vytiskla akc. tiskárna Universum v Bratislavě v říjnu 1933.

Generální komisionářství má knihkupectví Orbis, Praha XII, Fochova 62.

REV15

ÚK PrF MU Brno

3129S03216